T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ - CERRAHPAŞA
ADLİ TIP VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DANIŞMAN
Prof. Dr. İmdat Elmas

BOŞANMA DAVASI SÜREN ÇİFTLERİN RUH SAĞLIĞI SORUNLARI VE YAŞAM KALİTESİ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

UZMAN PSİKOLOG MERVE İŞKOL
İSTANBUL, 2020

10 Şubat 2020

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
ADLİ TIP ve ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Lisansüstü Öğretim Yönetmeliğinin 50. maddesi uyarınca Enstitünüz Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nın doktora öğrencisi Merve İŞKOL'un

"Boşanma Davası Süren Çiftlerin Ruh Sağlığı Sorunları ve Yaşam Kalitesi Düzeylerinin İncelenmesi"

Adlı tezi jürimizce tetkik edilmiş ve kendisine tez savunması yaptırılmıştır.

Yukarıda adı geçen tezin ve tez savunmasının kabul edilmesine oy birliğiyle karar verilmiştir.

Prof. Dr. İbrahim BALCIOĞLU
Jüri Başkanı

Prof. Dr. İmdat ELMAS
Danışman

Prof. Dr. Ayşen Ufuk SEZGİN
Üye

Doç. Dr. Neylan ZİYALAR
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Z. Selma GÖLGE
Üye

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ - CERRAHPAŞA
ADLİ TIP VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DANIŞMAN
Prof. Dr. İmdat Elmas

BOŞANMA DAVASI SÜREN ÇİFTLERİN RUH SAĞLIĞI SORUNLARI VE YAŞAM KALİTESİ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

UZMAN PSİKOLOG MERVE İŞKOL
İSTANBUL, 2020

ÖNSÖZ

Tez çalışması sürecinde yardımını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. İmdat ELMAS'a, tez izleme komitesinde destek sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Ayşen Ufuk SEZGİN ve Dr. Öğretim Üyesi Zeynep Belma GÖLGE'ye, tezin şekillenmesinde emeği olan Prof. Dr. Şahika YÜKSEL'e şükranlarımı sunarım.

Araştırmama izin veren çalıştığım kurum olan Adalet Bakanlığı ve yetkililerine, İstanbul 2. Aile Mahkemesi Hakimi Meral KAYAŞ'a, yazı işleri personeline, araştırmaya gönüllü olarak katılanlara içtenlikle teşekkür ederim.

Yıllar boyunca bana olan inançlarını kaybetmeyip umut aşılayan Neval EROZAN, Mehmet EROZAN, Tan TANDAÇ, Didem TANDAÇ, Perihan GÖRENEK, Zeynep AKTOSUN, Semih BALCI, Deniz AKTOSUN'a, beni motive eden çalışma arkadaşlarım Nuray KARAKAPLAN, Canan KARADENİZ, Zafer GENÇ, Gülşah KÜTÜK ÇELİK, Mesut DURMUŞ, Alp KILIÇARSLAN, Dilek ÇAVUNDURLUOĞLU, Levent BUYRUK, Alev BİNGÖL ÖZDÜRÜK, Elvan ATAMTÜRK, Tuğba TUNÇ ERGİN, rahmetli arkadaşım Fatma KABAOĞLU, M. Zeki AYHAN ve Metin KÜÇÜKERDEN'e, yardım çağrılarıma cevap veren Ayhan ERBAY'a, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimi boyunca beni destekleyen, özellikle istatistik analizlerde bana yardımcı olan yol arkadaşım Fevzi CEBE'ye, teknik konularda danıştığım Köksal AKBABA'ya minnettarım.

Hep yanımda olan ve her koşulda beni destekleyen annem Güzin İŞKOL, babam Osman İŞKOL ve kardeşim Şeyma İŞKOL'a teşekkürü bir borç bilirim. Doktor olmamı görmeye ömrü yetmeyen anneannemin sevgisi, güler yüzü ve duaları için ona sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ELİF'e

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ……i
İÇİNDEKİLER……...…...iii
TABLOLAR DİZİNİ……v
KISALTMALAR……..vii
ÖZET……viii
ABSTRACT……..……..x
1. GİRİŞ VE AMAÇ……..……1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi…….3
1.2. Araştırma Soruları…….6
1.3. Araştırmanın Hipotezleri…….....7
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları…….7
2. GENEL BİLGİLER……....8
2.1. Boşanma ve Tarihsel Süreci…….....8
2.2. Boşanma Olgusuna Bakış Açısı ve Risk Faktörleri…….....10
2.3. Boşanmaya Ait Sayısal Veriler……...18
2.4. Boşanma Nedenleri……..…..20
2.5. Boşanma Kuramları…….…...24
2.5.1. Wiseman'ın Bir Yas Süreci Olarak Boşanma Kuramı…….……27
2.5.2. Boşanmanın Altı Aşaması…….....29
2.5.3. Psikososyal Süreç Olarak Boşanma……..…32
2.5.4. Levinger'in Boşanma Kuramı…….……..36
2.6. Boşanmanın Sonuçları……38
3. GEREÇ VE YÖNTEM…….52
3.1. Araştırma Modeli…….……...52
3.2. Evren ve Örneklem……..……....52
3.3. Veri Toplama Araçları……53
3.3.1. Anket Formu…….53
3.3.2. Beck Depresyon Ölçeği……..……...54
3.3.3. Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri…….……54
3.3.4. Spielberger Durumluk Kaygı Envanteri…….…..55
3.3.5. Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği Kısa Formu Türkçe Versiyonu……56

3.4. Verilerin Toplanması…….....57
3.5. Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi……...57
4. BULGULAR……..59
4.1. Örneklemin Sosyo-Demografik Özellikleri, Evlilik Özellikleri ve Dava Türüne Göre Betimleyici Tablolar…….59
4.2. Katılımcıların Ölçeklerden Aldıkları Puanların Ortalamaları…..…….…..64
4.3. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..……65
4.4. Katılımcıların Evlilik Özelliklerine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..72
4.5. Katılımcıların Boşanma Olgusu ve Boşanma Davası Özelliklerine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması…….……..76
4.6. Katılımcıların Boşanma Sonrasına Dair Kaygılarına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması…….…….97
5. TARTIŞMA……103
5.1. Depresyon, Benlik Saygısı, Kaygı ve Yaşam Kalitesi Puanları…….....103
5.2. Sosyo-Demografik Özellikler……...112
5.3. Evlilik Özellikleri……..116
5.4. Boşanma Olgusu ve Boşanma Davası Özellikleri……120
5.5. Boşanma Sonrasına Dair Kaygılar……140
6. SONUÇ……...……146
7. ÖNERİLER……149
8. REFERANSLAR……151
EKLER……....169
EK 1- Görüşme Formu…….169
EK 2- Beck Depresyon Ölçeği…….176
EK 3- Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri……...…..179
EK 4- Spielberger Durumluluk Kaygı Ölçeği……..180
EK 5- Türkçe Yaşam Kalitesi Ölçeği Kısa Formu…….…….181
EK 6- Bilgilendirilmiş Onay Formu……184
EK 7- Klinik Araştırma Başvurusu Etik Kurul İzin Yazısı…….……186
EK 8- Resmi İzin Yazıları……188
ÖZGEÇMİŞ……192

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. TUİK 2001-2018 Yılları Arasına Ait Evlenme ve Boşanma Verileri…….19
Tablo 2. Normallik Testine ait Çarpıklık ve Basıklık Değerleri……58
Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyete Göre Frekans ve Yüzde Değerleri……59
Tablo 4. Katılımcıların Cinsiyet ve Diğer Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Frekans ve Yüzde Değerleri……...60
Tablo 5. Katılımcıların Dava Türü ve Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Frekans ve Yüzde Değerleri……...61
Tablo 6. Katılımcıların Dava Türü ve Evlilik Özelliklerine Göre Frekans ve Yüzde Değerleri……..63
Tablo 7. Katılımcıların Ölçeklerden Aldıkları Puanların Ortalamaları…….65
Tablo 8. Cinsiyete Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……65
Tablo 9. Yaş Grubuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..66
Tablo 10. Eğitim Düzeyine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..……67
Tablo 11. Meslek Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……...68
Tablo 12. Çalışma Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..70
Tablo 13. Algılanan Gelir Düzeyine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……71
Tablo 14. Evlilik Süresine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……...72
Tablo 15. Evlilik Türüne Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması…….73
Tablo 16. Müşterek Çocuk Varlığına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..74
Tablo 17. Müşterek Çocuk Sayısına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……75
Tablo 18. Dava Türüne Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……76
Tablo 19. Katılımcıların Davadaki Durumlarına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması.77
Tablo 20. Dava Süresine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..78
Tablo 21. Çekişmeli Boşanma Davası Olanların Dava Süresine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..79
Tablo 22. Kişilik/Görüş Farklılığını Boşanma Nedeni Olarak Görmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……79
Tablo 23. Maddi Problemleri Boşanma Nedeni Olarak Görmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..80
Tablo 24. İstismar/Şiddeti Boşanma Nedeni Olarak Görmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..81
Tablo 25. Evlilik Dışı İlişkiyi Boşanma Nedeni Olarak Görmeye Göre Ölçek

Puanlarının Karşılaştırılması……..82
Tablo 26. Geniş Aile Etkisini Boşanma Nedeni Olarak Görmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..83
Tablo 27. Alkol/Madde/Kumar Bağımlılığını Boşanma Nedeni Olarak Görmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..84
Tablo 28. Akıl Hastalığı/Ruh Sağlığı Bozukluğunu Boşanma Nedeni Olarak Görmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..84
Tablo 29. Duygu Kaybı, İlgisizlik, Cinsel Problemleri Boşanma Nedeni Olarak Görmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……...85
Tablo 30. Boşanma İsteğine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……86
Tablo 31. Birlikte Yaşama Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması…….87
Tablo 32. Fiili Ayrılık Süresine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……...88
Tablo 33. Müşterek Çocukların Kiminle Kaldığına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..89
Tablo 34. Destek Alma Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..90
Tablo 35. Katılımcıların Dava Türü ve Eşe Karşı Hislere Göre Frekans ve Yüzde Değerleri……..91
Tablo 36. Eşe Karşı Öfke Hissetmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması…….92
Tablo 37. Eşe Karşı Nefret Hissetmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……...93
Tablo 38. Eşe Karşı Sevgi Hissetmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……93
Tablo 39. Eşe Karşı Özlem Hissetmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..94
Tablo 40. Eşe Karşı Kırgın Hissetmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……...95
Tablo 41. Eşe Karşı Hiçbir Duygu Hissetmemeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..96
Tablo 42. Maddi Kaygı Duymaya Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……...97
Tablo 43. Alışkanlıklar Konusunda Kaygı Duymaya Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..98
Tablo 44. Aile Baskısı Konusunda Kaygı Duymaya Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..99
Tablo 45. Eşin ve Çevrenin Rahatsız Etmesi Konusunda Kaygı Duymaya Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması…….100
Tablo 46. Velayeti Söz Konusu Müşterek Çocuk Sayısına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması……..101
Tablo 47. Velayette Çekişmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması…….101

KISALTMALAR

ASAGEM : T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü

CDC : Centers for Disease Control and Prevention (Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri)

EC : European Community (Avrupa Topluluğu)

ONS : Office for National Statistics (Ulusal İstatistik Ofisi)

TMK : Türk Medeni Kanunu

TUİK : Türkiye Ulusal İstatistik Kurumu

YK : Yaşam Kalitesi

YKfizik : Yaşam Kalitesi fiziksel alan

YKpsik : Yaşam Kalitesi psikolojik alan

YKsosyal : Yaşam Kalitesi sosyal alan

YKçevre : Yaşam Kalitesi çevre alanı

TKçevreTR : Yaşam Kalitesi sosyal baskı alanı (ulusal)

ÖZET

Ülkemizde boşanma davalarının hukuki yönleri ve özellikleriyle ilgili bilgi birikimi ve tartışmalar olsa da, çiftlerin süreç içindeki deneyimlerine dair yeterli araştırma yapılmadığı görülmektedir. Bu eksiklikten yola çıkarak bu tez çalışmasında, boşanma davası süreci bir kesit olarak belirlenmiştir. Amaç, çiftlerin depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerini belirlemek, çiftlerin sosyo-demografik, evlilik, boşanma durumu, ve boşanma davası özellikleri (özellikle dava türü) bakımından depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyinin farklılık gösterip göstermediğini saptamak, çiftlerin depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerini, boşanmadan sonra yaşam koşullarının daha fazla sorun yaratacağı beklentisinin olduğu durumlar açısından incelemektir. İstanbul 2. Aile Mahkemesi'nde anlaşmalı boşanma davası olan 50 çift ve çekişmeli boşanma davası olan 50 çift olmak üzere 100 çift (200 kişi) gönüllülük esasına dayanılarak araştırmaya katılım sağlamıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan bir görüşme formu, Beck Depresyon Ölçeği, Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri, Spielberger Durumluk Kaygı Envanteri ve Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği Kısa Formu Türkçe Versiyonu kullanılmıştır. Elde edilen veriler "SPSS 22" istatistik yazılımı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde; korelasyon, parametrik ve parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve yaşam kalitesi puan ortalamalarına bakıldığında, en çok depresyondan muzdarip oldukları görülmektedir. Ölçek puanları ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, bazı ölçek puanlarıyla diğer sosyo-demografik özellikler arasında anlamlı bir ilişki olduğu, bazı ölçek puanlarıyla evlilik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Boşanma olgusu ve boşanma davası özelliklerine bakıldığında; ölçek puanları ile dava türü arasında anlamlı bir ilişki olduğu, çekişmeli boşanma davası olanların anlaşmalı boşanma davası olanlara göre depresyon ve kaygı düzeyinin yüksek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyinin düşük

olduğu, bazı ölçek puanlarıyla diğer boşanma olgusu/davası özellikleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Boşanma sonrasına dair kaygı duyulan konulara bakıldığında; bazı ölçek puanları ile alışkanlıklar, aile baskısı ve maddi konuda kaygı duyma arasında anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, boşanma davası süren çiftlerin ruh sağlığı, benlik saygısı ve yaşam kalitesini etkileyen sosyo-demografik özellikler, evlilik özellikleri, boşanma özellikleri ve boşanma sonrasına dair kaygıların neler olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: boşanma, boşanma davası, çekişmeli boşanma, anlaşmalı boşanma, ruh sağlığı, yaşam kalitesi

ABSTRACT

Although there has been a debate over the legal aspects and characteristics of divorce cases, there is not enough research about the experiences of couples in the process. Based on this deficiency, this dissertation has determined divorce process as a cross-section. The aim was to determine the levels of depression, anxiety, self-esteem and quality of life among the couples, determine whether couples' depression, anxiety, self-esteem and quality of life levels differed in terms of socio-demographic, marital status, divorce status, and divorce case characteristics (especially the type of case), to investigate the depression, anxiety, self-esteem and quality of life of the couples in terms of situations where life expectancy will create more problems after divorce. 100 couples (200 person), including 50 couples who have consensual divorce proceedings and 50 couples who have contested divorce proceedings at the İstanbul 2nd Family Court, participated in the study on a voluntary basis. An interview form prepared by the researcher, Beck Depression Inventory, Coopersmith Self-Esteem Inventory, Spielberger State Anxiety Inventory and The World Health Organization Quality of Life Instrument Short Form Turkish version were used. The data obtained were analyzed with “SPSS 22” statistical software. In the analysis of the data, correlation, parametric and nonparametric tests were used. When the mean scores of depression, self-esteem, anxiety and quality of life of the participants were examined, it was seen that they were stricken by depression most. There was no significant relationship between the scale scores and gender, there was a significant relationship between some scale scores and other socio-demographic characteristics, and there was a significant relationship between some scale scores and marital characteristics. There was a significant relationship between the scale scores and the type of case, while those with contested divorce cases had higher levels of depression and anxiety, low self-esteem and quality of life compared to

those with consensual divorce cases; there was a significant relationship between some scale scores and other divorce case/case characteristics. Considering the issues of concern after the divorce; it was found that there was a significant relationship between some scale scores and worry about losing habits, worries about family pressure and worries about financial concerns. As a result, which socio-demographic characteristics, marital characteristics, divorce characteristics and post-divorce concerns affect the mental health, self-esteem and quality of life of the couples who are filed for divorce were determined.

Keywords: divorce, divorce cases, mental health, consensual divorce, contested divorce, quality of life

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Aile kurumu, insanlık tarihinden bu yana toplumlar tarafından vazgeçilmez bir değer olarak benimsenmiştir. Aileye, soyun devamının sağlaması, kültürü gelecek nesillere aktarması, toplumsallaşmanın öğrenildiği bir eğitim birimi görevi yapması, manevi doyumu ve güvenliği sağlaması gibi işlevler yüklenmiştir (Çiftçi ve Biçici, 2005). Ailenin tanımı toplumlar arasında ve zaman içinde değişebilmekle birlikte, geniş anlamda "a*nne, baba ve çocuklardan oluşan birlik*" olarak tanımlanmaktadır (Akıntürk, 2003).

Evrensel bir kurum olan evlilik, "*İki birey arasında hukuken kabul edilen ve/veya toplumca onaylanan, taraflara çeşitli hak ve yükümlülükler veren ve cinselliği de içeren bir ilişki*"dir (Budak, 2000). Hem toplumsal bir kurum olduğu hem de bireyler arası ilişkileri kapsadığı için, zaman içinde niteliği ve dinamikleri değişebilen bu sistemin aksayan yönleri ve çatışma potansiyeli olabilmektedir. Beklentiler karşılanmayıp uyum sorunu ortaya çıktığında kriz patlak vermekte, eşlerin evliliklerini sonlandırma düşünceleriyle birlikte boşanmaları gündeme gelebilmektedir (Türkarslan, 2007).

Boşanma çağlar boyunca ilgi çekmiş, çok boyutlu kompleks bir olgudur. Hukuki açıdan boşanma, evliliği sonlandırmak için yargı sürecine girilmesiyle başlayıp kararının kesinleşmesiyle son bulurken psikolojik açıdan boşanma, boşanma kararı aşamasında başlayıp uzun bir döneme yayılabilmektedir (Şıpka ve Şıpka, 2007). Çiftler için mutsuz ve çatışmalı deneyimin sona ermesi olsa da aynı zamanda ailenin parçalanması anlamını taşımaktadır. Boşanmanın kaçınılmaz ve gerekli olduğu durumlarda bile süreç sırasında sorunlar yok olmamakta, tüm aile bireylerinin birbirini etkilediği, baş edilmesi güç, yeni yaşam koşullarına ayak uydurmayı gerektiren bir dönem başlamaktadır. Eşler, evlilik birliğindeki çatışmayı boşanma sürecinde de sürdürebilmektedir. Boşanma, önemli bir stres kaynağı olarak ve sonuçları itibariyle eşleri ve çocukları psikolojik, sosyal, ekonomik ve

hatta fiziksel açıdan örselemektedir (Yurtkuran Demirkan, Günindi Ersöz, Beder Şen, Ertekin, Sezgin, Turğut ve Şehitoğlu, 2009; Türkarslan, 2007).

Boşanma sürecinde bireyleri olumsuz yönde etkileyen başka bir durum "kusur ilkesi" ve buna yönelik "ispat yükümlülüğü"dür. Bu ilkeler doğrultusunda, tazminat, nafaka, velayet vb. konularda kazanım elde etmek için yasal sistem nanipüle edilebilmekte, bireylerin ve çocukların ruh sağlığına, çocuk-ebeveyn ilişkilerine zarar veren, kişilik haklarına saldırıya varan iddialar ortaya atılmakta, dolayısıyla çekişmeli boşanma davalarının sayısı artmakta ve yargılama süreleri uzamaktadır. Buna bağlı olarak yargı süreci, evlilik çatışmasını farklı bir zemine transfer etmekte; bireyler, ekonomik sıkıntı, geleceğin belirsizliği, çocukların durumu, velayet, tehdit edilme, baskı görme, toplumun olumsuz tutumu gibi konular nedeniyle kaygı yaşamakta, bu sorunları çözmek zorunda kalmakta, boşanmakta oldukları gerçeğiyle yüzleşmekte ve bu durumu kabullenmeye çalışmaktadırlar. Kusur ilkesi ayrıca, boşanma sonrası ilişkileri de olumsuz etkilemektedir.

Anlaşmalı boşanma ise; evliliğin en az bir yıl sürmüş olması, tarafların aralarında anlaşmaya vardıklarını bir protokolle sunmaları ve duruşmada beyan vermeleri koşullarıyla, kusur ilkesine odaklanmadan, tarafların birbirlerine ve çocuklara zarar vermekten kaçınan bir tutum sergileyerek boşanmanın sonuçlarına ilişkin anlaşmayı ortak iradeleriyle yapmaları ve dava süresinin kısa sürmesi nedeniyle, bireylerin ve çocukların görece daha az zarar gördüğü, tarafların boşanma sonrası düzenlerini daha kolay kurarak yeni yaşam koşullarına daha sağlıklı şekilde adapte olabildikleri boşanma yöntemidir. Anlaşmalı boşanmanın yaygınlaşması, boşanmayı daha az kısıtlayıcı ve daha erişilebilir hale getirmiştir.

Boşanma sürecinin kendisi ve koşulları henüz yeterince incelenmediğinden keşfedilmemiş olarak kalmaktadır. Öyle ki, Aile Mahkemeleri'nin görev alanına giren boşanma davalarının niteliği ve sürecinin aile bireylerine olan etkilerinin ölçülmesi bir ihtiyaç haline gelmiştir. Sürecin daha az sorunla atlatılabilmesi ve boşanma durumunun daha

iyi değerlendirilebilmesi için ruh sağlığı sorunlarının çözümlenmesi önem taşımaktadır. Bu sorunların erken dönemde fark edilip ele alınması gerekmektedir, çünkü boşanmadan sonra bu sorunlar farklı yönde ve şiddette sürekliliğini korumaktadır. Evlilik sürecinde ve boşanma sonrasında yaşanan ruhsal sorunlar, benlik sorunları ve yaşam kalitesinin bazı yönleriyle ilgili çalışmalara sıkça rastlanmakta iken, boşanma sürecinde yaşanan sorunlarla ilgili çalışmalar sınırlıdır. Boşanmakta olan bireylere yönelik hizmetlerin geliştirilebilmesi, bu konuda bilgi birikimi gerektirmektedir. Dolayısıyla yaşadıkları ruhsal sorunlar hakkında farkındalık oluşması ve bu konuya dikkat çekilmesi, ruh sağlığı hizmeti alabilmeleri, süreci sağlıklı şekilde atlatabilmeleri, uygun kararlar vermeleri, güçlenmeleri, hizmet sağlayanların bu konuda hazırlıklı olmaları bakımından önemlidir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Boşanma davalarında yetkili olan Aile Mahkemeleri'nin dünya genelinde tarihçesi 19. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır, bugünkü anlamına ise 20. yüzyılın ikinci yarısında kavuşmuştur. Son yıllarda da İhtisas Mahkemesi olarak yaygınlaşmıştır (Filiz, 2009). Ülkemizde 1926 yılında yürürlüğe giren 743 sayılı eski *Türk Medeni Kanunu (Türk Kanunu Medenisi)* ile ilgili en önemli ve haklı eleştirilerden biri evli kadın ve evli erkek eşitliğine aykırı hükümler içermesidir. Bu kanun değişmeden uygulanmış, 1988 tarihinde 3444 sayılı *Boşanma Kanunu* ile boşanma sisteminin dayandığı anlaşmalı boşanma ve fiilen ayrı yaşama süresi sonunda gerçekleşen boşanma hukuk sistemimize girmiştir (Oktay Özdemir, 2015). 2002 yılında yürürlüğe giren yeni *Türk Medeni Kanunu* (TMK) ile Aile Hukuku bölümünde eşit olmayan hak ve sorumluluklara dair değişiklikler yapılmış, (Oktay Özdemir, 2007), böylece aile içi sorunların çözümüne yönelik çareler daha çok yargı sürecinde aranmaya başlamıştır. Bu durum Aile Mahkemeleri'nin kurulmasına zemin hazırlamış, 4787 sayılı *Aile Mahkemeleri'nin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun*

18.01.2003 tarihinde 24997 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun'un gerekçesi Anayasa'nın "ailenin korunması" başlıklı maddesine atıfta bulunmuş, eşlerin ve çocukların sorunlarının çözümünde yargı alanına giren konular bakımından birtakım yenilikler getirmiştir.

Aile Mahkemeleri Hukuk Mahkemeleri içinde yer alan tek hakimli özel mahkemeler olup bünyelerinde psikolog, pedagog ve sosyal hizmet uzmanlarının görev aldığı ihtisas mahkemeleri niteliğindedir. Diğer bir deyişle, aile ve aile bireylerinin sorunlarını belirlemek ve onları her açıdan korumak amacıyla ilgili meslek elemanların atanması sağlanmıştır. Ancak Aile Mahkemeleri, aile hukukundan doğan dava ve işlerin çözümlenmesini sağlama görevi üstlense de Kanun'un gerekli alt yapı hazırlanmadan yürürlüğe girmesi, Kanun'un maddelerinin kapsamlı olmaması, Mahkemeler'in kuruluşundan bu yana 16 yıl geçmesine rağmen halen Aile Mahkemesi Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik çıkarılmaması, standardizasyonun sağlanmaması işleyiş ve yöntem açısından sorunlara yol açmakta, bu durum da davası olan bireylerin sorunlarının yeterli ve uygun şekilde ele alınamamasına neden olmaktadır.

Aile Mahkemeleri'ne, Kanun'un gerekçesinde belirtildiği üzere yargılama görevinin yanı sıra ailenin korunmasına yönelik olarak yetişkinler ve çocuklar hakkında koruyucu, eğitici ve sosyal önlemler alma gibi işlevler yüklenmiş olsa da (madde 6), Kanun'da yetişkinlerin ruh sağlığı sorunlarına yer verilmemekte, sadece önlem amaçlı olarak "resmi veya özel sağlık kurumlarına yerleştirme" kararı verme yetkisi tanınmıştır. Bununla birlikte, uygulamada boşanma ve velayet konularının öncelikli olması, Aile Mahkemesi uzmanlarından çoğunlukla velayet konusunda tespit ve değerlendirme yaparak kanaat bildirmelerinin beklenmesi, çocukların ihtiyaçlarının daha acil ve önemli olması nedeniyle genellikle çocuklara odaklanılmasının da etkisiyle bu önlemlerin uygulanması için gerekli zemin oluşmamakta, önlemler uygulandığında ise işlevsel olmamakta, en az bu

konular kadar önem taşıyan ruh sağlığı sorunlarına dair önlemler ikinci planda kalmaktadır. Boşanma davası olan bireylerin ruh sağlığı sorunlarına ilgili kanunlarda yer verilebilmesi ve buna yönelik müdahale programları üretilmesi için öncelikle bu sorunların tespit edilmesi ve doğru tanımlanması gerekmektedir.

Dolayısıyla bu araştırma ile; boşanma davası süren çiftlerde depresyon ve kaygı varlığını saptamak, düzeylerini belirlemek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerini belirlemek, çiftlerin sosyo-demografik özellikleri, evlilik özellikleri, boşanma durumu, boşanma davası özellikleri bakımından depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyinin farklılık gösterip göstermediğini saptamak ve çiftlerin depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerini, boşanmadan sonra yaşam koşullarının daha fazla sorun yaratacağı beklentisinin olduğu durumlar açısından incelemek amaçlanmıştır. Bu şekilde, resmi boşanma davası süreci bir kesit olarak belirlenmiş, çiftlerin bu süreçteki ruhsal durumları, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerinin araştırılması hedeflenmiş, betimsel sonuçlar ortaya konmuştur.

Araştırma bulgularının; boşanma süreci ile ilgili bir ruh sağlığı ve yaşam kalitesi profili çıkarılmasına, Aile Mahkemesi Yönetmeliği'nin hazırlanmasına ve ilgili Yönetmelik'te bireylerin ruh sağlığı sorunlarına dair çözüm önerilerine detaylı şekilde yer verilmesine, boşanmakta olan bireylere yönelik ekonomik, psikolojik, psikiyatrik ve hukuki yardımın etkili bir şekilde verilmesinin gündeme gelmesine, Aile Mahkemesi uzmanlarının konu hakkında gerekli bilgi ve beceriyle donanımlı olmalarına, müdahale sürecinde uygun hizmet vermelerine, hedef grubun özelliklerine göre çeşitli eğitimlere tabi tutulmalarına öncelik verilmesine, uzmanların bilgisine yeterli düzeyde başvurulmasına, evlilik birliğinin devamı veya sorunsuz boşanma için rehabilitasyon programları, boşanma sonrası dönem için danışmanlık programları oluşturulmasına, adli alanda bireylerin ikincil travmatizasyon yaşamasının engellenmesine, anlaşmalı boşanmanın teşvik edilmesine, tüm bunların

sonucunda Aile Mahkemeleri'nin bireylerin ruh sağlığını da gözeterek daha etkin görev yapmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1.2. Araştırma Soruları

S1. Boşanma davası süren bireylerin depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri nedir?

S2. Boşanma davası süren bireylerin depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri sosyo-demografik özelliklere (cinsiyet, yaş grubu, eğitim durumu, meslek durumu, çalışma durumu, algılanan gelir düzeyi) göre değişiklik göstermekte midir?

S3. Boşanma davası süren bireylerin depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri evlilik özelliklerine (evlilik süresi, evlilik türü, müşterek çocuk varlığı ve sayısı) göre değişiklik göstermekte midir?

S4. Boşanma davası süren bireylerin boşanma nedenlerine göre depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri değişiklik göstermekte midir?

S5. Boşanma davası süren bireylerin eşlerine karşı hissettikleri duygulara göre depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri değişiklik göstermekte midir?

S6. Boşanma davası süren bireylerin boşanma sonrası yaşam koşullarına dair kaygı konularına göre depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri değişiklik göstermekte midir?

S7. Boşanma davası süren bireylerin müşterek çocuk sayısına göre depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri değişiklik göstermekte midir?

S8. Boşanma davası süren bireylerin velayet konusunda çekişme yaşayıp yaşamadıklarına göre depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri değişiklik göstermekte midir?

1.3. Araştırmanın Hipotezleri

H1. Çekişmeli boşanma davası olanların anlaşmalı boşanma davası olanlara göre depresyon ve kaygı düzeyleri daha yüksek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri daha düşüktür.

H2. Davalıların davacılara göre depresyon ve kaygı düzeyleri daha yüksek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri daha düşüktür.

H3. Dava süresi uzun olanların kısa olanlara göre depresyon ve kaygı düzeyleri daha yüksek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri daha düşüktür.

H4. Boşanmak istemeyenlerin boşanmak isteyenlere göre depresyon ve kaygı düzeyleri daha yüksek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri daha düşüktür.

H5. Boşanma sürecinde birlikte yaşayanların ayrı yaşayanlara göre depresyon ve kaygı düzeyleri daha yüksek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri daha düşüktür.

H6. Fiilen kısa süredir ayrı olanların uzun süredir ayrı olanlara göre depresyon ve kaygı düzeyleri daha yüksek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri daha düşüktür.

H7. Müşterek çocuklarla birlikte yaşamayanların birlikte yaşayanlara göre depresyon ve kaygı düzeyleri daha yüksek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri daha düşüktür.

H8. Destek almayanların destek alanlara göre depresyon ve kaygı düzeyleri daha yüksek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri daha düşüktür.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Örneklem seçiminin sadece İstanbul ilini kapsaması nedeniyle, temsili örneklemin genellemeye olanak sağlayacak kadar geniş evreni temsil etmemesinin bu çalışmanın en önemli sınırlılığı olduğu düşünülmektedir. Boşanma davası sürecinin kesit alınması, sonuçların nedensellik açısından yorumlanmasında kısıtlılık oluşturmaktadır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Boşanma ve Tarihsel Süreci

Boşanma, evliliği sona erdiren nedenlerden biridir. Hukuki anlamda boşanma, "*eşler henüz hayatta iken, bir eşin kanunda öngörülmüş olan nedenlerden birine dayanarak açacağı dava sonucunda evlilik birliğine hakim kararı ile son vermek*" şeklinde tanımlanmaktadır (Akıntürk, 2003).

İlkel toplumlarda evlilik, temelde cinsel doyum ve yaşamı sürdürmek için dayanışma anlamına geldiği için boşanma, ortak yaşamı sonlandırmaktan ibaretti. Merkezi otoritenin kurulduğu, yasalarla bağlı yargının ortaya çıktığı dönem olan ilk çağa ait boşanma kuralları ise her toplum için farklıydı. Eski Mısır'da boşanma konusunda devletin müdahalesi yokken Antik Yunan Hukuku'nda zaman içinde boşanma kurallarla düzenlenmiştir. Roma'nın Cumhuriyet Dönemi'nin ilk zamanlarında boşanma ilke olarak kabul edilmemiştir. Ancak zamanla gerçekleşen değişimler, geleneklerin de değişmesi sonucunu doğurarak boşanma konusunda yumuşama sağlamıştır. Hristiyanlık dininin egemen olmasıyla birlikte boşanma konusunda dini ilkeler geçerli hale gelmiştir. 10. yüzyıla gelindiğinde Kilise zina haricinde boşanmayı yasaklamış, günah haline getirmiştir. 18. yüzyıldaki aydınlanma hareketi bu yasakların gücünü yitirerek etkisini kaybetmesine neden olmuştur (Anıl, 2008).

İslamiyet'ten önce Türk törelerinde, kadın önemli ve saygın bir konuma sahip olduğundan rastgele nedenlerle boşanma mümkün değildi. Oysa Arabistan'da kadının durumu Türk törelerinin aksine çok farklıydı. İslamiyet'in doğduğu Arabistan'ın eğiliminden kaynaklanan bu tutum İslamiyet ile birlikte pek değişmemiş, İslamiyet'i kabul eden Türk toplumlarının da zamanla bu geleneği benimsemesine, kadının öteki ve aşağı olarak kabul edilmesine, erkek üzerinden değer görmesine neden olmuştur (Anıl, 2008).

İslam dininde boşanma yasaklanmamıştır, ancak önerilmemektedir. Evliliği bozabilecek davranışlardan kaçınılması ve boşanma kararından önce tarafların etraflıca düşünmeleri beklenmiştir. Türk toplumunda boşanmaya karşı geliştirilen tepkide bu bakış açısının önemli etkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte, eşlerin huzursuz ve geçimsiz bir evlilikten kurtulmaları için İslamiyet, boşanmayı mümkün kılmıştır. Ancak nedenlere dayandırılmayan boşanma caiz kabul edilmemektedir (Battal, 2008; Asutay, 2006).

İslam hukukunda boşanma yetkisi, bazı koşulları olmakla birlikte kural olarak erkeğe verilmiştir. Nikah sırasında ya da daha sonra verilecek hak ile kadın da boşama yetkisine sahiptir. Bu durum mezhepler arasında farklılık göstermektedir. İslam hukukunda, erkek veya kadının talep etme şartı olmaksızın kadı tarafından da boşanmaya hükmedilebilmektedir (Asutay, 2006; Gençcan, 2008; Battal, 2008).

Boşanma kavramının hukuk alanına girmesi uzun bir süreç gerektirmiştir. Evlilik bağının sonlandırılmasına ilişkin çeşitli hukuk sistemlerinde etkili olan bireyci ve toplumcu görüşler, kaynağını farklı anlayışlardan almaktadır. Bireyci görüş, boşanmada bireyin iradesinin önemine atıfta bulunurken, toplumcu görüş boşanmayı bir tehlike olarak görerek kamunun iradesini önemsemektedir. Evliliği kutsal sayan ve boşanmayı reddeden sistem, Hristiyanlık'ın (Katolik Kilisesi Hukuku) etkisindeyken, bireyci görüşün ürünü olan serbest boşanma sistemi bazı koşullara bağlı olmakla birlikte Roma, Cermen, Babil, İbrani ve İslam Hukuku'nda geçerlidir. Kanunlarda belirlenmiş bir nedene dayandırılarak hakim hükmüyle boşanma ise Protestan Kilisesi Hukuku'nun tepkisiyle ortaya çıkmış, zamanla modern toplumlar tarafından benimsenmiştir. Ancak boşanmanın kanunda belirlenmiş bir nedene dayanması gerekmektedir (Gençcan, 2008; Akıntürk, 2003; Dominian, 1974).

Türkiye'de dini inancın caydırma özelliği azaldıkça boşanma dinsel bir sorun olmaktan çıkıp hukuksal bir olgu haline gelmiştir. Ülkemizde, İsviçre Medeni Kanunu benimsenerek hazırlanan TMK, 04.04.1926 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe

girmiştir. 1988 yılında TMK'da yapılan değişiklikle tarafların anlaşması halinde hakim hükmüyle boşanmaya karar verilmesi imkanı getirilmiştir. 2001 yılında yürürlüğe giren TMK bu değişikliği (madde 166/3) aynen korumuştur. Bugün modern hukuk sistemlerinin çoğu boşanmanın bir nedene dayanılarak hakim hükmüyle gerçekleşmesi görüşünü benimsemiştir. TMK'da genel ve özel boşanma nedenleri ayrımı yapılmış, boşanma nedenleri 161.-166. maddeler arasında sınırlı olarak sayılmıştır. Bu nedenlerden biri bulunduğu takdirde hakimin kararıyla boşanmak mümkün olabilmektedir. Bu nedenlerden başka bir nedenle boşanma davası açılamamakta ve boşanmaya karar verilememektedir (Akıntürk, 2003).

2.2. Boşanma Olgusuna Bakış Açısı ve Risk Faktörleri

Toplumlar mevcut düzenlerini sürdürmek zorunda olduğundan kendilerini oluşturan kurumları muhafaza edip desteklemektedir. Dolayısıyla evlilikler teşvik edilmekte, boşanmalar hoş karşılanmamakta, bazen ayıplanmakta ve ahlaki çürüme olarak görülmektedir. Bu bakış açısı evli bireyleri etkilemekte, boşanmayı engellemekte veya geciktirebilmektedir. İnsan biyo-psiko-sosyal bir canlı olduğundan ve parçası olduğu makro sistemden bağımsız olmadığından, kişilik yapısı ve yaşam tarzı toplumsal yapı sayesinde şekillenmekte, bireyler toplumsal görüşleri içselleştirmektedir. Böylece evliliği sürdürmek, halen geçerli bir sosyal norm olma özelliğini korumaktadır. Sosyal entegrasyon, uygun bir eş seçmede ve evlilik rollerini yerine getirmede bireylerin sosyal normları takip etme olasılığını artırmaktadır (White, 1990). Bu dinamikler, günümüzde de büyük ölçüde geçerliliğini korumaktadır.

Collange (1996) dört tip birliktelik nedeninden bahsetmektedir: 1. Korkular nedeniyle birlikte kalanlar (dini, ailevi, toplumsal, ekonomik, fiziksel, ruhsal vb. korkular, acı çekme ve yalnızlık korkusu), 2. Çıkarlar nedeniyle birlikte kalanlar (maddi ve manevi

çıkarlar, statü temsiliyeti), 3. Alışkanlıklar nedeniyle birlikte kalanlar (beraberliğin bitirilemeyecek kadar iyi, devam edemeyecek kadar kötü olması), 4. Şans eseri birlikte kalanlar. Buna paralel olarak Yurtkuran Demirkan ve diğerleri (2009) ile Turğut ve Abduşoğlu (2009) boşanmayı engelleyen veya geciktiren faktörleri "çocukların varlığı, ekonomik nedenler, eşin baskısı, ailenin, akrabaların veya çevrenin etkisi, yalnız/dul yaşama kaygısı, dinsel korkular" olarak sıralamıştır. Turğut ve Abduşoğlu'nun (2009) boşanma nedenleri üzerine yaptığı araştırmaya göre, katılımcıların %70,8'i boşanmayı düşünmesine rağmen boşanmayı engelleyen faktörlerden etkilenmiştir. Boşanmayı engelleyen/geciktiren faktörler, kültürün etkisi ile toplumsal değer ve algılara atfedilen önemin boşanma konusunda bireyleri etkilediğini göstermektedir. Boşanmak isteyen birey, önyargılı bir yaklaşımla evliliği sürdüremeyecek kadar yetersiz olmakla suçlanabilmektedir. Boşanmanın, evliliğin başarısız olduğu kanısına yol açmasına karşın, birlikteliği sürdürmek her zaman sağlıklı bir evlilik ilişkisinin göstergesi değildir. Devam eden mutsuz evlilikler, aile bireylerinin ve toplumun refahını olumsuz etkilemektedir. Yine de toplumlar, evliliğin işlevsellik göstermesini beklemektedir. Boşanma bu açıdan, toplumsal bir sorun olarak tanımlanarak tehlike olarak görülmektedir (Arıkan, Aygör, Başıbölükoğlu, Eraslan ve Karaca, 1989).

Toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında; boşanan kadın ile dul kimliği eşleştirilerek kadınlara erkeklerden daha ağır bir yük getirmektedir. Kadınların damgalanma dışında barınma, ekonomik ve genelde velayet hakkına sahip ebeveyn oldukları için çocuk bakımı/yetiştirilmesi ile ilgili sorunlara daha çok maruz kalması boşanmanın getirdiği psikolojik sorunların artmasına neden olmaktadır. Velayet ve çocukların geleceğinin belirsizliği de kadınları kaygılandırmaktadır (Yurtkuran Demirkan ve diğerleri, 2009).

Bazı toplumlarda boşanma kabul görmemekle birlikte özellikle modern çağ toplumlarında olağan olarak karşılanmaya başlamış ve sıradanlaşmıştır (Battal, 2008).

Sanayi devriminden sonra toplumların sosyal yapısının değişmesi, dini inancın azalmasının evliliklerin kutsal niteliği hakkındaki görüşü zayıflatması, değerler sisteminde ortaya çıkan değişiklikler, evlilik ve aile kurumuna bakış açısını ve buna bağlı olarak boşanmanın önündeki engellerin algılanışını değiştirmiştir (Dominian, 1974; Coates, 2008). Evliliğe dair görüşler 1960'lardan sonra daha bireyselleşmiş, hedonizmin yükselişinin de etkisiyle evlilikler eski önemini kaybetmeye başlamıştır. Artık evliliğin zorunluluktan öte kişisel gelişim ve kendini gerçekleştirme aracı olması beklenmektedir. Bu ihtiyaçları karşılamayan evlilikler, birlikteliğin sağlayabileceği diğer yararlar olmasına rağmen sonlanabilmektedir. Özellikle kadın eşler, evliliklerinde önceki nesillerden daha fazla eşitlik ve adalet beklemektedir (Cherlin, 2004; Coates, 2008). Ancak kadınların modern hayata entegrasyonu ve iş gücüne katılımının, geleneksel aile kurumunda ev işleri, gelir paylaşımı ve çocukların bakımında bazı aksamalara neden olduğuna dair görüşler de bulunmaktadır (Coates, 2008; White, 1990).

Amato ve Irving (2006) boşanmayı düzenleyen yasalardaki yumuşama eğiliminin, 1970'ler ve 1980'lerde ABD'nin 50 eyaletinde kusura dayalı olmayan (anlaşmalı) boşanmanın yaygınlaşmasıyla doruğa ulaştığını belirtmiştir. Bu tarihsel ve kültürel eğilimler nedeniyle boşanma, yakın geçmişten daha az damgalanmakta, daha az maliyetli olmakta ve daha kısa sürede sonlanmaktadır (Amato ve Hohmann-Marriot, 2007). Kusura dayanmayan boşanmaya geçiş, 1980'li yıllardaki en büyük yasal değişimlerden biridir. Bu geçişin en önemli sonucu, yaşam boyu sürecek yükümlülüğe ve bireylerin normatif rolleri yerine getirmekle ödüllendirileceği beklentisine ilişkin hukuki desteği ortadan kaldırmak olarak görülmektedir (White, 1990; Coates, 2008). Her ne kadar ülkemizde de yasal olarak kusura dayanmayan boşanmanın yolu açık olsa da uygulamada davaların %90'ı "evlilik birliğinin temelinden sarsılması" nedenine dayanmakta, dolayısıyla karşı tarafın kusurunun ispat edilmesi beklenmektedir (Şıpka ve Şıpka, 2007).

Önceleri araştırmalar çoğunlukla boşanmayı kolaylaştıran toplumsal nedenlere eğilirken yakın geçmişte boşanmanın kişilerarası (interpersonal), içsel (intrapersonal) ve psikolojik yönleriyle ilgilenilmektedir. White (1990) bu değişim sürecini, 1980'li yıllarda yayınlanan çalışmaları inceleyerek boşanmanın risk faktörlerini üç başlık (makro yapı, demografik ve yaşam süreci özellikleri, ailenin fonksiyonel özellikleri) altında toplamıştır:

1. Boşanmanın Makro Yapısal Belirleyicileri: Yaşam boyu boşanma olasılığının ciddi ölçüde artması mikro düzeyde açıklanamamaktadır. Bazı evliliklerin neden daha başarısız olabileceğini sorgulamanın yanı sıra, bireysel tecrübeyi şekillendiren sosyal kurumlardaki değişiklikleri incelemek de önem taşımaktadır. Bunlar, yasal değişimler, ekonomik döngü, aile kurumunun öneminin azalması, toplumdaki cinsiyet oranının değişmesi, sosyal entegrasyon, kültürel değerlerdeki değişimlerdir.

2. Demografik ve Yaşam Süreci Özellikleri: Boşanmanın demografik özellikler ve yaşam unsurlarıyla ilişkisi bulunmaktadır. Bu özellikler, evlilik sırası ve üvey çocuklar, ebeveynin boşanmış olması, evlilik öncesi birlikte yaşama, evlilik yaşı, evlilik öncesi hamilelik ve doğum, çocuk sahibi olma, yaş ve evlilik süresidir.

3. Ailenin Fonksiyonel Özellikleri: Boşanma, ilişki kalitesi, aile fonksiyonu ve sosyo-psikolojik faktörlerle ilişkilidir. Bunlar, evlilikte mutluluk ve etkileşim, sosyo-ekonomik durum, kadınların iş gücüne katılımı ve kişisel nedenlerdir.

Bu bilgilere paralel olarak, boşanma sıklığının birçok faktöre göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bunlar çoğu araştırmada risk faktörleri veya belirleyici faktörler olarak ele alınmıştır. Boşanmayla sonuçlanan yüksek ve düşük oranda sorunlu evliliklerin karşılaştırılmasına dair yapılan bir araştırmada iki tip evlilikler için de boşanma risk faktörlerinin "genç olma, yüksek gelire sahip olma, çalışıyor olma, kısa süre evli kalma, eşlerin evlilik öncesi birlikte veya başka biriyle birlikte yaşaması, genç yaşta evlenme, boşanmış ebeveyne sahip olma, önceden evlilik yapma, üvey çocuklara sahip olma, dış

görünüşünün iyi olması, dini ortamda evlenmemiş olma, daha az muhafazakar değerlere sahip olma, boşanmaya karşı liberal görüş sahibi olma, boşanmadan sonra yaşam kalitesinin artacağı inancı, alkol problemi" olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar, boşanmanın demografik ve tutumsal belirleyicilerini inceleyen araştırmaların sonuçlarıyla tutarlıdır (Amato ve Hohmann-Marriott, 2007).

Yapılan çoğu araştırmaya göre genç yaştakilerin boşanma riski yüksek olup yaş ilerledikçe ve evlilik süresi uzadıkça boşanma riski azalmaktadır (Emery, 2013; Dominian, 1974; White, 1990; Clarke-Stewart ve Brentano, 2006; Glick ve Lin, 1986; Al Gharaibeh ve Bromfield, 2012). Evliliği saf ve romantik olarak algılayan genç bireylerin daha sık boşanmasının olası nedenleri fiziken ve ruhen hala gelişiyor olmaları, zamanla beklenmedik yönde değişime uğramaları ve olgunlaşmaları, çok yönlü sorumluluklar nedeniyle eğitim ve çalışma hayatında ortaya çıkan aksaklıkları takiben ekonomik zorluklar yaşamalarıdır (Clarke-Stewart ve Brentano, 2006). Ülkemiz gerçeği doğrultusunda Orçan ve Kar (2008), genç yaşta yapılan evliliklerin genel olarak toplumsal bir kabulden kaynaklandığını, özellikle kırsal bölgelerde, geleneksel görüşe sahip ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerde daha sık karşılaşıldığını belirtmektedir. Bu görüşe göre, kız çocuklarının evlendirilmesiyle ailenin ekonomik yükten kurtulacağı, halen bazı kültürlerde başlık parası geleneğinin süregelmesi önemli nedenler arasında olup evlenecek bireyin iradesi hiçe sayılmaktadır**.** Ancak genç yaşta evlenme durumuna sadece ailenin evlenmeye zorlaması perspektifinden bakmak eksik olacaktır; popülasyonda kendi rızasıyla isteyerek erken yaşta evlenen birçok çift bulunmaktadır. Buna ek olarak Yurtkuran Demirkan ve diğerlerinin (2009) boşanma nedenleri araştırmasına göre 25 yaş ve altındaki bireylerin boşanma oranı %12,1 iken, 26-35 yaşları arasındaki bireylerin boşanma oranı %42,9 ile zirve yapmış, 36-45 yaşları arasındaki bireylerin boşanma oranı %33,6, 46 yaşın üzerindeki bireylerin boşanma oranı %11,4 olarak bulunmuştur. Bu araştırmanın sonuçları, diğer araştırma sonuçlarıyla

tezat oluşturuyor gibi görünse de 35 yaş ve altındaki bireylerin boşanma oranının %55'i olması, genç erişkinlerin boşanma riskinin yüksek olduğunu desteklemektedir. Zira 50 yaş ve üstündeki bireylerin boşanma oranının ciddi bir düşüş sergilediği görülmektedir (Erbay, Akgül Gök ve Yüceer Kardeş, 2015; Demirci, Günaydın, Doğan ve Aynacı, 2005, Bilge, Kendi ve Ayhan, 2000).

Eğitim düzeyi, çalışma durumu, işsizlik ve ekonomik refah boşanma kararını etkilemektedir. Eğitim düzeyi ve boşanma sıklığı arasındaki ilişkiye dair araştırmaların sonuçları farklılık göstermektedir. Bazı araştırmacılara göre lise ve üniversite mezunları arasındaki boşanma oranları daha düşüktür (Clarke-Stewart ve Brentano, 2006; Battal, 2008; Glick ve Lin, 1986). Eğitim düzeyi arttıkça boşanma oranında bir miktar düşüş olsa da, boşanma ve eğitim düzeyi arasındaki ilişki doğrusal değildir (Emery, 2013). Turğut ve Abduşoğlu'nun (2009) boşanma üzerine yaptığı araştırmaya göre boşanma en çok lise mezunları arasında (%39,9) gerçekleşmekte, bu oranı %27,4 ile üniversite mezunları takip etmektedir. Erbay, Akgül Gök ve Yüceer Kardeş'in (2015) araştırması da buna paralel sonuçlara ulaşmıştır; boşanma en çok lise mezunları arasında (%40,5) gerçekleşmekte, bu oranı %26,2 ile üniversite mezunları takip etmektedir. İlköğretim mezunlarının boşanma oranlarının yüksek olması, Türkiye popülasyonunda ilköğretim mezunu olanların çoğunlukta olmasından ve buna bağlı olarak evliliklerin de daha çok bu grupta yığılmasından kaynaklanmaktadır (Yıldırım, 2004).

Ekonomik refahın boşanma oranını her iki yönde etkileyebileceği düşünülmektedir. (South, 1985). Ekonomik refahın düşük olmasını boşanmada risk faktörü olarak değerlendirenlere göre; geçim zorluğu evlilikte uyumu bozmakta, gelir düştükçe sorun çözme becerisi de olumsuz etkilenmektedir (Erbay, Akgül Gök ve Yüceer Kardeş, 2015; Beştepe, Erbek, Saatçioğlu, Akar Özmen ve Eradamlar, 2010). Ekonomik refah düşükken boşanma riskinin düşük olması ise boşanmanın maliyetinin yüksek olmasından ve geleceğe

dair çeşitli kaygılardan kaynaklanmaktadır (South, 1985). Bununla birlikte Yurtkuran Demirkan ve diğerlerinin (2009) araştırması kapsamında, boşanan kadınların %45'inin evlilik birliğinde çalışıyor olduğunun tespit edilmesi, modern toplumlara benzer şekilde ülkemizde de kadınların iş gücüne katılımının ve buna bağlı olarak ekonomik olarak güçlenmelerinin geleneksel aile modelinde değişim yarattığını ve boşanma konusunda cesur davranabildiklerini göstermektedir.

Yurtdışında ve Türkiye'de yapılan araştırmalar ve istatistikler, boşanmaların yoğun olarak evliliğin ilk beş yılında gerçekleştiğini (%43 ile %77 arasında değişmekte) göstermektedir (White, 1990; Turğut ve Abduşoğlu, 2009, Yıldırım; 2004; Bilge, Kendi ve Ayhan, 2000; Collange, 1996, Yurtkuran Demirkan ve diğerleri; 2009; Al Gharaibeh ve Bromfield, 2012; Hewitt, Baxter ve Western, 2005). Bunun nedeni, bireylerin karşılaştıkları bu yeni deneyim karşısında baş etme kapasitelerinin ve problem çözme becerilerinin daha düşük olması, evliliğin ilk yıllarında gerekli olan fiziksel ve duygusal ilişkinin sağlanamamasıdır. Evliliğin ilk beş yılını atlatan çiftlerin boşanması ise, olgunlaşan kişilik ile değişen ihtiyaç ve beklentiler doğrultusunda ortaya çıkabilmektedir (Dominian; 1974; Erbay, Akgül Gök ve Yüceer Kardeş, 2015). Dolayısıyla evlilik süresi uzadıkça boşanma riski kademeli olarak azalmakta (Demirci, Günaydın, Doğan ve Aynacı, 2005), çünkü eşler zamanla birbirlerini daha iyi anlama ve tanıma imkanı elde ederek tecrübe kazanmakta, olgunlaşmakta ve aile yapısı sağlamlaşmaktadır (Yıldırım, 2004; Battal, 2008).

Yapılan araştırmalarda iki ve daha fazla yapılan evliklerin %5 ila %19 arasında boşanmayla sonuçlandığı görülmektedir (Yurtkuran Demirkan ve diğerleri, 2009; Turğut, 2015). White'ın (1990) 80li yıllarda boşanma nedenleriyle ilgili çalışmaları kapsayan derlemesinde de bu görüş desteklenmiştir. İkinci evliliklerin boşanmayla sonuçlanması bireylerin ilk evliliklerinin dağılmasına neden olan özellikleri muhafaza etme eğilimlerinden kaynaklanmaktadır. İkinci evliliklerin (çoğunlukla üvey çocuklar nedeniyle) iç

dinamiklerinin ilk evliliklerden daha sorunlu olduğunu savunan araştırmacılar bulunmaktadır. Araştırmalar, ayrıca ebeveyn boşanmasının çocukların da boşanma olasılığını arttırdığını, evlilik öncesi birlikte yaşamanın boşanma olasılığının yüksekliği ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Birlikte yaşamayı tercih eden çiftler, çoğunlukla normatif evlilik davranışından kaçan, bir kurum olarak evliliğe daha az bağlı olan ve boşanma damgasını dikkate almayanlardır.

Çeşitli araştırmaların sonuçları, çocuk sayısı arttıkça boşanma oranının düştüğünü, bununla birlikte en yüksek boşanma oranına (%26,7 - %37,3 arası değişmekte) çocuk sahibi olmayanların sahip olduğunu göstermiştir (Demirci ve diğerleri, 2005; Yurtkuran Demirkan ve diğerleri, 2009; Bilge, Kendi ve Ayhan, 2000; Battal, 2008). Bu durum, çocuk sahibi olmanın bağlayıcı etkisinin boşanmada caydırıcı olduğunu gözler önüne sermektedir (Demirci ve diğerleri, 2005). İlk çocuk, doğumundan sonraki yılda boşanma olasılığını neredeyse sıfıra indirmektedir. Bu önleyici etki daha sonraki doğumlarda gözlenmemiştir. İleriki yaşlarda, çocuksuzluk daha yüksek boşanma oranları ve daha hızlı bir boşanma süreci ile ilişkilendirilmektedir (Wineberg, 1988).

Dünyada ve Türkiye'de boşanma kırsal bölgelere oranla kentsel bölgelerde daha sık gerçekleşmektedir. Boşanma ve yaşanılan yer arasındaki bu ilişki, kırsal bölgede sosyal kontrolün yüksek, ekonomik refahın düşük olmasının etkisi olduğu izlenimini oluşturmaktadır (Bilge, Kendi ve Ayhan, 2000; Turğut ve Abduşoğlu, 2009; Yurtkuran Demirkan ve diğerleri, 2009). Özellikle kültürel değişime açık ve toplumsal etkinin daha düşük olduğu bölgelerde yaşayan bireylerin evliliğe ve eşlerin birbirlerine bakış açılarında önemli farklar ortaya çıkmıştır. Evlilikler sadece karşılıklı görevleri içeren, sınırları önceden tayin edilmiş belirli rollerin oynandığı çerçeveden sıyrılarak eşitlikçi bir temele oturmuş, böylece kişisel ihtiyaçların önem kazanıp doyuma ulaşması hedeflenmiştir. Artık evlilikler çiftlerin ortak ihtiyaçların tatmin edildiği, kişisel gelişmeye imkan tanıyan bir ilişki olarak

görülmektedir. Bu değişimlere bağlı olarak boşanmayla ilgili önyargılar etkisini kaybetmeye, özellikle kentsel kesimde boşanmalar sıradan sayılmaya başlamış, tüm çabalara rağmen mutsuz evlilikleri sürdürmenin çocuklar dahil olmak üzere aile üyelerine daha çok zarar vereceği düşüncesi yayılmıştır (Arıkan, 1996; Dominian; 1974).

2.3. Boşanmaya Ait Sayısal Veriler

ABD'de tüm evliliklerin yaklaşık yarısı boşanma ile sonuçlanmaktadır (Coates, 2008). Ulusal Sağlık İstatistikleri Merkezi'ne (National Center for Health Statistics) bağlı Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri'nin (Centers for Disease Control and Prevention) evlilik ve boşanma istatistiklerine göre 2017 yılında A.B.D.'de California, Hawaii, Indiana, Minnesota ve New Mexico Eyaletleri haricinde 787.251 boşanma (evliliğin iptali dahil) gerçekleşmiştir. Bu da boşanmanın binde 2,9 oranında olduğunu göstermektedir. https://www.cdc.gov/nchs/data/dvs/national-marriage-divorce-rates-00-17.pdf

Ulusal İstatistik Bürosu'nun (Office for National Statistics) 2017 yılına ait kayıtlarına göre İngiltere ve Galler'de eşcinsel evlilikler de dahil olmak üzere toplam 102.007 boşanma (binde 9) gerçekleşmiştir. Bu oran, 1973 yılından beri ilk kez düşüş göstermiştir. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (Eurostat - European Community Statistical Office) 2017 yılı haziran ayı verilerine göre son 10 yılda 28 Avrupa Birliği ülkesinde evlilikler azalmış, boşanmalar artmıştır. 2013 yılında bu ülkelerde 2.1 milyon evlilik ve 943 bin boşanma yaşanmıştır. Boşanma oranı 1965 yılında binde 0.8 iken, 2013 yılında binde 1.9'a yükselmiştir. Bu artışın nedenlerinden biri, bu dönem içinde İtalya, İspanya, İrlanda ve Malta gibi birkaç üye devletin boşanmayı yasallaştırmış olmasıdır. Üye ülkeler arasında 2015 yılında en düşük boşanma oranlarına Malta (binde 0.9) ve Slovenya (binde 1.2) sahipken, en yüksek boşanma oranlarına sahip ülkeler Litvanya (binde 3.2) ve Danimarka (binde 2.9) idi. 2010-2015 yılları arasında 5 aday ülke içinde Türkiye en yüksek boşanma

oranına sahiptir (2014 ve 2015 yıllarında binde 1.7, 2010-2013 yılları arasında binde 1.6) http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics.

Birçok ülke ile karşılaştırıldığında Türkiye'deki boşanma oranları henüz düşük seviyede olsa da aile ile ilgili davalarda artış görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TUİK) 2001-2018 yılları arasına ait evlenme ve boşanmaya yönelik istatistikler Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo 1. TUİK 2001-2018 Yılları Arasına Ait Evlenme ve Boşanma Verileri

Yıl	Evlenme Sayısı	Boşanma Sayısı	Boşanma Oranı (binde)
2001	544.322	91.994	1,41
2002	512.155	95.323	1,44
2003	565.468	92.637	1,39
2004	615.357	91.022	1,35
2005	641.241	95.895	1,4
2006	636.121	93.489	1,35
2007	638.311	94.219	1,34
2008	641.973	99.663	1,4
2009	591.742	114.162	1,58
2010	582.715	118.568	1,62
2011	592.775	120.117	1,62
2012	603.751	123.325	1,64
2013	600.138	125.305	1,65
2014	599.704	130.913	1,7
2015	602.982	131.830	1,69
2016	594.493	126.164	1,59
2017	569.459	128.411	1,60
2018	553.202	142.448	1,75

http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1593

Tablo 1 incelendiğinde; bir önceki yıla kıyasla evlilik sayısının düşük ama boşanma sayısının yüksek olduğu yılların 2002, 2009, 2010, 2013, 2017 ve 2018 olduğu, bu yılların ekonomik krizleri takip eden yıllar olduğu görülmektedir. 2012 yılından 2018 yılına dek (2015 yılındaki çok ufak artış dışında) evliliklerin sayısında düşüş, 2006 yılından 2018 yılına dek (2016 yılındaki düşüş dışında) boşanma sayılarında artış gerçekleşmiştir. 2001-

2018 yılları arasında tüm popülasyonda boşanma oranlarının binde 1,41'den binde 1,75'e yükseldiği görülmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TUİK) 2018 yılı boşanma istatistiklerine göre 142.448 boşanma davasının boşanma nedenlerine göre sayısı şöyledir: evlilik birliğinin temelinden sarsılması (139.481), anlaşmalı boşanma (1.852), ortak hayatın yeniden kurulamaması (725), terk (161), zina (98), cürüm ve haysiyetsizlik (45), akıl hastalığı (46) ve cana kast ile pek fena muamele (40) https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr.

TUİK verilerine göre, 2018 yılında boşanmaların %37,6'sı evliliğin ilk 5 yılı içinde, %20,4'ü ise evliliğin 6-10 yılları arasında gerçekleşmiştir. Evliliğin süresi 10 yılı geçtikten sonra boşanma oranı azalmaktadır http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30698. Bu bilgi yapılan araştırmalarla tutarlılık göstermektedir.

2.4. Boşanma Nedenleri

Öncelikle 2001 yılında yürürlüğe giren TMK'daki boşanma nedenlerine yer vermek uygun olacaktır:

"1. Özel Boşanma Nedenleri: Belli olgulara dayandırılmış nedenlerdir.

a. Zina (madde 161)

b. Hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış (madde 162)

c. Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme (madde 163)

d. Terk (madde 164)

e. Akıl hastalığı (madde 165)

2. Genel Boşanma Nedenleri: Belli olgulara dayandırılmamış nedenlerdir.

f. Evlilik birliğinin sarsılması (madde 166)

g. Eşlerin anlaşması - anlaşmalı boşanma (madde 166)

h. Ortak hayatın yeniden kurulamaması (madde 166)."

Yukarıdaki bölümlerde bahsedilen boşanmada kültürel ve sosyo-demografik risk faktörlerine ek olarak bireysel ve ilişkisel nedenlerden bahsetmek yerinde olacaktır. Aile Mahkemesi uygulamalarında TMK'da belirlenen boşanma nedenlerinin çok genel olduğu, gerçek nedenlerin çok daha fazla olduğu, özellikle evlilik birliğinin sarsılması nedenine dayalı olarak açılan boşanma davalarında nedenlerin oldukça çeşitlilik gösterdiği bilinmektedir. Yurtkuran Demirkan ve diğerlerinin (2009) boşanma nedenleri araştırmasına göre bu nedenler; "geçim sorunu, işsizlik, cinsel uyumsuzluk, kıskançlık, ilgisizlik, duygusal uzaklık, alkol, madde ve kumar gibi alışkanlıklar, çocuk bakımı/yetiştirmede farklı tutumlar, örf, adet ve dini görüşlerin/yaşayışın farklı olması, çocuk sahibi olamama veya çocuk sahibi olmak istememe, sorumluluk sahibi olmama, baskı, geniş aile müdahalesi" olarak özetlenebilir**.**

Battal (2008) Türkiye'nin yedi bölgesini temsilen boşanma davasında taraf olmuş kişilerle görüşerek gerçekleştirdiği çalışmada, gerçek boşanma nedenlerini uyumsuzluk (%17,9), otorite sorunları (%3,3), yanlış davranış (%27,6), eşe yanlış davranış (%27,6), ahlaksızca davranış (%10,5) ve kusursuz haller (kısırlık, hastalık, ekonomik sıkıntı, göç, diğer) (%13,2) olarak sınıflandırmıştır.

Turgut ve Abduşoğlu'nun (2009) boşanma ile sonuçlanan evliliklerdeki çatışmanın nedenlerini tanımlamayı amaçladıkları çalışmada, en sık rastlanılan nedenlerin "her iki cinste de sorumsuzluk, duygusal olarak destekleyici olmama, iletişim bozuklukları ve tartışmalar" olduğu, kadın eşler için erkek eşlerin "kıskanç, baskıcı, istismar edici, aşağılayıcı ve bencil" olmasının da sık karşılaşılan nedenler olduğu ortaya çıkmıştır. Görüldüğü gibi kadın ve erkekler arasında boşanma nedenleri değişiklik gösterebilmektedir. White (1990) 1980'li yıllarda yayınlanan boşanmayla ilgili çeşitli ülkelere ait çalışmaları inceleyerek, "uyumsuzluk, fiziksel ve duygusal istismar, cinsiyet rolleri üzerinde anlaşmazlıklar"dan da bahsetmiştir.

Turğut'un (2015) Türkiye'de boşanma nedenlerini araştırdığı başka bir çalışmasında, katılımcıların boşanma gerekçeleri ve sıklığı aşağıda sıralanmıştır:

Boşanma Gerekçeleri	Sıklık
Çevre ve Akraba Etkisi	40
Duygusal İlişkide Sorunlar	37,6
Evlilik Dışı İlişki	34,9
Ekonomik Sorunlar	34,2
Şiddet	34,2
Kötü Alışkanlıklar	30,7
Ev içi Sorumluluklara Dair Sorunlar	29
Yaşam Tarzının Farklılığı	24,9
Değerler ve Dünya Görüşü Farklılığı	20
Cinsel Sorunlar	20
Çocuklara İlişkin Sorunlar	17,8
İş Hayatının Etkisi	15,1
Evlenmeden Önce Eşi Yeterince Tanıyamamak	15,1
Sağlık Sorunları	13,7
Evlilik Yaşı	8,8
Çocuk Sahibi Olmamak / Çocuk İstememek	6,1
Eğitim Düzeyi	2,9
Yaş Farkı	2,7
İnanç / Mezhep Farklılığı	2,7
Akraba Evliliği	2,2

Toplumdaki genel kanı ilişkideki bozulmanın boşanmaya neden olduğu şeklindedir. Bu senaryoya göre çiftler anlaşamamakta, sık sık tartışmakta, birbirlerinden duygusal olarak uzaklaşmakta, ortak aktiviteleri azalmakta, böylece evlilikte mutluluk tükenmektedir. Çiftlerden biri veya ikisi de evliliğin kurtarılmayacağı noktaya kadar sarsıldığına, zarar verdiğine ve tatminden uzak olduğuna karar vermekte, sonuç olarak da çiftlerden biri, çoğunlukla diğerinin rızasını alarak evliliği bitirmeye odaklanmaktadır. Bu senaryo,

boşanmayla biten bazı evliliklerin gidişatını tanımlamakla birlikte, boşanmayı açıklayan tek model değildir. Bazı çiftler, yüksek düzeyde uyumsuzluk ve mutsuzluk belirtmese de birlikteliklerini sona erdirmektedir. Bu çiftler ise, nadiren kavga etmekte, evlilikte ortalama düzeyde mutluluk duymakta ve az sorun tanımlamakta, birbirleriyle olumlu iletişime devam etmektedirler. Bu çiftler boşanmayı düşünebilir, ancak bu evliliğin kalitesinin düşmesinden değil, evliliğe olan bağlılıklarının düşük olması, evlilikten beklentilerinin yüksek olması, evliliğe alternatifleri olduğunu düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu tür boşanmalar geçmişte daha nadir görülürken, evliliğin sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamı değiştikçe daha yaygın hale gelmiştir (Amato ve Hohmann-Marriott, 2007).

Levinger'in (1966) araştırması boşanma için başvuran 600 çiftin boşanma şikayetlerinde sosyal sınıf farklılıklarının varlığını göstermiştir. Düşük sosyo-ekonomik düzeyde olanların daha çok yetersiz maddi kaynaklar, alkol kötüye kullanımı ve fiziksel şiddet nedeniyle aile görevlerini yerine getirmedeki başarısızlıktan yakındığı, orta sosyo-ekonomik düzeyde olanların ise aile görevlerine daha az odaklandığı, daha çok sevgi eksikliği, evlilik dışı ilişki ve aşırı talep gibi ilişkinin duygusal alandaki şikayetlerine odaklandığı tespit edilmiştir. Çalışma ayrıca kadınların erkeklerden daha fazla şikayette bulunduğunu ve daha çok duygusal istismardan şikayet ettiklerini, erkeklerin ise sevgi yokluğu, ihmal, eşin ailesi ve cinsel uyumsuzluktan şikayet ettiklerini göstermiştir.

Bir kültürde çatışma ve boşanmaya neden olabilecek sorunlar başka bir kültürde kabul edilebilir sorunlar olarak görülebilmektedir. Ayrıca boşanmanın yalnızca bir nedeni olmamakla birlikte nedenlerin iç içe geçmiş olduğunu unutmamak gerekir. Toplumsal değişimler, ekonomik koşullar, etnik ve toplum özellikleri, bireysel ve ilişki nitelikleri boşanmaya katkıda bulunmaktadır. Habibi, Hajiheydari ve Darharaj'ın (2015) İran'da boşanma nedenlerine dair yaptıkları çalışmada demografik, yaşam döngüsü, ekonomik, sosyal, kültürel ve bireysel değişkenlere göre boşanmanın katkıda bulunduğu faktörler

tanımlanmıştır. İran kültüründe en önemli boşanma nedenleri ruhsal sorunlar, bağlanma sorunları, cinsel sorunlar, kısırlık, madde bağımlılığıdır. Boşanma nedenlerinde çocuklarla ilgili faktörlere yer verilmemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre boşanma nedenleri bireysel, çift ilişkisine dair ve toplumsal olmak üzere 3 gruba ayrılmıştır:

Bireysel boşanma nedenleri: psikolojik sorunlar (akıl sağlığı ve kişilik bozuklukları, benmerkezcilik, zihinsel ve sosyal açıdan olgun olmama, yalan söyleme, karamsarlık ve şüphecilik), geçmişle ilgili meseleler (önceki evlilikler) bağımlılık sorunları (alkol, madde, kumar), suç işleme ve cezaevine girme.

Çift ilişkisine dair boşanma nedenleri: ahlaki sorunlar (evlilik dışı ilişki, hedefler ve değerler arasındaki farklılıklar, fiziksel ve sözel şiddet), uyumsuzluk (yaş, sınıfsal ve kültürel farklar), gizleme (önceki evliliği, mesleği, bağımlılığı ve hastalığı gizleme), fiziksel ve cinsel konular (tedavisi olmayan hastalıklar, kısırlık ve cinsel sorunları gizleme), geçmiş çatışmalar (agresyon ve hoşgörüsüzlük), yaşam koşullarındaki değişiklikler (gelirin artması ve kadın eşin çalışması).

Toplumsal boşanma nedenleri: aile sorunları (işlevsiz aile, geniş ailenin reddedilmesi, geniş aileye maddi ve manevi bağımlılık), ekonomik sorunlar (düşük gelir, geçime katkı sunulmaması), sosyo-kültürel meseleler (evliliğin değeri ve boşanmanın yanlışlığına dair algının azalması, bireysellik, kar odaklı evlilik, lüks düğün törenleri).

2.5. Boşanma Kuramları

Her boşanma vakası kendine özgü olsa da bazı ortak paydalar, genelleştirilmiş bir yaklaşımın benimsenmesini haklı çıkarmaktadır. Bu ortak paydalar, araştırmacılar tarafından boşanma sürecinin modellerini belirlemek için kullanılmıştır. Bazı modeller esas olarak boşanmayla başa çıkmak için tasarlanmışken, bazı modellerde ise psikososyal kuramlar kullanmıştır (Guttmann, 1993).

Oldukça karmaşık, çok boyutlu ve travmatik bir olgu olan boşanma, çiftin birleşmesini sağlayan hedeflerin kaybı anlamına gelmekte, uzun sürede tamamlanan psiko-sosyal ve hukuki bir sürece işaret etmektedir. İlişkisel çözülme ve boşanma sürecini açıklamak için geliştirilen birçok model, boşanmanın farklı aşamaları olduğunu kabul etmektedir. Bu aşamaların, birinin bitip diğerinin başladığı düzenden oluşan doğrusal bir süreç olarak tanımlanmasına rağmen psiko-sosyal model, bu aşamaları bir döngü üzerindeki duraklar olarak kabul etmektedir. Aşamalar arasındaki devinim, her zaman birinden diğerine geçiş şeklinde olmamakta, aşamalar bazen birarada görülebilmekte, önceki aşamaya geri dönüşler yaşanabilmektedir. Bu aşamaların süresi ve süreci, niteliksel ve niceliksel olarak bireyler arası farklılıklar gösterebilmektedir (Rollie ve Duck, 2005; Bohannan, 1970; Losso, 2003).

Boşanmaya dair modellerin diğer özelliği, birey üzerine odaklanmasıdır. Dolayısıyla ayrılmayı düşünen bireyin perspektifine dayanmaktadır. Ancak bazı aşamalar çiftlerin ortak deneyimini yansıtmaktadır. Modeller, ayrıca çeşitliliği gözardı ederek ilişkisel formlardaki güncel değişimleri ele almamakta, heteroseksüel beyaz orta sınıf yetişkinlerin ilişkilerine odaklanma eğilimindedir. Dolayısıyla, çeşitli etnik ve kültürel gruplarla ilişkili önemli ayrımları tanımlamada başarısızdırlar (Rollie ve Duck, 2005).

Tüm modeller, boşanmayı bir aile krizinden fazlası olarak görmektedir. Rapoport (1965) boşanmayı, bir denge yakalamaya çabalarken önceden kullanılan etkin sorun çözme yöntemlerinin yetersiz kaldığı bir kriz olarak değerlendirilmektedir. Bu kriz, bir tehdit olarak algılanabileceği gibi mücadele edilecek bir durum olarak da görülebilmektedir. Eğer birey, içinde bulunduğu durumu, temel ihtiyaçlarına, kimliğine ve statüsüne karşı bir tehdit olarak algılıyorsa kaygı uyandırabilmektedir. Eğer bu kriz, mücadele edilecek bir durum olarak algılanıyorsa, yeni çözüm arayışı için organize olunabilmekte; bu süreçte, bir bireyde, her iki algılayış biçimi ve buna yönelik tepkiler oluşabilmektedir (akt. Wiseman, 1975).

Duck (1982) ilişkisel çözülmenin, zamanla ortaya çıkan bir süreç olduğunu ve ilişkilerin değişmesine rağmen, bireylerin dört aşamalı süreçten geçtiğini ileri sürmüştür. İlk aşama olan intrapsişik aşama, zihnin eşitlik, eşin davranışı ve ilişkinin iç dinamikleri ile meşgul olduğu, ilişkinin geleceği ile ilgili karar vermeye dair bireysel bir süreçtir. İkinci aşama olan diyadik (dyadic) aşamada birey, ilişkiyle ilgili kaygılarını eşine göstermekte, ilişkiyi yeniden tanımlama isteğini ön plana çıkarmaktadır. Bu noktada, ilişki dağılmanın bir seçenek olduğu yönünde ilerleme olabilir ya da çiftler ilişkiyi onarma yoluna gidebilmektedirler. Eğer çiftler bu yolu seçmezse ortaya çıkan üçüncü aşama olan sosyal aşama, ilişkinin çözüldüğünü ve bu çözülmenin sosyal çevre tarafından öğrenilmesi gerektiğini kabul etmektedir. İlişkideki çözülme sosyal çevreyle paylaşılmakta ve böylece ayrılık resmileşmektedir. Arkadaşlar ve aile üyeleri taraf seçmek zorunda kaldığından, çoğu zaman ilişkinin feshi diğer üyelerle olan ilişkileri olumsuz etkilemektedir. Son olarak bireyler mezar kazma aşamasına girmekte, geçmiş ve ilişkinin bitişi hakkında iç hesaplaşma yapmaktadırlar.

Baxter (1984), 97 kişiyle yaptığı çalışmada ilişkisel çözülme sürecinin 7 kritik özelliğini içeren ayrılma akış şemasını geliştirmiştir: ilişkisel sorunların aşamalı veya ani başlangıcı, tek taraflı veya karşılıklı olarak ayrılık kararı verilmesi, ayrılmayı başarmak için dolaylı ve doğrudan eylemlerin kullanılması, kendisinden ayrılınanın ilk tepkisi, ambivalans ve ilişki onarım girişimlerinin varlığı veya yokluğu, ilişkiyi sonlandırma veya ilişkinin devamı, yine ambivalans ve ilişki onarım girişimlerinin varlığı veya yokluğu. Bu akış, çözülmenin basamaklarının her birinde çeşitli seçeneklere izin vererek farklı çözülme olasılıklarını açıklamaktadır. Lee'nin (1984) dağılma modeli de, Baxter'in modeline benzer şekilde ilişkisel sonlandırma sürecinde beş aşamaya odaklanmaktadır **(**akt. Rollie ve Duck, 2005).

2.5.1. Wiseman'ın "Bir Yas Süreci Olarak Boşanma" Kuramı (Divorce as a Process of Mourning)

Wiseman'ın (1975) modeli, "kriz teorisi" (crisis theory) ve Kubler-Ross'un "kederin beş aşaması"nın (five stages of grief) boşanma sürecine adapte edilmesine dayanmaktadır. Model, boşanmanın psikolojik yönüne eğilirken toplumsal çevreyle olan ilişkisini incelememiştir. Boşanmanın yas dönemine benzer psikolojik bir kriz olduğunu öne süren modelde Wiseman, boşanma sürecini 5 aşamaya ayırmıştır: (akt. Guttmann, 1993)

İnkar (Denial)

Kayıp ve Depresyon (Loss and Depression)

Öfke ve Çelişkili Duygu ve Düşünceler (Anger and Ambivalence)

Yeni Yaşam Tarzı ve Kimliğin Yeniden Oluşturulması (Reorientation of Lifestyle and identity)

Kabullenme ve Yeniden İşlev Görme (Acceptance and Intregration)

1. İnkar

İnkar, evliliğin devam etmesi için sıkça kullanılan bir mekanizmadır. Boşanma kararından çok daha önce başlamış olabilir, evliliğin bozulmasına yol açan faktörler tamamen açığa çıkıncaya dek sürebilir. İnkarın her ikisi de aynı işlevi yerine getiren iki türü vardır. İlkinde, eşler sorun ve zorluklara rağmen evliliğe uyum sağlayıp doyum aldıklarını iddia ederler. İkincisinde, eşler sorunları kabul etmekle birlikte boşanma fikrini bastırmak için dışsal faktörleri bahane ederler. Bu düzlemde, evlilik işlevsel olarak uzun süre devam edebilir. Ancak ortaya çıkabilecek başka stres durumlarıyla karşılaşıldığında bu girişimler, evliliğin dengesini bozabilir. Çift ilişkisi çok katı ise en önemsiz neden bile krize neden olabilir. Krizin oluştuğu bu dönemde inkarın devam etmesi artık mümkün olmaz ve boşanma uygun bir seçenek olarak kabul edilir.

2. Kayıp ve Depresyon

Yoğun içsel veya dışsal stres karşısında eşler, evliliğe dair ciddi sorun olduğunu kabul ederek problem çözmede yetersizlikleriyle yüzleşirler. Bu aşamada, içinde bulunulan durumun ciddiyeti ve aciliyetine dair farkındalık geliştirirler. Bu farkında oluşa verilen ilk tepki, bir kayıp sonucu verilen tepkiye benzer: keder, depresyon, yalnızlık, yabancılaşma ve başkalarıyla iletişimde yetersizlik. Eğer eşler bu duygularını açıkça birbiriyle paylaşmazsa evlilik zaten çoktan bitmiş anlamına gelir.

3. Öfke ve Çelişkili Duygu ve Düşünceler

Boşanma gerçekçi bir seçenek haline geldiğinde, depresyondan kaynağını alan öfke daha da artar. Bu öfke sıklıkla, velayet, çocuklarla kişisel ilişki kurma, maddi konular hakkında kararlar alınması gerektiğinde ortaya çıkar. Bu aşamada sıklıkla avukata başvurular görülür. Eşler, birbirlerine karşı öfke ve çelişkili duygularını uygun biçimde ele alırlarsa başa çıkma stratejilerini planlayabilirler. Boşanmanın kabulü bu aşamada olmazsa, sonraki aşamalarda yüzleşmek daha zor olabilir.

4. Yaşam Tarzı ve Kimliğin Yeniden Oluşturulması

Bu aşamada, boşanmanın kaçınılmaz bir gerçek olduğu algısı hakimdir. Boşanma sürecindeki bireylerin amacı, eşten bağımsız olarak her alanda yeni bir kimlik geliştirmektir. Bu aşamanın en önemli özelliği, evlilik sırasında kısmen ele alınan ya da eski kimlikle çözümlenememiş sorunların yeniden gündeme gelmesidir. Özellikle genç yaşta evlenen, profesyonel iş hayatına girmeyen ve sosyal bir kimlik geliştirmeyen, dolayısıyla evlilik çerçevesinin dışında özgüvenlerini teşvik etmelerini sağlayacak referans noktalarından yoksun olan kadınların kimlik sorunlarıyla karşılaşarak kendini bulma ihtiyacı ortaya çıkar.

Bununla birlikte, boşanmış bireylerin çoğu, çatışmaların üstesinden gelerek yaşam tarzlarını yeniden oluşturmaktadır.

5. Kabullenme ve Yeniden İşlev Görme

Kabullenme, boşanmış bireyin yeterli sosyal, mesleki ve cinsel kimliği oluştuğunda ve işlevselliğini inşa ettiğinde gelişir. Bu aşamada, uzun sureli bir ilişkiye başlama isteği güçlenmekte, kabullenme ve yeterlilik duygusu gerçekleşmekte, başa çıkma yöntemleri pekişmekte, depresyon ve kaygı düzeyi azalmaktadır. İkinci evlilikler görülebilir; ikinci evliliklerin başarısı, önceki tüm aşamalarda ortaya konan sorunların başarılı şekilde çözülmesine bağlıdır.

2.5.2. Boşanmanın Altı Aşaması (The Six Stations of Divorce)

Bohannan'a (1970) göre boşanma travmatik etkiler yaratabilmektedir. Travmayla başa çıkmada genel yöntem, travmatik olayı zihinden uzaklaştırmaktır. Ancak duyguların dikkate alınmaması, boşanmanın sadece geleneksel kültürel savunmalarla düşünülmesine yol açmaktadır. Boşanmanın karmaşıklığı, aynı anda altı durumun birden oluşmasından kaynaklanmaktadır. Boşanma sırasında ortaya çıkan altı aşamanın sırası, süresi ve yoğunluğu değişebilmektedir. Boşanmanın altı aşaması:

Duygusal Boşanma (Emotional Divorce)

Yasal Boşanma (Legal Divorce)

Ekonomik Boşanma (Economic Divorce)

Ebeveyn Olarak Boşanma (Co-parental Divorce)

Toplumsal Boşanma (Community Divorce)

Ruhsal Boşanma (Psychic Divorce)

1. Duygusal Boşanma

Duygusal boşanma, evliliğin parçalanma sürecidir ve sevgi nesnesinin kaybıyla sonuçlanır. İlk aşamada duygusal yatırım azalır, eşler ilişkileriyle ilgili duygularını birbirlerinden saklar. Birlikte kalmaya ve niteliksiz de olsa işlev görmeye devam edebilirler, ancak birbirlerine karşı duygusal ve cinsel çekiciliklerini, güvenlerini, tahammüllerini ve sabırlarını kaybederler. Yabancılaşma, hayal kırıklığı, öfke, utanç ve keder hissederler. İlişki çözülme yaşar ve bireyler otonom olmaya başlar. Duygusal boşanmanın kökeninde eşin değişimini tolere etmede başarısızlık yatar. Duygusal enerjinin dağılımı değişir. Yasın derecesi, duygusal ilişkinin boyutuna bağlı olarak aylarca ya da yıllarca sürebilir.

2. Yasal Boşanma

Yasal boşanma, hakim hükmüyle ayrılmaktır. Boşanma hakkı ancak diğer eşin evlilik içindeki eylemlerinin kusurlu olması şartına bağlıdır. Ayrıca bu kusurlar, yasal olarak tanımlanmış nedenler olmalıdır. Boşanma kusurlu olan eşe verilen bir ceza olarak görülmektedir. Buradaki zorluk, avukatların müvekkillerinden öğrendiği öyküyü, yasaların kabul edebileceği şekilde sunmak zorunda olmalarından kaynaklanmaktadır. Avukatların aile psikolojisi alanında eğitimli olmamaları ve davayı kazanma amaçları nedeniyle boşanma olumsuz bir tablo haline gelebilmektedir. Boşanma sürecinin zor olmasının bir nedeni de yasal sürecin, duygusal boşanma sırasında veya yasal işlemler için hazırlıklar yapılırken ortaya çıkan duyguların boşalımını sağlamamasıdır.

3. Ekonomik Boşanma

Boşanma sürecinde yeni bir ekonomik düzen oluşturulur. Edinilmiş mal varlığının paylaşılması, nafaka ve tazminatın belirlenmesi gündeme gelir, bu aşamada intikam duyguları veya feragat öne çıkabilir. Yaygın görüş, ailenin lideri olarak erkek eşin, kadın eşi

ve çocukları ekonomik olarak desteklemesi gerektiğidir. Burada kadın eşin ekonomik refahının ve çocukların ne kadar bağımsız olduğunun önemi yoktur. Kadın eşin nafaka hakkı, erkek eşin evlilik sırasında üstlendiği destekleyici görevinin bir uzantısı olarak görülmektedir (nadiren de olsa kadın eşin erkek eşe nafaka ödediğine de rastlanmaktadır). Kadın eş kusurluysa, kusuru olmayan kadın eşlere göre daha düşük nafaka bağlanmaktadır. Yeni hukuki düzenlemelerde ise eşlerin çalışma durumları, nafaka alacak eşin ihtiyaçları ve nafaka ödeyecek eşin ödeme gücü dikkate alınarak nafaka belirlenmektedir. Çocuklara bağlanacak nafaka da çocukların ihtiyaçlarına ve nafaka ödeyecek olan eşin ödeme gücüne bağlıdır. Çocuklar için nafaka ödemesi alamayan bazı eşlerin, çocukların diğer eşle kişisel ilişkisini engelleme yoluna gitmesi de ekonomik boşanmanın dolaylı sonuçlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. Ebeveyn Olarak Boşanma

Boşanmanın en uzun süre keder hissedilmesine neden olan aşamasıdır. Ebeveyn sadece birbirinden boşanmıştır; boşanmak çocuklardan da boşanmak anlamına gelmemekte, ebeveyn rolleri devam etmektedir. Ancak çocuklar bu durumu farklı şekilde yorumlayarak ambivalan duygular yaşayabilir. Fiziksel olarak ebeveynden birinin yanında bulunma zorunluluğu velayete sahip olan bireye sorumluluklar yükler. Velayet hakkı bir kez verildi mi, ancak çocuğa karşı ağır suç teşkil eden davranışlar uygulanması durumunda geri alınabilir. Ancak velayet sahibi olan birey, çocuklarla ilgili kararlarda kendini tek söz sahibi görüp bu hakkını kötüye kullanabilmekte, bu da velayet hakkına sahip olmayan bireyin çocuklar üzerindeki otoritesinin ve çocuklarla bağının zedelenmesine yol açabilmektedir. Bu yönüyle, çocuklarla ilgili olarak kaygı ve suçluluk duyguları ortaya çıkabilmektedir. Ebeveynin birbirine güven duymaması kişisel ilişki, çocukların gelişimi ve eğitimi vb. konularda zorluklara yol açmaktadır.

5. Toplumsal Boşanma

Toplumsal boşanma, toplumun boşanmayı nasıl değerlendirdiğine işaret eder. Boşanma, toplumsal yaşantıda köklü değişikliklere neden olabilir. Evlilik birliğinde eşle kurulan ortak sosyal çevre, boşanmanın ardından daralarak bireylerin sosyal ilişkilerinde sorunlara ve yalnızlığa yol açabilir. En büyük şikayet, evli arkadaşlarla görüşürken rahatsız hissetmek ve kusurlu olarak damgalanmaktır. Böylece bireyler, alışmış oldukları eski ve güvenli çevreden çıkarak başka sosyal arayışlara girerler.

6. Ruhsal Boşanma

Ruhsal boşanma, boşanmanın en son tamamlanan, ancak en yapıcı aşamasıdır. Ayrılmanın hayal kırıklığı yarattığı sevgi nesnesi, nefret edilen özelliğe bürünerek depresyon ve özgüven kaybına neden olabilir. Özellikle uzun süre evli kalmış olanlar, kendilerini birey olarak görme alışkanlığını kaybetmiş olabilirler. Bağımsız olmaya başladıkları bu dönemde korku ve yalnızlık hissedebilirler. Bu krizi fırsata çevirmek, eşiyle birlikte geleceği olmayacağını kabul ederek hayata dair sorunları yeni yaklaşımla ele almakla mümkündür. Başkasının desteği olmadan otonom bir birey olmalarının yolu açılır. Aksi takdirde geçmişin çözümlenmemiş çatışmaları bugünün karmaşaları haline gelecektir.

2.5.3. Psikososyal Süreç Olarak Boşanma (Divorce as Psychological Process)

Kessler (1975), psikososyal süreç olarak boşanmayı 7 duygusal evreye ayırmıştır. Bu evrelerin başlangıç ve bitiş zamanları net olmamakla birlikte süreleri kişilik yapısına göre değişkenlik göstermektedir. Bu evreler:

Gözün Açılması (Disillusionment)

Aşınma (Erosion)

Ayrışma (Detachment)

Fiili Ayrılık (Physical Separation)

Yas (Mourning)

İkinci Ergenlik (Second Adolescence)

Keşif ve Sıkı Çalışma (Exploration and Hard Working)

1. Gözün Açılması

Duygusal boşanma, duygusal körlük ortadan kalkıp eşle ilgili değişiklikler fark edildiğinde başlar. Hayal kırıklığı ve negativite eşliğinde bireyin gözü açılır. Bu durumun uzun sürmesi, yıkımın başlangıcı olarak görülebilir. İdealleri ve beklentileri karşılayan, ihtiyaçları gideren eş, özensiz, duyarsız, ilgisiz, asosyal, otoriter, bağımlı birine dönüşebilir. Bir yandan bireyler arası farklılıklar kabul edilirken, diğer yandan ilişkide tekrarlanan döngüler nedeniyle rahatsızlık devam eder, eşler ilişkinin olumsuz yönlerine odaklanabilir. Bu noktada ideal eş ve gerçek eş arasındaki ayrım ortaya çıkar. Gözün açılması, ilişkinin bozulmasına neden olabileceği gibi, tam tersi şekilde, çiftlerin değişime ve farklılıkları kabul etme konusunda gerçekçi istekleri varsa ilişkinin güçlenmesine de hizmet edebilir. Eğer bu evre geçilemezse, olumsuz duygular devam edecek ve diğer evreye geçilecektir.

2. Aşınma

Bu aşamada, evlilik doyumsuzluğuna dair farkındalığın daha yüksek olmasına rağmen, sıklıkla kaynağı bilinmemektedir. Nedenlerin bilinmesi, kabul edilmesi, olgun ve emin adımlarla anlaşma sağlanması durumunda, çift bu aşamaların başına dönebilir. Ancak farklılıklarla baş etme becerisi geliştirilemez ve beklentiler yeteneklerin önüne geçerse, gözün açılması dönemini aşınma takip eder. Gözün açılması döneminde bastırılmış öfke ve acı, aşınma döneminde sözel ve davranışsal olarak dışa vurulur. Temel güven ve anlayışa ters düşecek şekilde rekabet edilmekteyken diğer yandan kaçınma sergileyerek ve sorunu

reddederek diğer eşte zihinsel karmaşaya yol açılabilir. Aşınma evresi de gözün açılması evresi gibi tersine çevrilerek evlilik kurtarılabilir. Çünkü yıkıma rağmen eşler hala birbiriyle etkileşim halinde olup sevgi ve güvenin verdiği ikincil kazançlara bağımlıdırlar. Ayrıca eşler birbirini önemsediği için halen savaşmaktadır.

3. Ayrışma

İçinde bulunulan durumdan rahatsız olan eş, ayrılığa bilişsel ve duygusal düzeyde hazırlanarak girişimi başlatır. Diğer eş için bu, sıklıkla beklenmeyen bir durumdur. Dolayısıyla diğer eş öfke, kaygı, derin acı ve reddedilme ile başa çıkmaktadır. Bu noktada eşler için verilecek tepkiler de farklılaşır. Ayrışma, duygusal yıkımı içerir. Eşler içinde buldukları durumla savaşacak kadar birbirine karşı ilgiliyse, ilişki düzeltilebilir. Ancak ilişkiye bağlılık ve yatırım düşükse, evliliği kurtarmak için pek seçenek kalmamış demektir. Eşler artık çatışmalar üzerine yoğunlaşmadan çıkar sağlayamadıklarını fark ederler. Ayrışma döneminin davranışsal göstergesi umursamazlık, iletişimsizlik ve yakın ilişkiden kaçınma ile karakterizedir. Bu durum, artık evliliğe yatırımın kesildiği anlamına gelir. Coşku, yaşam enerjisi, heves, hoşgörü gibi manevi özellikler azalmaya, aktiviteler farklı alanlara aktarılmaya başlar. Bazen bu ayrışmayı eşlerden sadece biri yaşar. Ayrışma döneminde derinleşen yaralar nedeniyle olumlu duyguların canlanması çok zordur. Bireyler, geleceğe odaklanarak tüm yönleriyle eşleri olmaksızın yaşamın nasıl olacağını düşünürler. Bununla birlikte, boşanma düşüncesi yine de baskın olmayabilir. Ancak boşanma kararı yaklaştıkça öfke artar ve öfke arttıkça karar verme kolaylaşır.

4. Fiili Ayrılık

Fiili ayrılık, duygusal boşanma sürecinin en travmatik dönemi olarak kabul edilir. Zihinsel karmaşa ve zıt düşüncelerden oluşan döngü, burada da bireylere eşlik edebilir.

Birey bu döngüyle mücadele ederken diğer yandan acı, kaygı ve yalnızlıkla yüzleşir, yeni kimlik oluşturmaya çabalar. Ancak bu oluşumların yaratıcı yönlerine karşı bireyler dirençli olabilir. Oysa kaygılar, yapıcı nitelikte olup uyumu kolaylaştırır. Genelde bu dönemde boşanma davası açılır. Terk ve ihanet duygusuyla beklenmedik bir şaşkınlık yaşanabilir, ayrılık kararına dair şüpheler sürekli kontrol edilir. Ancak başa çıkma çabasıyla birlikte eşe geri dönme isteği kaybolur. Ayrılığı talep eden eş ile zorunlu olarak ayrılan eşin yaşadıkları arasında fark vardır. Karar verici olarak ayrılığı talep eden eş, ayrılmadan önce bu sürece dair hazırlık yapması suretiyle avantajlı konumdadır, kararı veren kişi olduğu için sonuçlarına katlanması daha kolaydır. Ancak zorunlu olarak ayrılan eşin böyle bir olanağı olmayabilir. Kabul etmek zorunda kaldığı değişimle yüzleşmekte zorlanabilir. Çözülme süreci her iki eş tarafından aynı şekilde deneyimlense de, ilk hareket eden birey sürece daha iyi uyum sağlar. Reddedilen eş olmadığı için benlik saygısında azalmaya pek rastlanmaz. Buna rağmen suçluluk duygularına engel olamayabilir.

5. Yas

Bu dönemde artık eski eşle bağ kopmuştur, ancak hatıralar hala yerindedir. Bu duruma öfke, yalnızlık, çaresizlik ve incinmişlik eşlik eder. Eğer yas süreci ayrılıktan hemen sonra başlamazsa, beklenmedik bir şekilde daha sonraki bir zamanda ortaya çıkar. Boşanmanın yası öfke duygusunu açığa çıkarır, depresyonu tetikler. Suçluluk duygusunun dışa yansıtılması öfke ile, içe yönelmesi depresyon ile kendini gösterir. Yani öfke başkasını suçlamakla, depresyon kendini suçlamakla karakterizedir. İlişkiye ne kadar yatırım yapıldığı öfkenin düzeyini de belirler. Öfke aynı zamanda ayrışmanın yarattığı boşluğu dolduran bir değere sahiptir. Zamanla bu öfke yatışacak, işlevsellik kazanılacaktır. Depresyon ise geçmişteki kayba karşı bir tepki ve gelecekteki olası kayıplara hazırlık olabilir. Bir süre sonra depresyon kedere dönüşür. Depresyon kişisel bir deneyim olmakla birlikte sosyal

destek önem taşır. Bu dönem gerekli ve sonuç olarak yapıcıdır. Yeni bir duygusal ilişkinin varlığında daha çabuk toparlanma sağlanabilir.

6. İkinci Ergenlik

Çatışmaların sonlanmış olduğu bu evre, iyileşme ve rahatlamayı içerir. Geçmişe dönüp öfkeyle uğraşmak yerine rehabilitasyon ve kişisel gelişim için emek harcanır. Eski eşe karşı öfke yerini objektiviteye bırakmıştır. Eski eşle duygusal, ekonomik ve yasal bağ kopmuş, ayrılma ve boşanmanın yarattığı sorunlar bitmiş, özgürlük ve yeni kararlar alma sürecine girilmiştir. Bu döneme ikinci ergenlik denmesinin nedeni, yeni maceralara girmek ve yeni riskler almaktan kaçınılmamasıdır. İlk ergenlik dönemine benzer yaşantılar deneyimlenir. Ancak önemli bir fark vardır: artık ilk ergenlik döneminde rastlanan aile eleştirileri, evlilik birliğinde rastlanan eşin kısıtlamaları yoktur. Baskılanmış istekler yeniden alevlenerek aşırılığa kaçılsa da zamanla geçmişteki deneyimlerin etkisiyle daha emin ve gerçekçi adımlar atılır. Bu da benlik saygısını artırarak kişiyi dengeye ulaştırır.

7. Keşif ve Sıkı Çalışma

Bu evrede oto-kontrol oluşur, önceden seçilen hedeflere ulaşmak için gerçekçi bir eylem planı belirlenir. Bu plan çift ilişkisini, çocuklarla ilişkileri, iş hayatını kapsar. Bireyin içgörüsü ve başkalarıyla ilgili görüşleri onu aktif duruma getirir, böylece kendi hayatıyla ilgili söz sahibi olup yaşamını kontrol edebilir. Amaçlarını ve kişiliğini yeniden tanımlar, özgüven ile birlikte güçlenmiş bir kimlik sahibi olur.

2.5.4. Levinger’in Boşanma Kuramı

Levinger'in (1965) boşanma kuramı sosyal değişim teorisine (social exchange theory) dayanmaktadır. Bu kuram üç temel bileşeni içerir: çekim, engeller ve alternatifler.

Çekim, ilişkiden kazanılan fayda ve ilişkide görülen zarar ile doğru orantılıdır. Faydalar, sevgi, saygı, cinsel doyum, arkadaşlık, duygusal destek ve dayanışma gibi olumlu yönleri, gelir ve varlık gibi maddi yönleri, yaş, eğitim düzeyi ve din gibi sosyal statüye dair benzerlikleri içermektedir. Zararlar, sözlü veya fiziksel saldırganlıkla başa çıkmak gibi ilişkinin olumsuz yönlerini yansıtmaktadır. Genel olarak insanlar, ilişkiye dair faydalar yüksek olduğunda ve ilişkiden görülen zararlar düşük olduğunda evli kalmaya motivedirler. Düşük fayda düzeyi boşanma düşüncesine yol açmasına rağmen evliliklerini sona erdirmek isteyen eşlerin çeşitli engelleri aşmaları gerekmektedir.

Engeller, evliliği sürdürmeye zorlayan güçlerdir. Ahlaki veya dini değerler, toplumsal damgalamayla ilgili endişeler, çocukların varlığı, yasal kısıtlamalar ve maddi bağımlılık engellere örnek olarak verilebilir. Örneğin sorunlu bir ilişki içindeki eşler, boşanma dini inançlarına aykırı olduğu için birlikte kalmaya karar verebilirler. Levinger'e göre eşler sadece içsel faktörlerle (duygular, roller, rutin) değil dışsal faktörlerin de evliliğe müdahalesiyle uğraşmaktadırlar.

Evliliğe alternatiflerinin varlığı evlilikte istikrarı baltalayabilmekte; alternatiflerin olmaması ise istikrarı güçlendirebilmektedir. Bu bakış açısına göre, evliliklerinden kısmen memnun olanlar, farklı bir ilişkinin daha fazla fayda getireceğine inanıyorsa, eşlerini terk etmeye meyledebilirler. Mutsuz evliliği olduğunu düşünenler, evliliğe geçerli alternatifleri yoksa evliliğe devam edebilirler. Bazı eşler ise yalnız kalmanın, faydasız bir evliliği sürdürmenin bir alternatifi olabileceğini düşünebilirler. Evliliğe alternatif sadece evlilik dışı ilişki olarak algılanmamalıdır, özgürlük ve kendini gerçekleştirme isteği de alternatifler arasında sayılabilir (Levinger, 1965). Bunun yanında, eşlerin çeşitli kişisel beklentilerle evlilik yaptıkları temel alındığında, belli düzeyde fayda varlığında beklentisi düşük olan eş mutlu olabilir, ancak beklentileri yüksek olan eş mutsuz olabilir. Özetle, kritik faktör ilişkide mutlak düzeydeki değer değil, faydaların beklentilerle nasıl karşılaştırıldığıdır (Amato ve

Hohmann-Marriot, 2007).

Levinger'in kuramı, evlilik istikrarını etkileyen faktörlere odaklansa da, ilişki bağlılığını temel alan perspektiflere benzemektedir. Johnson, Caughlin ve Huston (1999), üç bağlılık biçimi arasında ayrım yapmıştır. Kişisel bağlılık, çiftlerin ilişkilerinden gördüğü faydalara dayanmaktadır. Çiftler, birliktelikten memnunsa ve çok fayda elde ediyorlarsa bağ güçlenmektedir. Ahlaki bağlılık, sorunların varlığına rağmen, birlikteliğin sürdürülmesine dair ahlaki inançlara ve yükümlülüğe dayanmaktadır. Yapısal bağlılık, ilişkiden ayrılmaya engel durumların varlığına ve eşten iyi alternatiflerin olmamasına dayanmaktadır. Eşler mutsuz olduğunda dahi, ayrılma önündeki engellerden (örneğin, evi bırakmak istememe, çocuklarının yüksek yararı ile ilgili endişeler, sosyal baskı) ya da uygun alternatif olmamasından dolayı evli kalmaya kararlı olabilirler. Bu açıdan, ödüller, ahlaki inançlar, engeller, alternatiflerin yokluğu, ilişki bağlılığını teşvik eden unsurların tümünü oluşturmaktadır.

2.6. Boşanmanın Sonuçları

Boşanmanın hukuki sonuçları, hakimin hükmüyle ortaya çıkan sonuçlardır. Bazı hukuki sonuçlar boşanma kararı içinde yer almaktadır: “velayet, velayet hakkına sahip bulunmayan eşin çocukları ile kişisel ilişki koşulları, yoksulluk nafakası, maddi ve manevi tazminat, mal rejiminin tasfiyesi, boşanan kadının kocasının soyadını taşımasına izin verilmesi”. Boşanmanın hukuki sonuçlarından bazıları ise boşanma kararında yer almadıkları halde boşanmaya karar verilmesiyle birlikte kendiliğinden doğmaktadır: “boşanan eşler için yeniden evlenme imkanının doğması, eşler arasında evlilik birliğinin devamı süresince durmuş olan zaman aşımının işlemeye başlaması, eşlerin evlenmeyle kazandıkları kişisel durumları korumaları, miras menfaatlerinin kaybedilmesi”. Akıntürk (2003) boşanmanın hukuki sonuçlarını şu şekilde sıralamıştır:

a. Kişisel Sonuçlar

1. Evlilik birliğinin sona ermesi
2. Yeniden evlenme imkanının doğması
3. Kişisel durumların değişmesi veya korunması
4. Kadın hakkında bekleme (iddet) süresi
5. Zamanaşımının işlemeye başlaması
6. Mirasçılık sıfatının kaybedilmesi

b. Mali Sonuçlar

1. Ölüme bağlı tasarrufların hükümsüz hale gelmesi
2. Mal rejiminin tasfiyesi
3. Maddi tazminat
4. Manevi tazminat
5. Yoksulluk nafakası

c. Çocuklarla İlgili Sonuçlar

1. Çocukların velayeti
2. Çocuklar ile kişisel ilişki
3. Çocukların bakımı (iştirak nafakası)
4. Çocuklarla ilgili önlemlerin değiştirilmesi

Boşanma her zaman sorunların biteceği anlamını taşımamaktadır. Sorunların devamı bireyler için daha çok psikiyatrik belirti geliştirme ve daha düşük refah düzeyi ile ilişkilendirilmektedir. Stephenson Holmes ve Holmes'un (1970), Amerikan toplumunda stres verici olayların geniş bir dökümünü yaptıkları araştırmaya göre, eşin ölümü, boşanma ve eşten ayrı yaşama en stresli yaşam olaylarında ilk üç sırada yer almaktadır. Araştırmada, boşanma durumu ve boşanmadan sonrasını ilgilendirebilecek diğer stres verici yaşam

olayları “gelir düzeyinde meydana gelen önemli değişiklikler, eşle daha fazla tartışma, kadının çalışmaya başlaması, günlük yaşam koşullarında meydana gelen değişiklikler, alışkanlıklarda meydana gelen değişiklikler ve taşınma” olarak sıralanmıştır. Sorias (1982) tarafından İzmir’de yapılan yaşam olaylarının stres verici etkilerine dair araştırma sonucunda Türkiye’ye özgü stres puanları saptanmıştır. Buna göre eşin yaşadığı evlilik dışı ilişki üçüncü sırada yer almış, eş ile ciddi düzeyde anlaşmazlık ve boşanma ise stres ağırlığında listenin ortalarında yer almıştır (akt. Cüceloğlu, 1998).

Stresli yaşam olayları, olağan davranışların aksamasına neden olan, bireyin iyi oluşunu tehdit eden değişiklikler olup ağır etkiler bırakabilmektedir. Bu olayların neden olduğu duygular kabul edilemediğinde içe atılmakta ve bireyi depresyona sürüklemektedir. Dolayısıyla stresli yaşam olayları depresyon için risk faktörüdür. Ancak olayın ne olduğu kadar nasıl algılandığı ve nasıl tepki verildiği de önem taşımaktadır. Bununla birlikte depresyon, benlik saygısını da düşürebilmektedir (Blazer, 2000). Ünal, Küey, Güleç, Bekaroğlu, Evlice ve Kırlı (2002) depresyon tanısı konan 2014 hasta ile depresyonun risk etkenlerini araştırmak için yaptıkları çalışmada depresyon öncesi stresli yaşam olayı bildirenlerin oranı %76 olarak bulunmuştur. Araştırmada boşanma ve ayrılık stresli yaşam olaylarından sayılmıştır.

Boşanmayla ortaya çıkan duygu, davranış ve semptomlar karmaşık bir yapı sergilemektedir. Eski eşlerin evliliğin bozulması ve boşanma nedeniyle kendilerini yıpranmış, incinmiş, dengesini kaybetmiş ve yabancılaşmış olarak gördükleri saptanmıştır (Collange, 1996). Boşanmış bireylerde bir süreliğine, depresyon, anksiyete, öfke, disfori, yetersizlik, mutsuzluk, kendini kabul ve benlik saygısında azalma, sosyal izolasyon, yalnızlık ve boşluk hissi sıklıkla görülmekte, ayrıca intihar, kazalar, cinayet, alkol kötüye kullanımı, çeşitli fiziksel rahatsızlıklar açısından yüksek risk taşımaktadırlar (Gähler, 2006;

Türkarslan, 2007; Clarke-Stewart ve Brentano, 2006; Amato, 2000; Mastekaasa, 1994; Aseltine ve Kessler, 1993).

Kposowa'nın (2000) medeni durum ve intihar arasındaki ilişkiyi değerlendirmeyi amaçladığı 471.922 kişilik geniş örneklemli boylamsal araştırmada boşanmış bireylerin evli olanlardan iki kat daha fazla intihar ettiği, boşanmanın, intihar sonucu ölüm oranı üzerinde erkekler arasında güçlü bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Kposowa, boşanmanın intihar riski üzerindeki etkisinin, sosyal bütünleşmenin olmamasına ve artan psikolojik sıkıntıya bağlanabileceğini belirtmiştir. Erkeklerin intihar düşüncesi de kadınlardan daha yüksektir (Zeiss ve Zeiss, 1980). Uçan'ın (2007) araştırmasına göre, boşanma sürecinde kriz merkezine başvuran 110 kadından 82'si (%74,5) depresyon, 59'u (%53,6) anksiyete teşhisi almıştır. Depresyon ve anksiyetenin birlikte görüldüğü 37 kadında (%33,6) intihar riskinin çok yüksek olduğu saptanmıştır. Boşanma sürecinde yaşadığı sorunlar nedeniyle daha önce intihar girişiminde bulunan 8 (%7,3) kadın bulunmaktadır.

Le Gall'e (1976) göre evlilik yaşamındaki zorluklar, ayrılık korkusu, manevi bir tehdidin varlığı gibi durumlarda anksiyete ağırlaşmaktadır. Değişiklik düşüncesi ortaya çıktığında, korkulan anın yaklaştığı anlaşıldığında, bu düşünceler zihni işgal ettiğinde, çöküntü, kaygı ve benzer duygular görülmekte, bunlara bağlı olarak bireyin düşüncelerini bir düzene sokması, sorunları uygun biçimde ele alması daha zorlaşmaktadır. Gillet ve Pietroni (1990) bağımlı bir evlilikte ayrılma ve boşanmanın zor baş edilen bir durum olduğunu, bağımlılık varsa, eşin desteğine muhtaç olunduğunu belirtmektedir. Bireyin kendine verdiği değer bile eşin ona verdiği değerden temelini almaktadır. Bu yatırımın bireyin kendisi dışında biri tarafından sağlanması kesintiye uğradığında öz değer düşmektedir. Ayrıca Wiseman'a (1975) göre eski eşe karşı bağlılık duygusunun devam etmesi, boşanma kararını diğer eşin almış olması, sosyal destekten yoksunluk halinde özellikle ruhsal sorunlar daha yoğun biçimde yaşanmaktadır.

Genel olarak alanda biriken araştırmalar, evliliklerin dağılmasının bireylerin yaşamında kayda değer ölçüde kargaşa yaratma potansiyeline sahip olduğunu öne sürmektedir. Boşanan birçok birey, yaşam standardında bir düşüş yaşamakta, daha uygun konutlara taşınmakta ve eski eşin desteği olmadan veya sınırlı desteği eşliğinde çocukları yetiştirmektedir. Diğer eski eş, çocukları daha seyrek görmekte ve çocuklarıyla olan duygusal bağları zayıflamaktadır. Cinsiyeti ne olursa olsun birçok eski eş için, kayıp, pişmanlık duygularına bekar yaşama uyum zorluğu eklenmektedir (Amato ve Hohmann-Marriott, 2007). Bununla birlikte bireylerin boşanmaya tepkileri geniş bir spektrumda farklılaşmakta olduğu görülmektedir. Hetherington'un (2003) Virginia Boşanma ve Yeniden Evlenme ile ilgili Boylamsal Çalışması'ndan (Virginia Longitudinal Study of Divorce and Remarriage) elde ettiği bulgular ile, boşanmanın uzun vadeli sonuçlarının kişiden kişiye büyük farklılık gösterdiğini gözler önüne sermiştir. Buna göre altı uyum paterni ortaya çıkmıştır: kendini geliştirenler, yeterince iyiler, arayıştakiler, sıkça partner değiştirenler, yetkin yalnızlar ve mağluplar. Kendini geliştirenlerin öz değeri, öz yeterlik, sosyal sorumluluk ve başarısı yüksek, depresyon ve antisosyal davranış düzeyleri düşüktür. Yeterince iyiler, boşanma ve hayatın zorluklarıyla başa çıkmada ortalama düzeyde olmakla birlikte antisosyal davranış, nevrotizm ve benlik saygısı ile ilgili sorunlar yaşamışlardır. Daha az esnek olmaları nedeniyle, risk faktörleri biriktiğinde veya önemli bir koruyucu faktör yok olduğunda dengelerini kaybetmişlerdir. Arayıştakiler, mümkün olduğunca kısa süre içinde yeni bir partner bulma isteği içindeydiler. Özerklik ve benlik saygıları düzeyleri düşük, depresyon, kaygı ve nevrotizm düzeyleri yüksektir. Sıkça partner değiştirenler, baskın olarak erkeklerden oluşmuş, boşanmadan bir yıl sonra depresyon düzeyleri yükselmiştir. Yetkin yalnızlar, baskın olarak kadınlardan oluşan küçük bir grup olup öz yeterliğe sahip, sosyal açıdan yetenekli, memnuniyet verici kariyere, aktif sosyal yaşama, çok çeşitli hobi ve ilgi alanlarına sahiptiler. Mağluplar, düşük sosyal sorumluluk ve benlik

saygısı ile yüksek antisosyal davranış ve depresyon düzeyine sahip olup sorunlarını çözmek için öz yeterlik ve kaynaklardan yoksunlardı. Bu gruptakiler için eşleri tek güvenilen kişiydi ve evlilikte çözülmeyi takiben teselli ve tavsiye için başvuracakları kimse olmadığı için duygusal olarak izole ve mahrum hissediyorlardı. Sosyal destek ağları daha zayıftı. Birçok mağlup kadın, boşanmanın ardından yoksulluğun zorluklarıyla karşı karşıya kalmıştı.

Boşanmayla birlikte bazı bireyler savunmasızken bazıları çabuk iyileşmekte, bu da çeşitliliği ortaya koymaktadır. Her koşulda depresyon ve stres gibi psikolojik semptomlar 2-4 yılda büyük oranda kaybolmaktadır (Spivey ve Scherman, 2008). Dominian'a (1975) göre boşananların bir kısmı, makul bir süre geçtikten sonra başarılı bir ilişki yaşayabilecek kadar iyileşmekte, bir kısmı ise sıkıntılarını içlerinde taşıyarak sonraki evliliklerinde de aynı durumlarla karşılaşabilmektedirler.

Haber'e (1990) göre benlik sorunları, boşanma sırasında ve sonrasında potansiyel bir işlev bozukluğunun önemli bir kaynağını oluşturmaktadır. Boşanan bireyler, düşük benlik duygusu ve istikrar, benlikten soyutlanma, eş olmadan kimliğini sorgulama, kayıp duygusu, benliklerini ve hayatlarını yönetmekte kontrol kaybı ile karşılaşmaktadırlar. Kaynaşmış ortak benlik kaybolduğunda fonksiyonellikleri tehlikeye düşmektedir. Bu özellikle, ailesinin kızı olma durumundan kocasının karısı olma yolunda ilerleyen süreçte, kendini özerk bir birey olarak tanımlayamayan kadınlar için geçerlidir. Bu reaksiyonlar normal olmakla birlikte benlik algısı ve istikrarın kazanılması zaman almaktadır. Clarke-Stewart ve Brentano'ya (2006) göre erkekler, boşanmanın benlik saygısının artması gibi olumlu sonuçlarını kadınlardan daha az yaşamaktadır.

Bazı araştırmalar, "gençlerin, evlilik süresi kısa olanların, üst gelir ve ileri eğitim düzeyindekilerin, çocuk sahibi olmayanların ya da az sayıda çocuk sahibi olanların, boşanma sürecinde ve boşanmanın sonrasında sosyal çevreden maddi ve manevi destek görenlerin, boşanmaya kendi karar vermiş olanlar"ın diğerlerine göre boşanmaya daha kolay

uyum sağladıklarını göstermektedir (akt. Arıkan ve diğerleri, 1989; Gähler, 2006; Amato, 2000). Dolayısıyla boşanmanın uzun vadeli sonuçları olumsuz olmamaktadır.

Boşanma ve ruh sağlığıyla ilgili yapılan araştırmalarda cinsiyete dair sonuçlar farklılık göstermektedir. Bazı analizlerin kadınların erkeklerden daha savunmasız olduğunu göstermesine karşın, kadınların boşanmadan sonra erkekler kadar iyi, hatta daha iyi uyum sağladığına dair bulgular da bulunmaktadır. Boşanmanın her iki cinsiyet için de olumsuz sonuçları olmasıyla birlikte erkekler daha ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmakta, daha dramatik ve ani tepkiler vermekte, kadınlar ise daha fazla darbe almak ve depresyon yaşamakla birlikte olumlu bir gelişim ile sürece uyum sağlamaktadırlar (Clarke-Stewart ve Brentano, 2006). Virginia Boşanma ve Yeniden Evlenme ile ilgili Boylamsal Çalışmada (Virginia Longitudinal Study of Divorce and Remarriage), erkeklerin daha fazla sağlık sorununa, depresyon, alkol ve madde kötüye kullanımı gibi antisosyal davranışlara, daha düşük benlik saygısına sahip olduğu görülmüştür (Herherington, 2003). Erkeklerin ayrılmaya karşı aşırı tepki göstermelerinin bir nedeni, çoğunlukla kadınların boşanmayı başlatma ihtimalidir. Ayrılma kadınlar için çoğu zaman uzun ve acı verici bir süreci sona erdirmekte, ancak erkekler için şok edici bir darbe olarak gelebilmektedir (Clarke-Stewart ve Brentano, 2006). Kadınlar, evliliklerini sona erdirmenin sonucu olarak olumlu bir gelişme, bağımsızlık ve kendine güven duygusu yaşamış olduklarını erkeklerden daha çok bildirmiştir (Bloom ve Hodges, 1981; Caldwell, Bloom ve Hodges, 1983). İsveç'te 157 bireyle yapılan bir araştırma boşanmadan 2 yıl sonra kadınların %72'si ruhsal olarak refaha kavuştuğunu bildirirken bu oran erkeklerde %28'dir. Özgüven ise kadınlarda %84 iken erkeklerde %37 olarak bulunmuştur (Wadsby ve Svedin, 1992). Bu oranda velayet sahibi olanların çoğunlukla kadınlar olmasının da etkisi bulunmaktadır (Clarke-Stewart ve Brentano, 2006). Aile konutunda yaşama hakkını ve çocuğu kaybettiğine dair inanç erkeklerde daha yüksek düzey depresyon, anksiyete ve sıkıntıya yol açmaktadır (Dudley,

1996). Kadınların daha az ciddi problemlere sahip olmalarına rağmen bu sorunların sürekliliğini koruduğuna, daha fazla depresyon, stres, güvensizlik ve sıkıntı düzeyi gösterdiğine dair çalışmalar da bulunmaktadır (Riessman ve Gerstel, 1985; Kurdek, 1991; Asetline ve Kessler, 1993; Marks ve Lambert, 1998; Simon, 2002; Clarke-Stewart ve Bailey, 1989). Bununla birlikte kadınların tutumları, cinsiyet kalıplarına dayanmıyorsa boşanmada daha az sıkıntı çekmekte, benlik saygıları çok etkilenmemekte, kişisel gelişimlerine daha etkin şekilde yönelmektedirler (Kurdek ve Blisk, 1983). Menaghan ve Lieberman (1986) Şikago'da 1972 yılında evli olup 1976 yılına kadar boşanan ve 1976 yılında halen evli olan kalanlarla gerçekleştirdikleri araştırmada, boşanmış gruptaki depresif değişiklikleri incelemeyi ve bunu evli kalanlarla karşılaştırmayı, depresif değişiklikleri önceki durumları, yaşam değişiklikleri ve mevcut deneyimlerle ilişkilendirmeyi amaçlamıştır. 1972 yılında her iki grubun depresyon skoru arasında fark olmamasına rağmen, 1976 yılında yeni boşanmış olanlar daha fazla depresyon skoru sergilemiştir. Depresyondaki bu artışın, daha büyük ekonomik sorunlara, yaşam standardının kötüleştiğine ilişkin algıya, yakın ve güvenilir ilişkilerin daha az erişilebilir olmasına aracılık ettiğini ileri sürmüşlerdir.

Yaşla ilgili farklılıklara bakıldığında; Coates (2008) yaşça büyük kadınların, genç kadınlardan daha çok darbe aldığını, çünkü bu kadınların genellikle daha uzun süre evli kaldığını ve evliliklerine/ailelerine daha fazla yatırım yaptıklarını, ayrıca her şeylerini adadıkları çocukları olduğunu, genelde evlilik kimliği olmaksızın yeni bir yaşam biçimi üzerine odaklanmalarının daha zor olduğunu düşünmektedir. Genç kadınlar ise çekici, enerjik, yetenekli ve yeni tecrübelere açıktırlar. Daha isabetli karar alırlar. Bu kadınlar, genellikle evliliği bitirirken daha az depresif hissederler. Özellikle yaşamın en iyi döneminin henüz yaşanmadığını düşündüklerinden, evliliğin sonlanmasıyla rahatlayabilirler. Bazı erkekler için kişisel ve sosyal başarıları genellikle evlilikleri ile tanımlanmaktadır. Erkek

geleneksel ise, ilişkinin gerçek kalitesine daha az dikkat etmektedirler. Terk edilme düşük benlik saygısına neden olmaktadır çünkü rol değişiklikleriyle başa çıkma konusunda aslında kadınlardan daha kırılgandırlar. Performans kaygısı, gurur kaybı yaşayabilmekte, öz imajları zedelenebilmektedir. 30larında veya daha yaşlı erkekler profesyonel iş hayatı ve mali açıdan genelde daha iyi durumda oldukları için daha olumlu bir tablo sunmaktadırlar. Evliliğe bağlılık düzeyi gençlerde daha düşüktür, dolayısıyla gençlerin boşanma olasılığı daha yüksektir. Bunun nedeni yeterince olgun olmamaları, hayat düzenlerini tam olarak kurmamaları olabilir. Ayrıca gençler, boşanmaları halinde sosyal hayatlarının daha nitelikli olabileceğini, iş ve kariyer fırsatlarını geliştirebileceklerini düşünmektedirler. Çalışan ve iyi gelirli olan kadınların ekonomik bağımsızlığı olduğu için geçimsiz evlilikten boşanma olasılıkları da yükselmektedir. Uzun süreli evliliklerini bitirmiş bireylerin daha fazla ruhsal belirti gösterdiği, bunun kemikleşmiş bir alışkanlıklar zincirinin bozulması ve kimlik krizi yaşanmasından kaynaklandığına dair literatür bilgisine rağmen, Arıkan ve diğerlerinin (1989) boşanmış bireylerin ruhsal belirti gösterme düzeylerini incelemek amacıyla yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre ileri yaştaki boşanmış bireylerde daha az ruhsal belirti saptanmıştır.

Gähler'in (2006) İsveç örnekleminde evliliğin çözülmesi ve psikolojik sorunlar arasındaki ilişkiye dair yaptığı boylamsal araştırmanın sonuçları, boşananların evlilere ve yeniden evlenenlere oranla daha fazla psikolojik sıkıntı riski bildirdiğini, kadınların boşanma öncesinde psikolojik sorun yaşadıklarını gösterirken, boşanmadan sonra erkeklerde psikolojik sorunların daha uzun sürdüğünü, Garvin, Kalter ve Hansell'in (1993) A.B.D.'de boşanmış annelerin durumuna dair yaptıkları araştırmanın sonuçları boşanmış bekar kadınların boşanmış ve yeniden evlenmiş kadınlara göre daha fazla psikiyatrik semptom (özellikle depresyon, anksiyete, okb) geliştirdiğini, sosyal uyum, benlik saygısı ve sosyal destekten memnuniyet açısından zayıf olduklarını göstermektedir.

Boşanmanın etkisi, yaşam kalitesi ve yeni yaşam koşullarına uyum açısından toplumsal, ekonomik, iş yaşamı ve çocuklarla ilgili konularda kendini göstermektedir. Ebeveynlik rolleri boşanmayla birlikte değişime uğramaktadır. Velayete sahip olmayan birey "çocukla görüşmenin kişisel ilişki süresine bağlı olarak sınırlı olması, çocuğa duyulan özlem, çocukla ilgili kararlara gerektiği gibi katılamama" sorunları ile karşılaşabilmekte, diğer yandan çocuğun birincil bakım ve sorumluluğunu üzerlerine almadıklarından boşanmanın olumsuz etkilerden daha çabuk kurtulabilmektedirler. Velayete sahip olan birey ise "ebeveyn rol ve sorumluluklarını yerine getirmede zorluk, eşe duyulan öfkeyi çocuğa yansıtma, boşanmadan kaynaklanan suçluluk duygusuyla çocuğa aşırı hoşgörülü davranma" gibi sorunlarla yüzleşmektedir. Boşanmış bireylerin, evlilik birliği ve boşanma sürecinde birbirleriyle olan mücadelede dindirilmeyen öfke ve negativiteyi çocuğu koz olarak kullanarak sürdürmeleri de tüm aile sistemini etkileyen faktörlerdendir (Arıkan ve diğerleri, 1989). Hughes (1989), boşanan bireylerin ebeveynlik özellikleri ve ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi saptamayı amaçladığı araştırmada, psikolojik refahın boşanan ebeveynlerde daha negatif etkileri olduğunu ortaya koymuş, bununla birlikte çocukların yokluğunun sıkıntıya neden olabileceğine dikkat çekmiştir. 17 yaşından küçük çocukları olan ve onlarla birlikte yaşamayan bireyler, daha fazla anksiyete ve daha düşük mutluluk bildirmiştir. Bu bulgulara göre çocukların etkisi komplekstir. Çocuklar sorumluluk getirirken yaşamın anlamına işaret etmekte, diğer yandan çocuk yokluğu yükü hafifletirken aynı zamanda hayal kırıklığı ve özlemi beraberinde getirmektedir.

Boşanma, ekonomik sorunlar da doğurmaktadır. Çocukların gereksinimlerini karşılamakla yükümlü olan eş nafaka alsa dahi ekonomik olarak zorluk yaşayabilmektedir. Buna ek olarak evlilik birliğinde aile bütçesinin ortak kullanımı boşanmayla birlikte artık söz konusu olmayacağından boşanan çiftler yeni ekonomik düzenleme yapmak zorunda kalmaktadır. Nafaka ve tazminat, geliri sınırlı erkek açısından sorun olabilmekte, kadın ise

özellikle bir mesleğe veya düzenli gelire sahip değilse ekonomik sıkıntıya düşebilmektedir. Nafakanın aksaması veya yetersizliği de kadın açısından ayrıca sorun teşkil edebilmektedir. Diğer yandan gelir düzeyinin yüksek olması sorunların çözümünde yararlanılabilecek kaynak ve hizmet sayısını artırabileceği gibi, ruhsal sıkıntıları azaltabilecek etkinliklere ilişkin alternatiflere de çeşitlilik sağlayabilmektedir. Ruhsal olarak zorlayıcı alışma döneminde yaşanan ekonomik sıkıntılar bireyin normale dönmesini geciktirmektedir (Arıkan ve diğerleri, 1989). Kadınların iyi eğitimli olması ve çocuk nafakası sisteminin daha sıkı şekilde uygulanması sayesinde, kadınlar ve erkekler arasındaki uçurum kapanmakta olsa da, kadınlar erkeklerden daha fazla ekonomik zorluk çekmektedirler (Amato, 2000).

İş yaşamı da boşanmadan olumsuz etkilenmekte, iş verimliliği düşebilmektedir. Ancak iş yaşamı zihni özel hayat sorunlarından uzaklaştırabildiği ölçüde toparlayıcıdır. Evlilik birliğinde çalışmayan ama boşanmayla birlikte çalışmak zorunda olan kadınların alışkanlıkların değişmesi nedeniyle yeni bir uyum sürecini atlatmaları gerekmektedir (Collange, 1996).

Eğitim düzeyi ve sosyal çevrenin boşanmanın ardından iyileşme süreci üzerinde etkisinin sınırlı olduğu bildirilmekle birlikte (Collange, 1996) başka bir görüş, yüksek eğitim düzeyinin sorunlara daha bilinçli şekilde eğilmeyi, sorunların çözümünde daha etkin rol almayı sağlayacağı yönündedir. Arıkan ve diğerlerinin (1989) çalışmasında, eğitim düzeyi ve gelir düzeyi yükseldikçe boşanmış bireylerin daha az ruhsal belirti gösterdikleri tespit edilmiştir. Boşanmayla birlikte sosyal ilişkilerde değişikler, boşanma dışında diğer streli yaşam olaylarıyla karşılaşma, kadınların fiziksel ve cinsel istismara maruz kalması da söz konusu olabilmektedir (Clarke-Stewart ve Brentano, 2006).

Boşanma çoğu birey için iyilik halinde geçici bir düşüşe yol açmakta, çok azı için tam olarak iyileşemedikleri bir yörüngeye oturmakta, büyük bir grup için ise en sonunda net bir fayda sağlamaktadır (Amato, 2000). Bu farklılık aslında yüksek çatışmalı ile düşük

çatışmalı evliliklerden çıkan bireyler arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Çok sayıda araştırma bulguları, yüksek çatışmalı evliliği bitiren bireylerin ruh sağlığının iyileştiği ve sürece uyum sağladıkları yönündedir (Booth ve Amato, 1991; Aseltine ve Kessler, 1993; Gove, 1972; Menaghan, 1985; Tschann, Johnston ve Wallerstein, 1989; Wheaton, 1990). Daha ayrıntılı örnek vermek gerekirse; Johnson ve Wu (2002) 12 yıl süren boylamsal araştırmada, araştırmanın başında evli olup 12 yıllık süreç içinde boşanmış olan bazı bireyler için boşanmanın, psikolojik sorunlar üzerinde kalıcı etkileri olduğunu bulmuşlardır. Sonuçlar, evliliği fazla sorunlu olan çiftlerin ruhsal sorunlarının fiili ayrılıktan hemen önce yükseldiğini, ayrılığın rahatlığıyla keskin şekilde düştüğünü, sonra tekrar yükseldiğini; nispeten mutlu evlilik yaşayan bireylerde ise sıkıntının, evlilik süresince düşükken, ilişkisel çözülme öncesinde biraz daha arttığını, çözülme sırasında hızla arttığını, sonra düştüğünü ve bireylerin ruh sağlığının iyileştiğini göstermiştir.

Williams'ın (2003) boylamsal araştırmasının sonuçları, medeni durum değişikliğinin ruh sağlığı üzerindeki etkilerinin, evlilik ilişkisinin niteliği göz önüne alınmadan yeterince değerlendirilemeyeceğini göstermektedir. Burada "boşanmanın mı ruh sağlığı, benlik saygısı ve yaşam kalitesine olumsuz etki ettiği yoksa evlilik birliğindeki çatışmaların ruh sağlığı, benlik saygısı ve yaşam kalitesine olumsuz etki edip mi boşanmayı tetiklediği" hususunu ele almak gereklidir. Boşanmanın evlilik sürecine dahil olduğu düşünüldüğünde, ortaya çıkan ruh sağlığı bozukluklarının, benlik saygısı ve yaşam kalitesinde düşüşün evlilik birliğinde başlayıp boşanma süreciyle devam ettiği düşünülebilir. Ayrıca boşanma, daha düşük ruh sağlığı, daha düşük benlik saygısı veya yaşam kalitesi düzeyine sahip kişilerin evlilik ilişkisini sonlandırma eğiliminde olduğu bir seçim sürecini yansıtabilmektedir. Bu seçim perspektifi (selection perspective), genellikle yetersiz partner olma nedeniyle ortaya çıkan uyum sorunlarının evlilikte bozulmaya neden olduğunu varsaymaktadır (Amato, 2000). Boşanma veya ayrılmanın psikolojik sonuçlarının hem

boşanma öncesi hem de sonrası özelliklere ve koşullara bağlı olacağı öne sürülmüştür (Aseltine ve Kessler, 1993; Booth ve Amato, 1991). Booth ve Amato (1991)'nun 1980, 1983 ve 1988 yıllarında 138 kişiyle (1980-1983 yılları arasında boşananlar ile 1983-1988 yılları arasında boşananlar, evli kalanlar) görüşerek gerçekleştirdikleri boylamsal çalışmanın sonuçları kriz olarak boşanma modelini desteklemektedir. Kriz modeline dayanarak yaptıkları açıklama ise şöyledir: Boşanma ayrı-bağımsız bir olay değil, uzun yıllar sürebilen, resmi boşanma ya da fiili ayrılma öncesinde ruh sağlığının bozulmasına ve yaşam kalitesinin düşmesine neden olan bir süreçtir. Kriz modeli, evlilikte çözülme öncesi sıkıntı düzeylerinde artış ve ardından bir düşüş öngörmektedir. Bunun yanı sıra psikolojik sıkıntı, sorunlu evliliğin ya da boşanmayla ortaya çıkacak sorunların beklentisinin bir sonucu olabilmektedir (Mastekaasa, 1995). Literatür bulguları, genel olarak boşanmanın ruh sağlığını ve yaşam kalitesini bozduğuna dikkati çekmektedir. Örneğin Johnson ve Wu (2002) evli ve boşanmış bireylere dair yaptıkları araştırmanın sonuçları psikolojik sıkıntının boşanmaya değil, boşanmanın psikolojik sıkıntıya neden olduğuna ve boşanmış/ayrılmış olarak yaşamanın genellikle daha stresli olduğunu öngören sosyal rol teorisinin açıklamalarına güçlü destek sağlamıştır. Bunun dışında bulguları, kriz modeline (sadece boşanmadan önce nispeten mutlu olanlar için) sınırlı destek sağlamış, seçim modelinin etkisine dair ise çok az kanıt sağlamıştır.

Cargan ve Whitehurst (1990) ile Kurdek'in (1991) araştırmalarının sonuçları, birden fazla kez boşananların anksiyete, depresyon, mutsuzluk, fiziksel sağlık, yaşam kalitesi ve diğer sıkıntılar açısından bir kez boşananlardan daha şikayetçi olmasının da boşanmanın ruh sağlığına etkisini göstermiştir. Clarke-Stewart ve Brentano (2006) boşanma sonrasına dair yapılan araştırmaların ruh sağlığı sorunlarının devam ettiğini ve hatta arttığını gösterdiğini ifade ederek, ruh sağlığı sorunlarının boşanmanın bir nedeni olduğu görüşünü güçlendirmiştir.

Boşanmanın sonuçlarına dair farklılıkları Amato (2000) boşanma-psikolojik sıkıntı-uyum perspektifine göre iki karşıt model ile özetlemiştir. Kriz modelinde boşanma, çoğu bireyin zaman içinde uyum sağladığı bir rahatsızlığı temsil etmektedir. Kişisel kaynaklar, uyum sağlama hızını belirlemektedir. Yeterli süre geçtikten sonra bireylerin çoğu önceki işlevsellik düzeylerine dönmektedir. İkinci model olan sürekli yük modeli (chronic strain model) boşanmanın ekonomik sıkıntı, yalnızlık ve tek ebeveynlik sorumlulukları gibi sürekli yükleri içerdiğini varsaymaktadır. Bu sorunlar ortadan kalkmadığında, boşanmaya bağlı refah azalması süresiz olarak daha çok veya az olmak üzere devam edebilmektedir. Genel olarak araştırmalar, bazı bireyler için kriz modelinin (kademeli uyumu ifade eden) bazı bireyler için ise kronik zorlanma modelinin (uzun süreli kalıcı problemleri ifade eden) uygun olabileceğini göstermektedir.

Son olarak; araştırmamızın temel konusu olan boşanma sonuçlarında yasal sürecin etkisinden bahsetmek gerekmektedir. Örneğin Spanier ve Anderson (1979) Pensilvanya'daki hukuk sistemi ve yasal sürecin evlilik ayrılığına sosyal, psikolojik ve ekonomik uyum üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmada, katılımcıların yarıdan fazlasının yasal süreçten memnun olmadığını, %84'ünün kanunda değişiklik gerektiğini belirttiğini, hukuk sistemi ile ilgili çok çeşitli sorunlar deneyimlediklerini göstermektedir. Kurdek ve Kennedy (2001) Ohio'da anlaşmalı ve çekişmeli boşanan çiftler ile yaptığı çalışmada, çekişmeli boşannanların anlaşmalı boşananlara göre daha yüksek psikolojik sıkıntı bildirdiğini tespit etmişlerdir.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde ilk olarak araştırma modeli, evren ve örneklem, ardından veri toplama araçları ve verilerin toplanması, son olarak da verilerin değerlendirilmesi ve analizine ilişkin genel bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Boşanma davası süren çiftlerin ruh sağlığı ve yaşam kalitesi düzeylerini saptamak için yapılan bu araştırma betimleyici bir çalışmadır. Neden-sonuç ilişkisi aramamakla birlikte hipotezler ve araştırma sorularıyla örneklemin genel özellikleri ortaya konarak yorumlanmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, İstanbul Adliyesi'nde görülen boşanma davalarında taraf olmuş ve davası sürmekte olan bireylerin tümü oluşturmaktadır. Sınırlılıklar nedeniyle evrenin tamamına ulaşılamayacağından araştırma evreni, temsile yeterli örneklem üzerinde yürütülmüştür. Örneklemin büyük bölümünü İstanbul 2. Aile Mahkemesi'nde Psikolog olarak görev yapan araştırmacıya Mahkeme tarafından yönlendirilen dosyaların tarafları oluşturmuştur. Bir bölümü de duruşma günlerinde duruşmaya katılan taraflardan oluşmaktadır.

Araştırma, İstanbul 2. Aile Mahkemesi'ne boşanmak için başvuran 100 çift ile yapılmıştır. Bu çiftlerin 50'si anlaşmalı olarak, 50'si çekişmeli olarak boşanma davaları süren çiftlerdir.

Bölge ve Mahkeme olarak İstanbul 2. Aile Mahkemesi'nin seçilme nedeni, araştırmacının görev yeri olması, dolayısıyla kolay ulaşabildiği ve uygulama sorunu

yaşamayacağı bölge olmasıdır. Diğer yandan, farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip yeterli sayıda başvuran olması da bölgenin seçilmesinin bir diğer nedenidir.

Araştırma grubunun çalışmaya dahil edilme ölçütleri okuma-yazma bilmek, form ve ölçekleri anlama kapasitesine sahip olmak ve çalışmaya katılmaya gönüllü olmaktır. Dışlanma ölçütleri ise form ve ölçekleri anlamayacak kapasitede olmak olarak belirlenmiştir.

Uygulama, Adalet Bakanlığı'nın B.03.0.PER.0.00.00.03/36080 sayı ve 26.06.2009 tarihli izin yazısı ve İstanbul 1. Nolu Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'nun 24.11.2009 tarihli ve D-010 kararı ile gerçekleştirilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, biri görüşme formu ve dördü ölçek olmak üzere beş veri toplama aracından yararlanılmıştır. Form ve ölçekler, araştırmacı tarafından katılımcılara yüz yüze bizzat sunulmuş, katılımcıların kendi kendine uygulaması ile ortalama 40 dakikada tamamlanmıştır.

3.3.1. Anket Formu (EK-1)

Araştırmacı tarafından literatür doğrultusunda geliştirilen anket formu 5 bölümden oluşmaktadır. Açık ve kapalı uçlu 80 soru bulunmaktadır. Formda kişinin cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, meslek bilgileri, çalışma durumu, gelir düzeyi gibi sosyo-demografik sorular, evlilik süreci, boşanma davası özellikleri, boşanma süreci ve boşanmadan sonraki süreçle ilgili düşüncelerini içeren sorular yer almaktadır.

3.3.2. Beck Depresyon Ölçeği (EK-2)

Beck Depresyon Ölçeği Beck ve diğerleri tarafından 1961 yılında geliştirilmiş, Tegin tarafından 1980 yılında güvenirlik ölçümü yapılmış, Hisli tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılarak 1988 yılında Türkçe'ye uyarlanmıştır. Yetişkinlere uygulanan, bireyin kendi kendine yanıtlayabileceği, uygulanması kolay, zaman sınırlaması olmayan bir ölçektir. Depresyonun riski ve düzeyini ölçmekte, diğer psikopatolojik durumlardan ayırdedilmesinde yararlanılmaktadır. Psikanalitik tedaviler sırasında gözlemlenen, 21 depresif semptom kategorisini içermektedir. Bu kategorilerden her biri hafif formdan şiddetli forma doğru giden 4 kendini değerlendirme maddesinden (18. soruda 5 kendini değerlendirme maddesi bulunmakta) oluşmaktadır. Bu maddeler depresyonun görünümüne ilişkin olup etiyolojisine dair herhangi bir kuramı yansıtmamaktadır. Bireyden o gün de dahil olmak üzere son bir hafta içinde kendini nasıl hissettiğini en iyi ifade eden, her gruptaki 4 maddeden birini işaretlemesi istenmektedir. Her maddenin yanındaki 0 ile 3 arasında değişen sayılar, o maddeye verilecek olan puanı göstermektedir. Bu puanların toplanmasıyla depresyon puanı elde edilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 63'tür. Toplam puanın yüksek oluşu, depresyon düzeyi ya da şiddetinin yüksekliğini göstermektedir. Depresyon şiddetinin saptanması, örneklemin niteliğine göre değişiklik gösterse de, Hisli tarafından 17 puan klinik depresyonu belirlemek için uygun görülmüştür (Öner, 2006; Aydemir ve Köroğlu, 2009; Hisli, 1988; Kılınç ve Torun, 2011).

3.3.3. Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri (EK-3)

Coopersmith tarafından 1967 yılında geliştirilmiş, Onur tarafından 1981 yılında Türkçe'ye uyarlanmıştır. Çocuklarda ve yetişkinlerde benlik saygısını ölçen bir araçtır. Çocuklar ve yetişkinlere uygulanmak üzere 2 ayrı formu vardır. Her 2 form 25 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler "katılıyorum" ve "katılmıyorum" şeklinde 2 seçeneğe göre

işaretlenmektedir. Bireyin kendi kendine uygulayabileceği, yanıtlaması kolay bir testtir. Zaman sınırlaması yoktur. 10-30 puan arası düşük, 31-70 arası orta, 71-100 puan arasında ise yüksek benlik saygısını göstermektedir (Öner, 2006).

3.3.4. Spielberger Durumluk Kaygı Envanteri (EK-4)

Geliştirilen iki faktör kaygı kuramına dayalı olarak Spielberger, Gorsuch ve Lushene, kaygının farklı durumlarından biri olan durumluk kaygıyı ölçmek amacıyla 1970 yılında Durumluk Kaygı Envanteri'ni geliştirmiştir. Envanter 1976 yılında Öner ve Le Compte Türkçe'ye adapte edilmiş, 1977 yılında Öner tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Uygulamada alt sınır 14 yaştır. Zaman sınırlaması yoktur. Bireyin kendi kendine yanıtlayabileceği, uygulanması kolay bir envanterdir. 20 maddeden oluşmaktadır. Bireyin belirli koşullarda kendini nasıl hissettiğini belirlemektedir. Bireyler, ölçekteki maddelere o andaki duygularının şiddet derecesine göre yanıt vermektedir. Yanıtlamada, maddelerin ifade ettiği duyuş, düşünce ya da davranışların şiddet derecesine göre "hiç", "biraz", "çok" ve "tamamiyle" şıklarından birinin seçilmesi istenmektedir (Öner, 2006; Özgüven, 1999).

Envanterde doğrudan (düz) ve tersine çevrilmiş (ters) ifadeler vardır. Olumlu duyguları dile getiren ters ifadeler puanlanırken 1 ağırlık değerinde olanlar 4'e, 4 ağırlık değerinde olanlar 1'e dönüştürülür. Olumsuz duyguları dile getiren doğrudan ifadelerde 4 değerindeki yanıtlar kaygının yüksekliğini gösterir. Tersine çevrilmiş ifadelerde ise 4 değerindeki yanıtlar düşük, 1 değerindeki yanıtlar yüksek kaygıyı gösterir. Ölçekte 10 tane (1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19 ve 20. maddeler) tersine çevrilmiş ifade vardır. Doğrudan ifadeler için elde edilen toplam ağırlıklı puandan ters ifadelerin toplam ağırlıklı puanı çıkartılır ve bu sayıya değişmeyen bir değer olan 50 eklenir. Envanterden elde edilen toplam puanın değeri 20-80 arasında değişmektedir. Puanın yüksek olması kaygı düzeyinin yüksek

olduğuna işaret ederken düşük olması ise kaygı düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir (Öner, 2006).

3.3.5. Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği Kısa Formu Türkçe Versiyonu (WHOQOL-BREF-TR) (EK-5)

WHOQOL-100 (Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği Uzun Formu) ve arasından seçilen 26 sorudan oluşan WHOQOL-BREF (Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği Kısa Formu), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından geliştirilmiştir. Halen 40'tan fazla dil ve kültürde geçerli olan WHOQOL'un geliştirme projesine Türkiye ekibi 1995 yılında katılmıştır. Türkiye'de geçerlik ve güvenilirlik çalışması 1999 yılında Eser ve arkadaşları tarafından yapılmıştır. Bireyin kendi yaşam kalitesini nasıl algıladığını değerlendiren bir ölçektir. WHOQOL-BREF-TR ise 26 soruluk WHOQOL-BREF'e sosyal baskı ile ilgili bir ulusal sorunun eklenmesiyle oluşmuştur. Böylece ölçek 27 sorudan oluşmaktadır. Ölçek, genel sağlık ve yaşam kalitesine dair 2 soruya ek olarak 4 alanı kapsamaktadır. Bu 4 alan fiziksel (ağrı & rahatsızlık, canlılık & bitkinlik, uyku & dinlenme, hareketlilik, gündelik işleri yürütebilme, ilaçlara & tedaviye bağımlılık, çalışabilme gücü), psikolojik (olumlu-olumsuz duygular, zihinsel işlevler, benlik saygısı, beden imgesi & dış görünüş, kişisel inançlar), sosyal ilişkiler (diğer kişilerle ilişkiler, sosyal destek, cinsel yaşam) ve çevre (bedensel güvenlik & emniyet, ev ortamı, maddi kaynaklar, sağlık hizmetleri & sosyal yardım, yeni bilgi/beceri edinme fırsatları, dinlenme & boş zamanı değerlendirme, fiziksel çevre, ulaşım) alanlarıdır. Sosyal baskı alanı bağımsız bir ulusal alan (bir ulusal soru-çevreTR) olarak kabul edilmiştir. Ölçek likert tipi kapalı uçlu yanıtlar içermektedir. Ölçeğin toplam puanı yoktur. Her bir bölüm ve alan 4-20 puan üzerinden skor almaktadır. Alan ve bölümler amaca uygun olarak bağımsız olarak da kullanılabilmektedir.

Puanlar arttıkça algılanan yaşam kalitesi de artmaktadır (Eser, Fidaner, Fidaner, Eser ve Elbi, 1999; Aydemir ve Köroğlu, 2009; Skevington, Lotfy ve O'Connell, 2004).

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırma, İstanbul 2. Aile Mahkemesi'nde davası sürmekte olan 100 çift olmak üzere toplam 200 kişi ile 01.12.2009 ve 29.05.2010 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Bu çiftlerin 50'si anlaşmalı olarak, 50'si çekişmeli olarak boşanmakta olan çiftlerdir. Yönergede eşlere araştırma hakkında bilgi verilmiş, katılıp katılmak istemedikleri sorulmuş, katılmayı kabul edenlere isimlerini forma kaydetmemeleri istenmiş, verilerin dava sürecinde kullanılmayacağı ifade edilmiştir. Eşlerden birinin araştırmaya katılmayı reddetmesi durumunda diğer eşin formları araştırma kapsamından çıkarılmıştır.

3.5. Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen veriler bilgisayar ortamında "SPSS for windows 22" isimli istatistik yazılımı ile araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir. İstatistiksel analizlerin daha sağlıklı yapılabilmesi ve elde edilen sonuçların daha verimli değerlendirilebilmesi amacıyla, görüşme formunda yer alan bazı sorulara ait cevap seçenekleri yeniden gruplandırılarak birleştirilmiştir.

Verilerin hangi testlerle analiz edileceğini saptamak için normallik testi yapılmış, normallik testinin alt göstergeleri olan "çarpıklık" ve "basıklık" değerlerine bakılmıştır. Normallik testine ait çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri Tablo 2'de sunulmuştur:

Tablo 2. Normallik Testine ait Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

	Çarpıklık	Basıklık
Depresyon	1,365	1,962
Benlik Saygısı	-0,64	-0,081
Kaygı	0,284	-0,455
Ykfizik	-0,926	0,766
Ykpsik	-0,539	-0,114
Yksosyal	-0,414	-0,172
Ykçevre	-0,512	0,694
Ykcvtr	-0,367	0,239

George ve Mallery (2010) (akt. Muzaffar, 2016) ile Sposito ve arkadaşlarına (1983) göre sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda çarpıklık ve basıklık değerlerinin +/-2 aralığında olması parametrik testlerin kullanılabilmesi açısından kabul edilebilir bir aralıktır. Tablo 2'de görüldüğü gibi ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerleri -2 ile +2 arasında değişkenlik göstermektedir.

Araştırmamızda verilerin istatistiki olarak değerlendirilmesinde, korelasyon, parametrik testler ve parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Denek sayısının 30'un üstünde ve normallik dağılımına uygun olduğu durumlarda parametrik testler kullanılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterdiği durumlarda tek yönlü varyans analizi (Anova) ve bağımsız örneklemli t-testi kullanılmıştır. Anova testinin kullanıldığı ve istatistiki olarak anlamlı sonuçların bulunduğu durumlarda ikili testlerden "Scheffe" ve "Tamhane T2" testleri kullanılmıştır. Varyansların eşit olduğu durumlarda "Scheffe" testi, varyansların eşit olmadığı durumlarda ise "Tamhane T2" testi kullanılmıştır. Parametrik olmayan testlerin (Kruskall-Wallis tek yönlü varyans analizi ve Mann-Whitney-U test) kullanılmasının nedeni verilerin normal dağılım göstermediği veya denek sayısının 30'un altında olduğu durumlarla karşılaşılmasıdır (Durmuş, Yurtkoru ve Çinko, 2013). Elde edilen bulgular literatür doğrultusunda tartışılmış ve gerekli önerilerde bulunulmuştur.

4. BULGULAR

Bulgular 6 bölümde sunulmuştur. Birinci bölümde örneklemin sosyo-demografik özelliklerine, evlilik özelliklerine ve dava türüne göre frekans ve yüzde değerleri, ikinci bölümde örneklemin depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamaları, üçüncü bölümde örneklemin sosyo-demografik özelliklerine göre ölçek puanlarının karşılaştırılması, dördüncü bölümde örneklemin evlilik özelliklerine göre ölçek puanlarının karşılaştırılması, beşinci bölümde örneklemin boşanma olgusu ve boşanma davası özelliklerine göre ölçek puanlarının karşılaştırılması, altıncı bölümde örneklemin boşanma sonrasına dair kaygı konuları özelliklerine göre ölçek puanlarının karşılaştırılması sunulmuştur.

4.1. Örneklemin Sosyo-Demografik Özellikleri, Evlilik Özellikleri ve Dava Türüne Göre Betimleyici Tablolar

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyete Göre Frekans ve Yüzde Değerleri

Değişken	Grup	N	%
Cinsiyet	Kadın	100	50
	Erkek	100	50
Toplam		200	100

Katılımcıların cinsiyete göre frekans ve yüzde değerleri tablo 3'te sunulmuştur.

Araştırmaya 100'ü (%50) kadın, 100'ü (%50) erkek olmak üzere toplam 200 kişi (100 çift) katılmıştır.

Tablo 4. Katılımcıların Cinsiyet ve Diğer Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Frekans ve Yüzde Değerleri

Sosyo-Demografik Özellikler		Cinsiyet				Toplam	%
		Kadın	%	Erkek	%		
Yaş grubu	20-29 yaş arası	27	13,5	13	6,5	40	20
	30-39 yaş arası	41	20,5	42	21	83	41,5
	40-49 yaş arası	29	14,5	33	16,5	62	31
	50 ve üzeri	3	1,5	12	6	15	7,5
Eğitim durumu	İlköğretim	37	18,5	27	13,5	64	32
	Ortaöğretim	24	12	27	13,5	51	25,5
	Lisans ve üstü	39	19,5	46	23	85	42,5
Meslek grubu	Profesyonel	38	19	37	18,5	75	37,5
	Serbest meslek	1	0,5	18	9	19	9,5
	Memur	11	5,5	16	8	27	13,5
	İşçi	10	5	22	11	32	16
	Emekli	0	0	4	2	4	2
	Ev hanımı/İşsiz	40	20	3	1,5	43	21,5
Çalışma durumu	Çalışmıyor	51	25,5	15	7,5	66	33
	Çalışıyor	49	24,5	85	42,5	134	67
Algılanan gelir düzeyi	Düşük	34	17	28	14	62	31
	Orta	43	21,5	47	23,5	90	45
	Yüksek	23	11,5	25	12,5	48	24
Sosyal güvence	Var	56	28	91	45,5	147	73,5
	Yok	44	22	9	4,5	53	27,5

Katılımcıların cinsiyet ve diğer sosyo-demografik özelliklerine göre frekans ve yüzde değerleri tablo 4'te sunulmuştur.

Katılımcıların %20'si (n=40) 20-29 yaşları arasında [%13,5'i (n=27) kadın - %6,5'i (n=13) erkek], %41,5'i (n=83) 30-39 yaşları arasında [%20,5'i (n=41) kadın - %21'i (n=42) erkek], %31'i (n=62) 40-49 yaşları arasında [%14,5'i (n=29) kadın - %16,5'i (n=33) erkek], %7,5'i (n=15) 50 yaş ve üzerindedir [%1,5'i (n=3) kadın - %6'sı (n=12) erkek].

Katılımcıların %32'si (n=64) ilköğretim [%18,5'i (n=37) kadın - %13,5'i (n=27) erkek], %25,5'i (n=51) ortaöğretim [%12'si (n=24) kadın - %13,5'i (n=27) erkek], %42,5'i (n=85) lisans ve üstü mezunudur [%19,5'i (n=39) kadın - %23'ü (n=46) erkek].

Katılımcıların %37,5'i (n=75) profesyonel meslek sahibi [%19'u (n=38) kadın -

%18,5'i (n=37) erkek], %9,5'i (n=19) serbest meslek sahibi [%0,5'i (n=1) kadın - %9'u (n=18) erkek], %13,5'i (n=27) memur [%5,5'i (n=11) kadın - %8'i (n=16) erkek], %16'sı (n=32) işçi [%5'i (n=10) kadın - %11'i (n=22) erkek], %2'si (n=4) emekli [%0 (n=0) kadın - %2'i (n=4) erkek], %21,5'i (n=43) ev hanımı veya işsizdir [%20'i (n=40) kadın - %1,5'i (n=3) erkek].

Katılımcıların %33'ü (n=66) çalışmamakta [%25,5'i (n=51) kadın - %7,5'i (n=15) erkek], %67'si (n=134) çalışmaktadır [%24,5'i (n=49) kadın - %42,5'i (n=85) erkek].

Katılımcıların %31'inin (n=62) algılanan gelir düzeyi düşük [%17'si (n=34) kadın - %14'ü (n=28) erkek], %45'inin (n=90) orta [%21,5'i (n=43) kadın - %23,5'i (n=47) erkek], %24'ünün (n=48) yüksektir [%11,5'i (n=23) kadın - %12,5'i'ü (n=25) erkek].

Katılımcıların %73,5'inin (n=147) sosyal güvencesi bulunmakta [%28'i (n=56) kadın - %45,5'i (n=91) erkek], %27,5'inin (n=53) sosyal güvencesi bulunmamaktadır [%22'si (n=44) kadın - %4,5'i (n=9) erkek].

Tablo 5. Katılımcıların Dava Türü ve Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Frekans ve Yüzde Değerleri

Sosyo-Demografik Özellikler		**Dava Türü**				**Toplam**	**%**
		Çekişmeli	**%**	**Anlaşmalı**	**%**		
Yaş grubu	20-29 yaş arası	12	6	28	14	40	20
	30-39 yaş arası	37	18,5	46	23	83	41,5
	40-49 yaş arası	40	20	22	11	62	31
	50 ve üzeri	11	5,5	4	2	15	7,5
Eğitim durumu	İlköğretim	33	16,5	31	15,5	64	32
	Ortaöğretim	25	12,5	26	13	51	25,5
	Lisans ve üstü	42	21	43	21,5	85	42,5
Meslek grubu	Profesyonel	36	18	39	19,5	75	37,5
	Serbest meslek	10	5	9	4,5	19	9,5
	Memur	11	5,5	16	8	27	13,5
	İşçi	15	7,5	17	8,5	32	16
	Emekli	4	2	0	0	4	2
	Ev hanımı/İşsiz	24	12	19	9,5	43	21,5

Çalışma durumu	Çalışmıyor	37	18,5	29	14,5	66	33
	Çalışıyor	63	31,5	71	35,5	134	67
Algılanan gelir düzeyi	Düşük	38	19	24	12	62	31
	Orta	42	21	48	24	90	45
	Yüksek	20	10	28	14	48	24
Sosyal güvence	Evet	72	36	75	37,5	147	73,5
	Hayır	28	14	25	12,5	53	27,5

Katılımcıların dava türü ve sosyo-demografik özelliklerine göre frekans ve yüzde değerleri tablo 5'te sunulmuştur.

Katılımcılardan 20-29 yaşları arasında olan 40 kişiden 12'si (%6) çekişmeli, 28'i (%14) anlaşmalı, 30-39 yaşları arasında olan 83 kişiden 37'si (%18,5) çekişmeli, 46'sı (%23) anlaşmalı, 40-49 yaşları arasında olan 62 kişiden 40'ı (%20) çekişmeli, 22'si (%11) anlaşmalı, 20-29 yaşları arasında olan 40 kişiden 12'si (%6) çekişmeli, 22'i (%14) anlaşmalı, 50 yaş ve üzerinde olan 15 kişiden 11'i (%5,5) çekişmeli, 4'ü (%2) anlaşmalı boşanmaktadır.

Katılımcılardan ilköğretim mezunu olan 64 kişiden 33'ü (%16,5) çekişmeli, 31'i (%15,5) anlaşmalı, ortaöğretim mezunu olan 51 kişiden 25'i (%12,5) çekişmeli, 26'sı (%13) anlaşmalı, lisans ve üstü mezun olan 85 kişiden 42'si (%21) çekişmeli, 43'ü (%21,5) anlaşmalı boşanmaktadır.

Katılımcılardan profesyonel meslek sahibi olan 75 kişiden 36'sı (%18) çekişmeli, 39'u (%19,5) anlaşmalı, serbest meslek sahibi olan 19 kişiden 10'u (%5) çekişmeli, 9'u (%4,5) anlaşmalı, memur olan 27 kişiden 11'i (%5,5) çekişmeli, 16'sı (%8) anlaşmalı, işçi olan 32 kişiden 15'i (%7,5) çekişmeli, 17'si (%8,5) anlaşmalı, emekli olan 4 kişinin (%2) tümü çekişmeli, ev hanımı/işsiz olan 43 kişiden 24'ü (%12) çekişmeli, 19'u (%9,5) anlaşmalı boşanmaktadır.

Katılımcılardan çalışmayan 66 kişiden 37'si (%18,5) çekişmeli, 29'u (%14,5) anlaşmalı, çalışan 134 kişiden 63'ü (%31,5) çekişmeli, 71'i (%35,5) anlaşmalı boşanmaktadır.

Katılımcılardan algılanan gelir düzeyi düşük olan 62 kişiden 38'i (%19) çekişmeli, 24'ü (%12) anlaşmalı, algılanan gelir düzeyi orta olan 90 kişiden 42'si (%21) çekişmeli, 48'i (24) anlaşmalı, algılanan gelir düzeyi yüksek olan 48 kişiden 20'si (%10) çekişmeli, 28'i (%14) anlaşmalı boşanmaktadır.

Katılımcılardan sosyal güvencesi olan 147 kişiden 72'si (%36) çekişmeli, 75'i (%37,5) anlaşmalı, sosyal güvencesi olmayan 53 kişiden 28'i (%14) çekişmeli, 25'i (%12,5) anlaşmalı boşanmaktadır.

Tablo 6. Katılımcıların Dava Türü ve Evlilik Özelliklerine Göre Frekans ve Yüzde Değerleri

Evlilik Özellikleri		Dava				Toplam	%
		Çekişmeli	%	Anlaşmalı	%		
Evlilik süresi	0-5 yıl	16	8	36	18	52	26
	6-10 yıl	26	13	26	13	52	26
	11-20 yıl	36	18	34	17	70	35
	21 yıl ve üzeri	22	11	4	2	26	13
Evlilik sayısı	Bir	92	46	89	44,5	181	90,5
	Birden fazla	8	4	11	5,5	19	9,5
Evlilik türü	Anlaşarak	66	33	82	41	148	74
	Görücü usulü	34	17	18	9	52	26
Müşterek çocuk varlığı	Var	86	43	68	34	154	77
	Yok	14	7	32	16	46	23
Müşterek çocuk sayısı	1 çocuk	28	14	38	19	66	33
	1'den fazla çocuk	58	29	30	15	88	44

Katılımcıların dava türü ve evlilik özelliklerine göre frekans ve yüzde değerleri tablo 6'da sunulmuştur.

Katılımcıların %26'sı (n=52) 0-5 yıldır, %26'sı (n=52) 6-10 yıldır, %35'i (n=70) 11-20 yıldır, %13'ü (n=26) 21 yıldan fazla süredir evlidir. 0-5 yıldır evli olan 52 kişiden

16’sı (%8) çekişmeli, 36’sı (%18) anlaşmalı, 6-10 yıldır evli olan 52 kişiden 26’sı (%13) çekişmeli, 26’sı (%13) anlaşmalı, 11-20 yıldır evli olan 70 kişiden 36’sı (%18) çekişmeli, 34’ü (%17) anlaşmalı, 21 ve üzeri yıldır evli olan 26 kişiden 22’si (%11) çekişmeli, 4’ü (%2) anlaşmalı boşanmaktadır.

Katılımcıların %90,5’i (n=181) bir, %9,5’i (n=19) birden çok evlilik yapmıştır. Bir kez evlilik yapan 181 kişiden 92’si (%46) çekişmeli, 89’u (%44,5) anlaşmalı, birden çok evlilik yapan 19 kişiden 8’i (%4) çekişmeli, 11’i (%5,5) anlaşmalı boşanmaktadır.

Katılımcıların %74’ü (n=148) anlaşarak, %26’sı (n=52) görücü usulü evlenmiştir. Anlaşarak evlenen 148 kişiden 66’sı (%33) çekişmeli, 82’si (%44) anlaşmalı, görücü usulü evlenen 52 kişiden 34’ü (%17) çekişmeli, 18’i (%9) anlaşmalı boşanmaktadır.

Katılımcıların %77’sinin (n=154) müşterek çocuğu/çocukları bulunmakta, %23’ünün (n=46) müşterek çocuğu bulunmamaktadır. Müşterek çocuk sahibi olan 154 kişiden 86’sı (%43) çekişmeli, 68’i (%34) anlaşmalı, müşterek çocuk sahibi olmayan 46 kişiden 14’ü (%7) çekişmeli, 32’si (%16) anlaşmalı boşanmaktadır.

Katılımcıların %33’ü (n=66) bir, %44’ü (n=88) birden fazla müşterek çocuk sahibidir. Müşterek bir çocuğu olan 66 kişiden 28’i (%14) çekişmeli, 38’i (%19) anlaşmalı, müşterek birden fazla çocuk sahibi olan 88 kişiden 58’i (%29) çekişmeli, 30’u (%15) anlaşmalı boşanmaktadır.

4.2. Katılımcıların Ölçeklerden Aldıkları Puanların Ortalamaları

Katılımcıların depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi ölçeklerine göre aldıkları puan ortalamaları, en yüksek ve en düşük puanlar ve standart sapma değerleri tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Katılımcıların Ölçeklerden Aldıkları Puanların Ortalamaları

Ölçek Türü	N	En Düşük	En Yüksek	Ort.	ss
Depresyon	200	0,00	62,00	15,35	11,59
Benlik Saygısı	200	20,00	100,00	70,88	16,73
Kaygı	200	20,00	71,00	41,49	11,65
Yaşam Kalitesi - fiziksel	200	6,29	20,00	15,71	2,73
Yaşam Kalitesi - psikolojik	200	5,33	20,00	14,46	3,04
Yaşam Kalitesi - sosyal	200	5,33	20,00	13,59	3,09
Yaşam Kalitesi - çevre	200	4,50	20,00	13,96	2,67
Yaşam Kalitesi - çevreTR	200	6,22	20,00	14,02	2,56

Katılımcıların depresyon puan ortalaması 15.35, benlik saygısı puan ortalaması 70.88, kaygı puan ortalaması 41.49, yaşam kalitesi fiziksel alan puan ortalaması 15.71, yaşam kalitesi psikolojik alan puan ortalaması 14.46, yaşam kalitesi sosyal alan puan ortalaması 13.59, yaşam kalitesi çevre alan puan ortalaması 13.96, yaşam kalitesi çevreTR alan puan ortalaması 14.02 olarak bulunmuştur.

4.3. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Tablo 8. Cinsiyete Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Cinsiyet	N	Ort.	ss	t	p>.05
Depresyon	Kadın	100	14,54	11,26	-0,988	0,324
	Erkek	100	16,16	11,91		
Benlik Saygısı	Kadın	100	71,52	17,36	0,54	0,59
	Erkek	100	70,24	16,14		
Kaygı	Kadın	100	40,53	10,71	-1,16	0,247
	Erkek	100	42,44	12,5		
YKfizik	Kadın	100	15,82	2,73	0,577	0,565
	Erkek	100	15,59	2,73		
YKpsik	Kadın	100	14,57	3,1	0,541	0,589
	Erkek	100	14,34	2,99		
YKsosyal	Kadın	100	13,45	3,14	-0,609	0,543
	Erkek	100	13,72	3,05		

YKçevre	Kadın	100	13,7	2,74	-1,368	0,173
	Erkek	100	14,22	2,58		
YKçevreTR	Kadın	100	13,79	2,64	-1,322	0,188
	Erkek	100	14,26	2,4		

Katılımcıların cinsiyete göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 8'de sunulmuştur. Katılımcıların cinsiyete göre ölçeklerden aldıkları puan ortalamaları karşılaştırıldığında tüm ölçek türlerinde (p>.05) gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo 9. Yaş Grubuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	**Yaş**	**N**	**Sıra Ort.**	**χ^2**	**sd**	**p>.05**
Depresyon	20-29 Yaş arası	40	93,91	1,724	3	,632
	30-39 Yaş arası	83	98,58			
	40-49 Yaş arası	62	108,09			
	50 +Yaş üstü	15	97,33			
Benlik Saygısı	20-29 Yaş arası	40	106,69	2,563	3	,464
	30-39 Yaş arası	83	104,56			
	40-49 Yaş arası	62	94,85			
	50 +Yaş üstü	15	84,90			
Kaygı	20-29 Yaş arası	40	81,99	6,548	3	,088
	30-39 Yaş arası	83	100,75			
	40-49 Yaş arası	62	107,70			
	50 +Yaş üstü	15	118,73			
YKfizik	20-29 Yaş arası	40	106,61	6,669	3	,083
	30-39 Yaş arası	83	107,13			
	40-49 Yaş arası	62	95,46			
	50 +Yaş üstü	15	68,37			
YKpsik	20-29 Yaş arası	40	105,20	1,675	3	,643
	30-39 Yaş arası	83	102,30			
	40-49 Yaş arası	62	99,16			
	50 +Yaş üstü	15	83,53			
YKsosyal	20-29 Yaş arası	40	121,84	7,209	3	,066
	30-39 Yaş arası	83	96,71			
	40-49 Yaş arası	62	94,73			
	50 +Yaş üstü	15	88,43			

Puan	Yaş	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p<.05
YKçevre	20-29 Yaş arası	40	124,58	9,630	3	,022
	30-39 Yaş arası	83	98,73			
	40-49 Yaş arası	62	89,90			
	50 +Yaş üstü	15	89,90			
YKçevreTR	20-29 Yaş arası	40	122,78	7,922	3	,048
	30-39 Yaş arası	83	97,98			
	40-49 Yaş arası	62	91,84			
	50 +Yaş üstü	15	90,87			

Katılımcıların yaş gruplarına göre ölçek puanları Kruskal Wallis testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 9'da sunulmuştur. Değerler incelendiğinde depresyon, benlik saygısı, kaygı, ykfizik, ykpsik, yksosyal düzeylerinin yaş grupları açısından (p>.05) istatistiksel bir fark göstermediği görülmektedir. Ykçevre (p=.022) ve ykçevreTR (p=.048) puan düzeyleri yaş gruplarına göre istatistiki açıdan anlamlı bir fark göstermiştir. Yaşın ilerlemesine bağlı olarak ykçevre ve ykçevreTR puanlarında düşüş görülmektedir.

Tablo 10. Eğitim Düzeyine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Eğitim	N	Ort	ss	F	p>.05
Depresyon	İlköğretim	64	18,11	10,35	4,277	0,15
	Ortaöğretim	51	16,25	14,23		
	Lisans ve Üstü	85	12,73	10,21		
Kaygı	İlköğretim	64	41,73	11,17	,021	,979
	Ortaöğretim	51	41,37	12,04		
	Lisans ve Üstü	85	41,36	11,9		
YKfizik	İlköğretim	64	15,23	3,1	1,645	,196
	Ortaöğretim	51	15,73	2,55		
	Lisans ve Üstü	85	16,05	2,5		
YKpsik	İlköğretim	64	13,95	3,6	2,279	,105
	Ortaöğretim	51	14,24	3,03		
	Lisans ve Üstü	85	14,97	2,5		
YKsosyal	İlköğretim	64	13,17	3,64	1,067	,346
	Ortaöğretim	51	13,57	3,27		
	Lisans ve Üstü	85	13,91	2,47		

Puan	Eğitim	N	Ort	ss	F	p<.001	Scheffe	
Benlik Saygısı	İlköğretim	64	64,38	17,31	8,630	,000	İlköğretim - Lisans ve üstü	.000
	Ortaöğretim	51	71,45	15,98				
	Lisans ve Üstü	85	75,44	15,27				
Puan	**Eğitim**	**N**	**Ort**	**ss**	**F**	**p<.001**	**Tamhane's T2**	
YKçevre	İlköğretim	64	12,92	3,11	7,692	,001	İlköğretim - Ortaöğretim	.037
	Ortaöğretim	51	14,30	2,73				
	Lisans ve Üstü	85	14,53	1,99			İlköğretim - Lisans ve üstü	.001
YKçevreTR	İlköğretim	64	13,08	2,85	7,182	,001	İlköğretim - Lisans ve üstü	.002
	Ortaöğretim	51	14,31	2,67				
	Lisans ve Üstü	85	14,56	1,94				

Katılımcıların eğitim düzeyine göre ölçek puanları tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi ile değerlendirilmiş, sonuçlar tablo 10'da sunulmuştur. Depresyon, kaygı, ykfizik, ykpsik, yksosyal düzeylerinin eğitim düzeyi açısından (p>.05) istatistiksel anlamda bir fark göstermediği görülmektedir. Benlik saygısı (p=.000), ykçevre (p=.001) ve ykçevreTR (p=.001) puan ortalamalarının eğitim düzeyi açısından istatistiki anlamda bir fark gösterdiği bulunmuş, Scheffe ve Tamhane T2 testleriyle hangi eğitim düzeyleri arasında istatistiki fark olduğu tabloda belirtilmiştir. Benlik saygısı, ykçevre ve ykçevreTR düzeyleri eğitim düzeyiyle paralel bir şekilde artış göstermektedir.

Tablo 11. Meslek Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Meslek	N	S. Ort.	χ^2	sd	p>.05		
Depresyon	profesyonel	75	82,73	12,285	5	0,31		
	serbest meslek	19	101,42					
	memur	27	116,46					
	işçi	32	114,09					
	emekli	4	101,75					
	evhanımı veya işsiz	43	110,83					
Kaygı	profesyonel	75	96,94	2,163	5	0,826		
	serbest meslek	19	116,45					
	memur	27	106,15					
	işçi	32	99,77					
	emekli	4	96,88					
	evhanımı veya işsiz	43	97					

YKfizik	profesyonel	75	107,85	3,568	5	0,613		
	serbest meslek	19	85,82					
	memur	27	99,46					
	işçi	32	104,55					
	emekli	4	99,25					
	evhanımı veya işsiz	43	91,92					
YKpsik	profesyonel	75	112,54	6,263	5	0,281		
	serbest meslek	19	90,08					
	memur	27	86,8					
	işçi	32	101,33					
	emekli	4	96,63					
	evhanımı veya işsiz	43	92,45					
YKsosyal	profesyonel	75	106,16	10,433	5	0,064		
	serbest meslek	19	96,5					
	memur	27	86,56					
	işçi	32	114,94					
	emekli	4	151					
	evhanımı veya işsiz	43	85,71					
YKçevreTR	profesyonel	75	110,71	9,325	5	0,097		
	serbest meslek	19	111,84					
	memur	27	98,06					
	işçi	32	101,03					
	emekli	4	102,88					
	evhanımı veya işsiz	43	78,59					
YKçevre	profesyonel	75	110,99	9,523	5	0,09		
	serbest meslek	19	110,08					
	memur	27	99,57					
	işçi	32	101,58					
	emekli	4	97					
	evhanımı veya işsiz	43	78,07					
Puan	**Meslek**	**N**	**S. Ort.**	**χ^2**	**sd**	**p<.05**	**Mann Whitney U**	
Benlik Saygısı	profesyonel	75	118,41	13,063	5	0,023	profesyonel - serbest meslek	.013
	serbest meslek	19	84,89					
	memur	27	98,7				profesyonel - işçi	.022
	işçi	32	91,84					
	emekli	4	101,88				profesyonel - ev hanımı veya işsiz	.004
	evhanımı veya işsiz	43	83,59					

Katılımcıların meslek durumuna göre ölçek puanları Kruskal Wallis testi ile değerlendirilmiş, sonuçlar tablo 11'de sunulmuştur. Depresyon, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan düzeylerinin meslek grupları arasında (p>.05) istatistiki açıdan anlamlı bir fark

göstermediği görülmektedir. Benlik saygısı (p=.023) düzeyinin meslek grupları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark gösterdiği bulunmuş, Mann Whitney U testi ile hangi meslek grupları arasında istatistiki fark olduğu tabloda belirtilmiştir. "Profesyonel" meslek grubu diğer meslek gruplarından benlik saygısı bakımından daha yüksek bir düzeye sahiptir.

Tablo 12. Çalışma Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Çalışma	N	Ort.	ss	F	Sig	t	sd	p>.05
Depresyon	Çalışmıyor	66	17,27	12,93	2,710	,101	1,653	198	,100
	Çalışıyor	134	14,40	10,80					
Benlik Saygısı	Çalışmıyor	66	67,94	18,94	6,632	,011	-1,635	198	,105
	Çalışıyor	134	72,33	15,40					
Kaygı	Çalışmıyor	66	41,44	11,41	,178	,674	-,039	198	,969
	Çalışıyor	134	41,51	11,81					
YKfizik	Çalışmıyor	66	15,32	3,11	6,811	,010	-1,293	198	,199
	Çalışıyor	134	15,89	2,51					
YKpsik	Çalışmıyor	66	13,87	3,58	8,298	,004	-1,759	198	,081
	Çalışıyor	134	14,75	2,71					
Puan	**Çalışma**	**N**	**Ort.**	**ss**	**F**	**Sig**	**t**	**sd**	**p<.05**
YKsosyal	Çalışmıyor	66	12,91	3,63	7,099	,008	-1,999	198	,048
	Çalışıyor	134	13,92	2,74					
YKçevre	Çalışmıyor	66	12,98	3,15	7,719	,006	-3,371	198	,001
	Çalışıyor	134	14,44	2,25					
YKçevreTR	Çalışmıyor	66	13,14	2,94	9,177	,003	-3,235	198	,002
	Çalışıyor	134	14,46	2,18					

Katılımcıların çalışma durumuna göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 12'de sunulmuştur. Katılımcıların çalışma durumuna göre ölçek puanları karşılaştırıldığında, depresyon, benlik saygısı, kaygı, ykfizik, ykpsik puanları (p>.05) gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermemiş; yksosyal (p=.048), ykcevre (p=.001) ve ykçevreTR (p=.002) puanları gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark göstermiştir. Çalışan katılımcıların çalışmayan katılımcılara oranla yksosyal, ykçevre, ykçevreTR düzeyleri daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 13. Algılanan Gelir Düzeyine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Gelir	N	Ort	ss	F	p>.05		
Kaygı	Düşük	62	43,84	12,56	2,184	,115		
	Orta	90	41,01	11,24				
	Yüksek	48	39,33	10,85				
Puan	**Gelir**	**N**	**Ort**	**ss**	**F**	**p<.05**	**Scheffe**	
Benlik Saygısı	Düşük	62	66,39	18,26	3,733	0,026	Düşük - Orta	.026
	Orta	90	73,82	15,53				
	Yüksek	48	71,17	15,89				
Puan	**Gelir**	**N**	**Ort**	**ss**	**F**	**p<.01**	**Tamhane T2**	
Depresyon	Düşük	62	19,58	13,71	6,952	,001	Düşük - Orta	.034
	Orta	90	14,22	10,84				
	Yüksek	48	12,00	8,06			Düşük - Yüksek	.001
YKfizik	Düşük	62	14,70	3,16	6,503	,002	Düşük - Orta	.014
	Orta	90	16,10	2,62				
	Yüksek	48	16,26	1,89			Düşük - Yüksek	.050
YKpsik	Düşük	62	13,08	3,55	10,529	,000	Düşük - Orta	.002
	Orta	90	14,92	2,75				
	Yüksek	48	15,38	2,18			Düşük - Yüksek	.005
YKsosyal	Düşük	62	12,60	3,55	4,735	,010	Düşük Orta	.034
	Orta	90	14,00	2,88				
	Yüksek	48	14,08	2,58			Düşük - Yüksek	.038
YKçevre	Düşük	62	12,26	2,88	28,249	,000	Düşük - Orta	.000
	Orta	90	14,26	2,26			Düşük - Yüksek	.000
	Yüksek	48	15,59	1,72				
YKçevreTR	Düşük	62	12,53	2,71	24,192	,000	Düşük - Orta	.000
	Orta	90	14,25	2,22			Düşük - Yüksek	.000
	Yüksek	48	15,52	1,68				

Katılımcıların algılanan gelir düzeyine göre ölçek puanları Anova testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 13'te sunulmuştur. Kaygı düzeyi ile algılanan gelir düzeyi arasında (p>.05) istatistiki bir anlamlılık bulunmamıştır. Benlik saygısı (p=.026), depresyon (p=.001), ykfizik (p=.002), ykspik (p=.000), yksosyal (p=.01), ykçevre (p=.000), ykçevreTR (p=.000) düzeyleri ile algılanan gelir düzeyi arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Scheffe ve Tamhane T2 testleriyle hangi gelir düzeyleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark olduğu tabloda belirtilmiştir. Depresyon düzeyi algılanan

gelir düzeyiyle ters orantılı, benlik saygısı, ykfizik, ykpsik, yksosyal, ykçevre, ykçevreTR düzeyleri algılanan gelir düzeyiyle paralel olarak artış göstermektedir.

4.4. Katılımcıların Evlilik Özelliklerine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Tablo 14. Evlilik Süresine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Evlilik Süresi	N	S. Ort.	χ^2	sd	p>.05		
Depresyon	0-5 yıl	52	96,48	5,486	3	,139		
	6-10 yıl	52	95,71					
	11-20 yıl	70	97,88					
	21 yıl ve üstü	26	125,17					
Benlik Saygısı	0-5 yıl	52	113,08	6,797	3	,079		
	6-10 yıl	52	102,10					
	11-20 yıl	70	98,59					
	21 yıl ve üstü	26	77,29					
Kaygı	0-5 yıl	52	86,83	6,774	3	,079		
	6-10 yıl	52	95,30					
	11-20 yıl	70	108,31					
	21 yıl ve üstü	26	117,23					
YKsosyal	0-5 yıl	52	115,76	6,677	3	,083		
	6-10 yıl	52	93,89					
	11-20 yıl	70	100,39					
	21 yıl ve üstü	26	83,48					
Puan	**Evlilik Süresi**	**N**	**S. Ort.**	χ^2	**sd**	**p<.05**	**Mann Whitney U**	
YKfizik	0-5 yıl	52	106,91	12,584	3	,006	05 yıl, 21 yıl ve üstü	.004
	6-10 yıl	52	102,96				6-10 yıl, 21 yıl ve üstü	.002
	11-20 yıl	70	107,69					
	21 yıl ve üstü	26	63,38				11-20 yıl, 21 yıl ve üstü	.001
YKpsik	0-5 yıl	52	107,32	9,339	3	,025	05 yıl, 21 yıl ve üstü	.017
	6-10 yıl	52	95,16					
	11-20 yıl	70	109,95				11-20 yıl, 21 yıl ve üstü	.05
	21 yıl ve üstü	26	72,10					
YKçevre	0-5 yıl	52	111,10	19,172	3	,000	05 yıl, 21 yıl ve üstü	.000
	6-10 yıl	52	105,59				6-10 yıl, 21 yıl ve üstü	.000
	11-20 yıl	70	105,89					
	21 yıl ve üstü	26	54,63				11-20 yıl, 21 yıl ve üstü	.001
YKçevreTR	0-5 yıl	52	111,95	18,116	3	,000	05 yıl, 21 yıl ve üstü	.000
	6-10 yıl	52	103,95				6-10 yıl, 21 yıl ve üstü	.000
	11-20 yıl	70	105,87					
	21 yıl ve üstü	26	56,23				11-20 yıl, 21 yıl ve üstü	.001

Katılımcıların evlilik sürelerine göre ölçek puanları Kruskal Wallis testi ve Mann Whitney U testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 14'te sunulmuştur. Depresyon, benlik saygısı, kaygı, yksosyal düzeylerinin evlilik sürelerine göre (p>.05) istatistiki açıdan anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir. Ykfizik (p=.006), ykpsik (p=.025), ykçevre (p=.000), ykçevreTR (p=.000) puan düzeylerinin evlilik sürelerine göre istatistiki açıdan anlamlı bir fark gösterdiği bulunmuş, Mann Whitney U testi ile hangi evlilik süreleri arasında istatistiki fark olduğu tabloda belirtilmiştir. 21 yıl ve üstünde evliliği sürmüş kişiler belirtilen ölçeklerde en düşük yaşam kalitesi puanlarını almışlardır.

Tablo 15. Evlilik Türüne Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	**Evlilik Türü**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p>.05**
YKsosyal	Anlaşarak	148	13,83	2,94	1,880	,062
	Görücü usulü	52	12,9	3,44		
Puan	**Evlilik Türü**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p<.05**
Depresyon	Anlaşarak	148	11,55	11,55	-3,288	,001
	Görücü usulü	52	10,62	10,62		
Benlik Saygısı	Anlaşarak	148	73,32	15,71	3,588	,000
	Görücü usulü	52	63,92	17,72		
Kaygı	Anlaşarak	148	40,29	11,58	-2,478	,014
	Görücü usulü	52	44,88	11,28		
YKfizik	Anlaşarak	148	16,07	2,34	2,762	,007
	Görücü usulü	52	14,66	3,42		
YKpsik	Anlaşarak	148	14,86	2,73	2,812	,006
	Görücü usulü	52	13,32	3,59		
YKçevre	Anlaşarak	148	14,43	2,73	3,939	,000
	Görücü usulü	52	12,62	3		
YKçevreTR	Anlaşarak	148	14,49	2,23	4,169	,000
	Görücü usulü	52	12,68	2,53		

Katılımcıların evlilik türüne göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 15'te sunulmuştur. Yksosyal düzeylerinin evlilik türüne göre (p>.05) istatistiki açıdan farklılık göstermediği görülmektedir. Depresyon

(p=.001), benlik saygısı (p=.000), kaygı (p=.014), ykfizik (p=.007), ykpsik (p=.006), ykçevre (p=.000), ykçevreTR (p=.000) düzeylerinin evlilik türü arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark gösterdiği bulunmuştur. Anlaşarak evlenenlerin depresyon, benlik saygısı, ykfizik, ykpsik, ykçevre ve ykçevreTR düzeyleri görücü usulü evlenenlerden daha yüksek, görücü usulü evlenenlerin kaygı düzeyleri anlaşarak evlenenlerden daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 16. Müşterek Çocuk Varlığına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	MÇ Varlığı	N	Ort.	ss	t	p>.05
Depresyon	Var	154	15,92	12,27	1,524	,131
	Yok	46	13,44	8,81		
Kaygı	Var	154	42,24	11,34	1,685	,093
	Yok	46	38,96	12,44		
YKfizik	Var	154	15,69	2,72	-,165	,869
	Yok	46	15,76	2,78		
YKpsik	Var	154	14,43	3,01	-,238	,812
	Yok	46	14,55	3,2		
YKsosyal	Var	154	13,41	3,1	-1,472	,143
	Yok	46	14,17	3,03		
YKçevre	Var	154	13,88	2,6	-,721	,472
	Yok	46	14,21	2,91		
YKçevreTR	Var	154	13,93	2,47	-,967	,335
	Yok	46	14,34	2,7		
Puan	**MÇ Varlığı**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p<.01**
Benlik Saygısı	Var	154	69,09	16,9	-2,814	,005
	Yok	46	76,87	14,82		

Katılımcıların müşterek çocuklarının varlığına göre ölçek skorları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 16'da sunulmuştur. Depresyon, kaygı, ykfizik, ykpsik, yksosyal, ykçevre, ykçevreTR puan düzeylerinin katılımcıların müşterek çocuk varlığı durumuna göre (p>.05) istatistiki açıdan bir fark göstermediği görülmektedir. Benlik saygısı düzeyinin katılımcıların müşterek çocuk varlığı

durumuna göre (p=.005) istatistiki açıdan anlamlı bir fark gösterdiği bulunmuş, müşterek çocuğu olmayanların benlik saygısı düzeyi daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 17. Müşterek Çocuk Sayısına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	MÇ Sayısı	N	Ort.	ss	t	p> .05
Depresyon	1 çocuk	66	14,5	11,5	-1,248	,214
	1'den fazla çocuk	88	16,99	12,78		
YKpsik	1 çocuk	66	14,97	2,72	1,952	,053
	1'den fazla çocuk	88	14,02	3,16		
YKsosyal	1 çocuk	66	13,92	2,79	1,774	,078
	1'den fazla çocuk	88	13,03	3,28		
Puan	**MÇ Sayısı**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p< .05**
YKçevre	1 çocuk	66	14,58	2,12	3,090	,002
	1'den fazla çocuk	88	13,36	2,8		
YKçevreTR	1 çocuk	66	14,63	2	3,283	,001
	1'den fazla çocuk	88	13,4	2,67		
Benlik Saygısı	1 çocuk	66	73,39	15,35	2,797	,006
	1'den fazla çocuk	88	65,86	17,37		
Kaygı	1 çocuk	66	40,02	11,42	-2,134	,034
	1'den fazla çocuk	88	43,91	11,04		
YKfizik	1 çocuk	66	16,36	2,26	2,826	,005
	1'den fazla çocuk	88	15,18	2,93		

Katılımcıların müşterek çocuk sayılarına göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 17'de sunulmuştur. Depresyon, ykpsik, yksosyal puan düzeyleri ile müşterek çocuk sayısı arasında (p>.05) istatistiki açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ykçevre (p=.002), ykçevreTR (p=.001), ykfizik (p=.005), benlik saygısı (p=.006), kaygı (p=.034) düzeyleri ile müşterek çocuk sayısına göre katılımcılar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. Müşterek tek çocuğu olanların, birden fazla olanlara göre kaygı düzeyleri daha düşük, benlik saygısı ve ykçevre, ykçevreTR, ykfizik düzeyleri daha yüksektir.

4.5. Katılımcıların Boşanma Olgusu ve Boşanma Davası Özelliklerine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Tablo 18. Dava Türüne Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Dava Türü	N	Ort.	ss	t	p< .05
Depresyon	Çekişmeli	100	18,95	12,59	4,610	,000
	Anlaşmalı	100	11,75	9,25		
Benlik Saygısı	Çekişmeli	100	67,24	17,23	-3,144	,002
	Anlaşmalı	100	74,52	15,46		
Kaygı	Çekişmeli	100	43,10	11,96	1,975	,050
	Anlaşmalı	100	39,87	11,16		
YKfizik	Çekişmeli	100	15,18	2,97	-2,757	,006
	Anlaşmalı	100	16,23	2,36		
YKpsik	Çekişmeli	100	13,85	3,30	-2,886	,004
	Anlaşmalı	100	15,07	2,64		
YKsosyal	Çekişmeli	100	13,00	2,96	-2,726	,007
	Anlaşmalı	100	14,17	3,13		
YKçevre	Çekişmeli	100	13,32	2,53	-3,473	,001
	Anlaşmalı	100	14,60	2,66		
YKçevreTR	Çekişmeli	100	13,37	2,41	-3,779	,000
	Anlaşmalı	100	14,68	2,47		

Katılımcıların dava türüne göre (anlaşmalı-çekişmeli boşanma) göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 18'de sunulmuştur. Katılımcıların depresyon (p=.000), benlik saygısı (p=.002), kaygı (p=.05), ykfizik (p=.006), ykspsik (p=.004), yksosyal (p=.007), ykçevre (p=.001), ykçevreTR (p=.000) puan düzeylerinin dava türüne göre istatistiki açıdan anlamlı bir fark gösterdiği bulunmuştur. Çekişmeli boşanma davası olanların anlaşmalı boşanma davası olanlara göre depresyon ve kaygı puan ortalamaları daha yüksek, benlik saygısı ve tüm yaşam kalitesi ortalamaları daha düşük bulunmuştur.

Tablo 19. Katılımcıların Davadaki Durumlarına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Davadaki Durum	N	Ort.	ss	t	p>.05
Benlik Saygısı	Davacı	100	72,96	15,84	1,767	,079
	Davalı	100	68,80	17,41		
YKsosyal	Davacı	100	13,96	2,83	1,715	,088
	Davalı	100	13,21	3,30		
YKçevre	Davacı	100	14,18	2,64	1,181	,239
	Davalı	100	13,74	2,69		
YKçevreTR	Davacı	100	14,28	2,52	1,422	,156
	Davalı	100	13,77	2,51		
Puan	**Davadaki Durum**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p<.05**
Depresyon	Davacı	100	12,86	10,14	-3,103	,002
	Davalı	100	17,84	12,44		
Kaygı	Davacı	100	37,86	9,58	-4,620	,000
	Davalı	100	45,11	12,43		
YKfizik	Davacı	100	16,15	2,40	2,322	,021
	Davalı	100	15,26	2,96		
Ykpsik	Davacı	100	15,00	2,82	2,560	,011
	Davalı	100	13,91	3,17		

Katılımcıların davadaki durumlarına göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 19'da sunulmuştur. Katılımcıların benlik saygısı, yksosyal, ykçevre, ykçevreTR puan düzeylerinin davadaki durumlarına göre (p>.05) istatistiki açıdan fark göstermediği görülmektedir. Katılımcıların depresyon (p=.002), kaygı (p=.000), ykfizik (p=.021), ykpsik (p=.011) puan düzeylerinin davadaki durumlarına göre istatistiki açıdan anlamlı bir fark gösterdiği bulunmuştur. Davacı olanların davalı olanlara göre depresyon ve kaygı ortalamaları daha düşük, ykfizik ve ykpsik ortalamaları daha yüksektir.

Tablo 20. Dava Süresine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Dava Süresi	N	Ort.	ss	t	p>.05
Depresyon	6 ay	158	14,59	11,21	-1,812	,072
	6 ay - 2 yıl	42	18,21	12,68		
Benlik Saygısı	6 ay	158	70,96	17,05	,134	,893
	6 ay - 2 yıl	42	70,57	15,68		
Kaygı	6 ay	158	41,27	11,49	-,515	,607
	6 ay - 2 yıl	42	42,31	12,34		
YKfizik	6 ay	158	15,83	2,72	1,289	,199
	6 ay - 2 yıl	42	15,22	2,72		
YKpsik	6 ay	158	14,59	2,98	1,210	,228
	6 ay - 2 yıl	42	13,95	3,26		
YKsosyal	6 ay	158	13,66	3,07	,671	,503
	6 ay - 2 yıl	42	13,30	3,19		
Puan	**Dava Süresi**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p<.05**
YKçevre	6 ay	158	14,17	2,73	2,216	,028
	6 ay - 2 yıl	42	13,15	2,25		
YKçevreTR	6 ay	158	14,23	2,57	2,288	,023
	6 ay - 2 yıl	42	13,24	2,20		

Katılımcıların dava süresine göre ölçek skorları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 20'de sunulmuştur. Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı, ykfizik, ykpsik, yksosyal puan düzeylerinin dava süresine göre (p>.05) istatistiki açıdan anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir. Katılımcıların ykçevre (p=.028) ve ykçevreTR (p=.023) puan düzeylerinin dava süresine göre istatistiki açıdan anlamlı bir fark gösterdiği bulunmuştur. Dava süresi 6 aydır devam edenlerin, 6 ay – 2 yıl arasında devam edenlere göre ykçevre ve ykçevreTR puan ortalamaları daha yüksektir. Dava süresi uzadıkça ykçevre ve ykçevreTR düzeyi düşmektedir.

Tablo 21. Çekişmeli Boşanma Davası Olanların Dava Süresine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Çekişmeli-dava süresi	N	Ort.	ss	t	p>.05
Depresyon	6 ay	58	19,48	12,60	,496	,621
	6 ay - 2 yıl	42	18,21	12,68		
Benlik Saygısı	6 ay	58	64,83	18,03	-1,660	,100
	6 ay - 2 yıl	42	70,57	15,68		
Kaygı	6 ay	58	43,67	11,75	,560	,576
	6 ay - 2 yıl	42	42,31	12,34		
YKfizik	6 ay	58	15,15	3,16	-,119	,906
	6 ay - 2 yıl	42	15,22	2,72		
YKpsik	6 ay	58	13,77	3,36	-,271	,787
	6 ay - 2 yıl	42	13,95	3,26		
YKsosyal	6 ay	58	12,78	2,78	-,867	,388
	6 ay - 2 yıl	42	13,30	3,19		
YKçevre	6 ay	58	13,44	2,72	,554	,581
	6 ay - 2 yıl	42	13,15	2,25		
YKçevreTr	6 ay	58	13,46	2,57	,459	,647
	6 ay - 2 yıl	42	13,24	2,20		

Çekişmeli boşanma davası olan katılımcıların dava süresine göre ölçek skorları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 21'de sunulmuştur. Çekişmeli boşanma davası olanların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan düzeylerinin dava süresine göre (p>.05) istatistiki açıdan anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir.

Tablo 22. Kişilik/Görüş Farklılığını Boşanma Nedeni Görmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Kişilik/Görüş Farklılığı	N	S. Ort.	S. Top.	U	Z	p>.05
Depresyon	Evet	177	97,76	17303,00	1550,000	-1,861	,063
	Hayır	23	121,61	2797,00			
YKfizik	Evet	177	102,12	18076,00	1748,000	-1,104	,269
	Hayır	23	88,00	2024,00			
YKsosyal	Evet	177	101,70	18001,50	1822,500	-,824	,410
	Hayır	23	91,24	2098,50			

Puan	Kişilik/Görüş Farklılığı	N	S. Ort.	S. Top.	U	Z	p<.05
Benlik Saygısı	Evet	177	105,00	18585,00	1239,000	-3,060	,002
	Hayır	23	65,87	1515,00			
Kaygı	Evet	177	96,12	17014,00	1261,000	-2,967	,003
	Hayır	23	134,17	3086,00			
YKpsik	Evet	177	103,41	18303,50	1520,500	-1,977	,048
	Hayır	23	78,11	1796,50			
YKçevre	Evet	177	103,46	18313,00	1511,000	-2,014	,044
	Hayır	23	77,70	1787,00			
YKçevreTR	Evet	177	103,48	18315,50	1508,500	-2,023	,043
	Hayır	23	77,59	1784,50			

Katılımcıların kişilik/görüş farklılığını boşanma nedeni olarak görmelerine göre ölçek puanları Mann Whitney U testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 22'de sunulmuştur. Katılımcıların depresyon, ykfizik, yksosyal düzeylerinin boşanma nedeni olarak kişilik/görüş farklılığını görme durumuna göre (p>.05) istatistiki açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır. Katılımcıların benlik saygısı (p=.002), kaygı (p=.003), ykpsik (p=.048), ykçevre (p=.044), ykçevreTR (p=.043) düzeylerinin boşanma nedeni olarak "kişilik/görüş farklılığı"nı görme durumuna göre istatistiki açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. Kişilik/görüş farklılığını boşanma nedeni olarak görenlerin benlik saygısı, ykpsik, ykçevre, ykçevreTR puan ortalamaları boşanma nedeni olarak görmeyenlere göre daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 23. Maddi Problemleri Boşanma Nedeni Olarak Görmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Maddi Problemler	N	Ort.	ss	t	p>.05
Depresyon	Evet	66	14,83	10,36	-,441	,659
	Hayır	134	15,60	12,18		
Benlik Saygısı	Evet	66	68,97	16,17	-1,134	,258
	Hayır	134	71,82	16,98		
Kaygı	Evet	66	41,36	12,34	-,103	,918
	Hayır	134	41,54	11,34		
YKfizik	Evet	66	15,50	3,13	-,701	,485
	Hayır	134	15,81	2,51		

YKpsik	Evet	66	14,38	3,27	-,237	,813
	Hayır	134	14,49	2,94		
YKsosyal	Evet	66	13,23	3,31	-1,138	,257
	Hayır	134	13,76	2,98		
YKçevre	Evet	66	13,57	3,09	-1,340	,183
	Hayır	134	14,15	2,42		
YKçevreTR	Evet	66	13,74	2,88	-1,018	,311
	Hayır	134	14,16	2,33		

Katılımcıların maddi problemleri boşanma nedeni olarak görmelerine göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 23'te sunulmuştur. Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan düzeylerinin boşanma nedeni olarak maddi problemleri görme durumuna göre (p>.05) istatistiki açıdan anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir.

Tablo 24. İstismar/Şiddeti Boşanma Nedeni Olarak Görmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	**İstismar ve Şiddet**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p>.05**
YKsosyal	Evet	47	13,96	3,02	,939	,349
	Hayır	153	13,47	3,12		
YKçevre	Evet	47	14,27	3,39	,758	,451
	Hayır	153	13,86	2,41		
YKçevreTR	Evet	47	14,35	3,19	,868	,389
	Hayır	153	13,92	2,28		
Puan	**İstismar ve Şiddet**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p<.05**
Depresyon	Evet	47	12,21	10,35	-2,140	,034
	Hayır	153	16,31	11,81		
Benlik Saygısı	Evet	47	76,26	14,69	2,553	,011
	Hayır	153	69,23	17,02		
Kaygı	Evet	47	36,11	10,17	-3,735	,000
	Hayır	153	43,14	11,60		
YKfizik	Evet	47	16,52	2,95	2,376	,018
	Hayır	153	15,45	2,61		
YKpsik	Evet	47	15,59	2,95	2,972	,003
	Hayır	153	14,11	2,99		

Katılımcıların istismar ve şiddeti boşanma nedeni olarak görmelerine göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 24'te sunulmuştur. Katılımcıların yksosyal, ykçevre, ykçevreTR düzeylerinin istismar ve şiddete maruz kalmayı boşanma nedeni olarak görme durumuna göre (p>.05) istatistiki açıdan anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir. Katılımcıların depresyon (p=.034), benlik saygısı (p=.011), kaygı (p=.000), ykfizik (p=.018), ykpsik (p=.003) düzeylerinin "istismar ve şiddete maruz kalma"yı boşanma nedeni olarak görme durumuna göre istatistiki açıdan anlamlı bir fark gösterdiği bulunmuştur. İstismar ve şiddete maruz kalmayı boşanma nedeni olarak görenlerin, boşanma nedeni olarak görmeyenlere oranla depresyon ve kaygı ortalamaları daha düşük, benlik saygısı, ykfizik ve ykpsik puan ortalamaları daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 25. Evlilik Dışı İlişkiyi Boşanma Nedeni Olarak Görmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Evlilik Dışı İlişki	N	Ort.	ss	t	p>.05
Depresyon	Evet	30	16,70	12,66	,691	,490
	Hayır	170	15,11	11,42		
Benlik Saygısı	Evet	30	70,27	17,19	-,217	,828
	Hayır	170	70,99	16,70		
Kaygı	Evet	30	41,20	13,40	-,145	,885
	Hayır	170	41,54	11,36		
YKfizik	Evet	30	15,79	2,73	,184	,854
	Hayır	170	15,69	2,73		
YKpsik	Evet	30	14,67	2,73	,409	,683
	Hayır	170	14,42	3,10		
YKsosyal	Evet	30	13,87	3,16	,537	,592
	Hayır	170	13,54	3,09		
YKçevre	Evet	30	14,47	2,55	1,135	,258
	Hayır	170	13,87	2,69		
YKçevreTR	Evet	30	14,53	2,53	1,204	,230
	Hayır	170	13,93	2,52		

Katılımcıların evlilik dışı ilişkiyi boşanma nedeni olarak görmelerine göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 25'te sunulmuştur. Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan ortalamalarının boşanma nedeni olarak evlilik dışı ilişkiyi görme durumuna göre (p>.05) istatistiki açıdan anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir.

Tablo 26. Geniş Aile Etkisini Boşanma Nedeni Olarak Görmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Geniş Aile Etkisi	N	Ort.	ss	t	p>.05
Depresyon	Evet	64	15,91	13,19	,465	,643
	Hayır	136	15,09	10,80		
Benlik Saygısı	Evet	64	71,56	16,14	,395	,693
	Hayır	136	70,56	17,05		
Kaygı	Evet	64	41,47	11,95	-,013	,989
	Hayır	136	41,49	11,55		
YKfizik	Evet	64	15,35	2,89	-1,274	,204
	Hayır	136	15,87	2,64		
YKpsik	Evet	64	14,06	3,34	-1,258	,210
	Hayır	136	14,64	2,89		
YKsosyal	Evet	64	13,69	3,24	,316	,753
	Hayır	136	13,54	3,03		
YKçevre	Evet	64	13,80	2,60	-,555	,580
	Hayır	136	14,03	2,71		
YKçevreTR	Evet	64	13,83	2,49	-,725	,469
	Hayır	136	14,11	2,54		

Katılımcıların geniş aile etkisini boşanma nedeni olarak görmelerine göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 26'da sunulmuştur. Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan ortalamalarının boşanma nedeni olarak geniş aile etkisini görme durumuna göre (p>.05) istatistiki açıdan anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir.

Tablo 27. Alkol/Madde/Kumar Bağımlılığını Boşanma Nedeni Olarak Görmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Alkol/Madde/Kumar Bağımlılığı		N	S. Ort.	S. Top	U	Z	p>.05
Depresyon	Evet	23	96,50	2219,50	1943,500	-,353	,724
	Hayır	177	101,02	17880,50			
Benlik Saygısı	Evet	23	106,98	2460,50	1886,500	-,572	,567
	Hayır	177	99,66	17639,50			
Kaygı	Evet	23	97,26	2237,00	1961,000	-,285	,775
	Hayır	177	100,92	17863,00			
YKfizik	Evet	23	120,41	2769,50	1577,500	-1,759	,079
	Hayır	177	97,91	17330,50			
YKpsik	Evet	23	112,24	2581,50	1765,500	-1,037	,300
	Hayır	177	98,97	17518,50			
YKsosyal	Evet	23	93,33	2146,50	1870,500	-,638	,523
	Hayır	177	101,43	17953,50			
YKcevre	Evet	23	90,63	2084,50	1808,500	-,871	,384
	Hayır	177	101,78	18015,50			
YKçevreTR	Evet	23	92,33	2123,50	1847,500	-,722	,471
	Hayır	177	101,56	17976,50			

Katılımcıların alkol/madde/kumar bağımlılığını boşanma nedeni olarak görmelerine göre ölçek puanları Mann Whitney U testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 27'de sunulmuştur. Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan ortalamalarının boşanma nedeni olarak "alkol/kumar/madde bağımlılığı"nı görme durumlarına göre (p>.05) istatistiki açıdan anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir.

Tablo 28. Akıl Hastalığı/Ruh Sağlığı Bozukluğunu Boşanma Nedeni Olarak Görmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Akıl Hastalığı/Ruh Sağlığı Bozukluğu	N	Ort.	ss	t	p>.05
Depresyon	Evet	34	14,35	14,35	-,461	,647
	Hayır	166	15,55	10,98		
Benlik Saygısı	Evet	34	72,35	14,98	,562	,574
	Hayır	166	70,58	17,10		
Kaygı	Evet	34	39,59	10,46	-1,042	,299
	Hayır	166	41,87	11,87		

YKfizik	Evet	34	15,95	2,49	,572	,568
	Hayır	166	15,66	2,78		
YKpsik	Evet	34	14,63	2,91	,358	,720
	Hayır	166	14,42	3,08		
YKsosyal	Evet	34	14,12	2,88	1,099	,273
	Hayır	166	13,48	3,13		
YKçevre	Evet	34	13,93	2,81	-,074	,941
	Hayır	166	13,96	2,65		
YKçevreTR	Evet	34	14,03	2,50	,010	,992
	Hayır	166	14,02	2,54		

Katılımcıların akıl hastalığı/ruh sağlığı bozukluğunu boşanma nedeni olarak görmelerine göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, veriler tablo 28'de sunulmuştur. Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan ortalamalarının boşanma nedeni olarak "akıl hastalığı/ruh sağlığı bozukluğu"nu görme durumlarına göre istatistiki açıdan anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir.

Tablo 29. Duygu Kaybı, İlgisizlik, Cinsel Problemleri Boşanma Nedeni Olarak Görmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Duygu Kaybı, İlgisizlik, Cinsel Problemler	N	Ort.	ss	t	p>.05
Depresyon	Evet	125	14,59	11,04	-1,195	,233
	Hayır	75	16,61	12,43		
Benlik Saygısı	Evet	125	70,91	16,31	,035	,972
	Hayır	75	70,83	17,53		
Kaygı	Evet	125	41,26	11,39	-,346	,730
	Hayır	75	41,85	12,13		
YKfizik	Evet	125	15,77	2,73	,409	,683
	Hayır	75	15,60	2,73		
YKpsik	Evet	125	14,41	3,04	-,275	,783
	Hayır	75	14,53	3,07		
YKsosyal	Evet	125	13,50	3,10	-,487	,627
	Hayır	75	13,72	3,10		
YKçevre	Evet	125	14,03	2,62	,509	,611
	Hayır	75	13,83	2,75		
YKçevreTR	Evet	125	14,09	2,51	,494	,622
	Hayır	75	13,91	2,56		

Katılımcıların duygu kaybı, ilgisizlik, cinsel problemleri boşanma nedeni olarak görmelerine göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 29'da sunulmuştur. Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan ortalamalarının boşanma nedeni olarak "duygu kaybı, ilgisizlik, cinsel problemler"i görme durumlarına göre (p>.05) istatistiki açıdan bir fark göstermediği görülmektedir.

Tablo 30. Boşanma İsteğine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Boşanma İsteği	N	Ort.	ss	t	p>.05
YKsosyal	Evet	164	13,77	3,06	1,823	,070
	Hayır	36	12,74	3,13		
Puan	**Boşanma İsteği**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p<.05**
Depresyon	Evet	164	13,85	10,67	-3,538	,001
	Hayır	36	22,19	13,24		
Benlik Saygısı	Evet	164	72,61	16,13	3,192	,002
	Hayır	36	63,00	17,41		
Kaygı	Evet	164	40,13	11,15	-3,604	,000
	Hayır	36	47,64	12,06		
YKfizik	Evet	164	15,98	2,53	2,633	,012
	Hayır	36	14,46	3,25		
YKpsik	Evet	164	14,68	2,90	2,226	,027
	Hayır	36	13,44	3,51		
YKçevre	Evet	164	14,17	2,66	2,407	,017
	Hayır	36	13,00	2,51		
YKçevreTR	Evet	164	14,25	2,52	2,725	,007
	Hayır	36	13,00	2,32		

Katılımcıların boşanma isteğine göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 30'da sunulmuştur. Katılımcıların "boşanmayı isteme" durumuna göre yksosyal puan türünde (p>.05) istatistiki açıdan bir farklılık görülmemektedir. Katılımcıların boşanmayı isteme durumuna göre gruplar arasında; depresyon (p=.001), benlik saygısı (p=.002), kaygı (p=.000), ykfizik (p=.012), ykpsik

(p=.027), ykçevre (p=.017), ykçevreTR (p=.007) puan türlerinde istatistiki açıdan farklılık görülmektedir. Boşanmayı istemeyenlerin depresyon ve kaygı düzeyleri boşanmayı isteyenlere göre daha yüksek, benlik saygısı, ykfizik, ykpsik, ykçevre ve ykçevreTR puanları daha düşük çıkmıştır.

Tablo 31. Birlikte Yaşama Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Birlikte Yaşama		**N**	**S. Ort.**	**S. Top.**	**U**	**Z**	**p>.05**
Depresyon	Evet	28	99,93	2798,00	2392,000	-,056	,955
	Hayır	172	100,59	17302,00			
Kaygı	Evet	28	112,79	3158,00	2064,000	-1,212	,226
	Hayır	172	98,50	16942,00			
YKfizik	Evet	28	85,59	2396,50	1990,500	-1,475	,140
	Hayır	172	102,93	17703,50			
Birlikte Yaşama		**N**	**S. Ort.**	**S. Top.**	**U**	**Z**	**p<.05**
Benlik Saygısı	Evet	28	73,64	2062,00	1656,000	-2,656	,008
	Hayır	172	104,87	18038,00			
YKpsik	Evet	28	79,95	2238,50	1832,500	-2,032	,042
	Hayır	172	103,85	17861,50			
YKsosyal	Evet	28	72,75	2037,00	1631,000	-2,764	,006
	Hayır	172	105,02	18063,00			
YKcevre	Evet	28	77,59	2172,50	1766,500	-2,264	,024
	Hayır	172	104,23	17927,50			
YKçevreTR	Evet	28	73,91	2069,50	1663,500	-2,627	,009
	Hayır	172	104,83	18030,50			

Katılımcıların birlikte yaşama durumlarına göre ölçek puanları Mann Whitney U testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 31'de sunulmuştur. Katılımcıların depresyon, kaygı ve ykfizik puan ortalamalarının, birlikte yaşayıp yaşamadıklarına göre (p>.05) istatistiki fark göstermediği görülmektedir. Katılımcıların benlik saygısı (p=.008), ykpsik (p=042), yksosyal (p=.006), ykçevre (p=.024) ve ykçevreTR (p=.009) puan ortalamalarının, birlikte yaşayıp yaşamadıklarına göre istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Boşanma sürecinde birlikte yaşayanlar birlikte yaşamayanlara

göre daha düşük benlik saygısı ve (psik, sosyal, çevre ve çevreTR alt boyutlarında) yaşam kalitesi seviyesi göstermişlerdir.

Tablo 32. Fiili Ayrılık Süresine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Fiili Ayrılık Süresi	N	Ort	ss	F	p>.05
Depresyon	0 - 6 ay	68	16,31	12,60	1,881	,155
	6 ay - 1 yıl	35	14,03	8,15		
	1 yıldan fazla	69	15,14	11,93		
	Toplam	172	15,38	11,52		
Benlik Saygısı	0 - 6 ay	68	69,41	16,53	1,939	,147
	6 ay - 1 yıl	35	76,00	17,38		
	1 yıldan fazla	69	72,75	15,96		
	Toplam	172	72,09	16,57		
Kaygı	0 - 6 ay	68	41,60	12,97	,131	,877
	6 ay - 1 yıl	35	40,40	10,81		
	1 yıldan fazla	69	40,90	11,26		
	Toplam	172	41,08	11,82		
YKfizik	0 - 6 ay	68	15,88	2,75	,049	,952
	6 ay - 1 yıl	35	15,80	2,56		
	1 yıldan fazla	69	15,73	2,86		
	Toplam	172	15,81	2,74		
YKpsik	0 - 6 ay	68	14,73	2,96	,460	,632
	6 ay - 1 yıl	35	14,95	2,70		
	1 yıldan fazla	69	14,39	3,20		
	Toplam	172	14,64	3,00		
YKsosyal	0 - 6 ay	68	14,10	2,86	,423	,656
	6 ay - 1 yıl	35	13,60	3,00		
	1 yıldan fazla	69	13,70	3,26		
	Toplam	172	13,84	3,04		
YKçevre	0 - 6 ay	68	14,43	2,59	,502	,606
	6 ay - 1 yıl	35	14,00	2,31		
	1 yıldan fazla	69	14,05	2,56		
	Toplam	172	14,19	2,52		
YKçevreTR	0 - 6 ay	68	14,47	2,49	,570	,567
	6 ay - 1 yıl	35	13,97	2,29		
	1 yıldan fazla	69	14,14	2,48		
	Toplam	172	14,24	2,44		

Katılımcıların fiili ayrılık sürelerine göre ölçek puanları tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 32'de sunulmuştur.

Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan ortalamaların, fiili ayrılık süresine göre (p>.05) istatistiki bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Tablo 33. Müşterek Çocukların Kiminle Kaldığına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Çocuklar Kiminle	N	S. Ort.	χ^2	sd	p>.05		
Depresyon	Bende	66	71,66	2,093	3	0,553		
	Eşimde	66	82,63					
	Birlikte	14	78,32					
	Paylaşılmış	8	81,94					
Kaygı	Bende	66	73,56	2,374	3	0,449		
	Eşimde	66	79,7					
	Birlikte	14	91,21					
	Paylaşılmış	8	67,88					
YKfizik	Bende	66	81,68	1,597	3	0,66		
	Eşimde	66	75,99					
	Birlikte	14	66,11					
	Paylaşılmış	8	75,38					
YKpsik	Bende	66	83,22	2,948	3	0,4		
	Eşimde	66	73,17					
	Birlikte	14	66,04					
	Paylaşılmış	8	86,13					
YKsosyal	Bende	66	81,91	5,137	6	0,162		
	Eşimde	66	76,17					
	Birlikte	14	55,04					
	Paylaşılmış	8	91,38					
YKcevre	Bende	66	78,83	1,179	3	0,758		
	Eşimde	66	78,89					
	Birlikte	14	73,32					
	Paylaşılmış	8	62,31					
YKçevreTR	Bende	66	80,58	1,816	3	0,611		
	Eşimde	66	78,02					
	Birlikte	14	69,89					
	Paylaşılmış	8	61,13					
Puan	**Çocuklar Kiminle**	**N**	**S. Ort.**	χ^2	**sd**	**p<.05**	**Mann Whitney U**	
Benlik Saygısı	Bende	66	84,41	8,296	3	0,04	Bende - Birlikte	.012
	Eşimde	66	74,52				Eşimde - Birlikte	.048
	Birlikte	14	49,93					
	Paylaşılmış	8	93,38				Birlikte - Paylaşılmış	.028

Katılımcıların müşterek çocuklarının kiminle kaldığına göre ölçek puanları Kruskal Wallis testi ve Mann Whitney U testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 33'te sunulmuştur. Katılımcıların depresyon, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan düzeylerinin çocukların kimde kaldığı durumuna göre (p>.05) istatistiki açıdan fark göstermediği görülmektedir. Katılımcıların benlik saygısı düzeyinin (p=.040) çocukların kimde kaldığı durumuna göre istatistiki açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. Mann Whitney U testi ile hangi alt gruplar arasında istatistiki fark olduğu tabloda belirtilmiştir. En düşük benlik saygısı puanına çocuklarla "birlikte yaşıyoruz" diyenlerin sahip olduğu, çocuklar "bende" diyenlerin "eşimde" diyenlerden daha yüksek benlik saygısına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 34. Destek Alma Durumuna Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Destek Alma	N	Ort.	ss	t	p>.05
Depresyon	Evet	52	14,83	12,75	-,377	,706
	Hayır	148	15,53	11,20		
Benlik Saygısı	Evet	52	73,69	16,66	1,412	,159
	Hayır	148	69,89	16,70		
Kaygı	Evet	52	40,73	11,20	-,542	,589
	Hayır	148	41,75	11,83		
YKfizik	Evet	52	15,81	2,64	,330	,742
	Hayır	148	15,67	2,76		
YKpsik	Evet	52	14,78	3,08	,896	,371
	Hayır	148	14,34	3,03		
YKçevre	Evet	52	14,58	2,93	1,960	,051
	Hayır	148	13,74	2,54		
Puan	**Destek Alma**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p<.05**
YKsosyal	Evet	52	14,33	3,10	2,040	,043
	Hayır	148	13,32	3,06		
YKçevreTR	Evet	52	14,62	2,71	2,013	,045
	Hayır	148	13,81	2,43		

Katılımcıların dava sürecinde destek görme/alma durumuna göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 34'te sunulmuştur. Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı, ykfizik, ykpsik ve ykçevre puan ortalamalarının, destek alıp almadıklarına göre (p>.05) istatistiki bir farklılık göstermediği

görülmektedir. Katılımcıların yksosyal (p=.043) ve ykçevreTR (p=.045) puan ortalamalarının, dava sürecinde destek alıp almama durumuna göre istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Boşanma sürecinde destek alanlar, almayanlara göre daha yüksek yksosyal ve ykçevreTR düzeyi göstermişlerdir.

Tablo 35. Katılımcıların Dava Türü ve Eşe Karşı Hislere Göre Frekans ve Yüzde Değerleri

Hisler		Dava Türü				Toplam	%
		Çekişmeli	%	Anlaşmalı	%		
Öfke	evet	28	14	21	10,5	49	24,5
	hayır	72	36	79	39,5	151	75,5
Nefret	evet	17	8,5	12	6	29	14,5
	hayır	83	41,5	88	44	171	85,5
Sevgi	evet	20	10	16	8	36	18
	hayır	80	40	84	42	164	82
Özlem	evet	25	12,5	15	7,5	40	20
	hayır	75	37,5	85	42,5	160	80
Kırgınlık	evet	8	4	5	2,5	13	6,5
	hayır	92	46	95	47,5	187	93,5
Hiçbir şey	evet	42	21	53	26,5	95	47,5
	hayır	58	29	47	23,5	105	52,5

Katılımcıların dava türü ve eşe karşı hislere göre frekans ve yüzde değerleri tablo 35'te sunulmuştur. Katılımcıların %24,5'i (n=49) eşine öfke hissetmekte, %75,5'i (n=151) hissetmemekte, %14,5'i (n=29) eşine nefret hissetmekte, %85,5'i (n=171) hissetmemekte, %18'i (n=36) eşine sevgi hissetmekte, %82'si (n=164) hissetmemekte, %20'si (n=40) eşine özlem hissetmekte, %80'i (n=160) hissetmemekte, %6,5'i (n=13) eşine kırgınlık hissetmekte, %93,5'i (n=187) hissetmemekte, %18'i (n=36) eşine sevgi hissetmekte, %82'si (n=164) hissetmemekte, %47,5'i (n=95) eşine hiç bir şey hissetmektedir. Katılımcılardan eşine öfke hisseden 49 kişiden 28'i (%14) çekişmeli, 21'i (%10,5) anlaşmalı, öfke hissetmeyen 151 kişiden 72'si (%36) çekişmeli, 79'u (%39,5) anlaşmalı, eşine nefret hisseden 29 kişiden 17'si (%8,5) çekişmeli, 12'si (%6) anlaşmalı, nefret hissetmeyen 171

kişiden 83'ü (%41,5) çekişmeli, 88'i (%44) anlaşmalı, eşine sevgi hisseden 36 kişiden 20'si (%10) çekişmeli, 16'sı (%8) anlaşmalı, sevgi hissetmeyen 164 kişiden 80'i (%40) çekişmeli, 84'ü (%42) anlaşmalı, eşine özlem hisseden 40 kişiden 25'i (%12,5) çekişmeli, 15'i (%7,5) anlaşmalı, özlem hissetmeyen 160 kişiden 75'i (%37,5) çekişmeli, 85'i (%42,5) anlaşmalı, eşine kırgınlık hisseden 13 kişiden 8'i (%4) çekişmeli, 5'i (%2,5) anlaşmalı, kırgınlık hissetmeyen 187 kişiden 92'si (%46) çekişmeli, 95'i (%47,5) anlaşmalı, eşine karşı hiç bir şey hissetmeyen 95 kişiden 42'si (%21) çekişmeli, 53'ü (%23,5) anlaşmalı boşanmaktadır.

Tablo 36. Eşe Karşı Öfke Hissetmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Öfke	N	Ort.	ss	t	p>.05
Depresyon	Evet	49	16,12	11,65	,536	,593
	Hayır	151	15,10	11,60		
Benlik Saygısı	Evet	49	68,65	15,90	-1,073	,285
	Hayır	151	71,60	16,98		
Kaygı	Evet	49	43,80	10,72	1,604	,110
	Hayır	151	40,74	11,87		
YKfizik	Evet	49	15,27	2,67	-1,304	,194
	Hayır	151	15,85	2,74		
YKpsik	Evet	49	13,97	2,68	-1,283	,201
	Hayır	151	14,61	3,15		
YKsosyal	Evet	49	13,39	2,88	-,517	,606
	Hayır	151	13,65	3,17		
YKcevre	Evet	49	13,61	2,57	-1,043	,298
	Hayır	151	14,07	2,70		
YKçevreTR	Evet	49	13,70	2,45	-1,041	,299
	Hayır	151	14,13	2,55		

Katılımcıların eşlerine karşı öfke hissetmelerine göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 36'da sunulmuştur. Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan ortalamalarının, eşlerine öfke hissetme durumlarına göre (p>.05) istatistiki bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Tablo 37. Eşe Karşı Nefret Hissetmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Nefret	N	S.Ort.	S. Top.	U	Z	p>.05
Depresyon	Evet	29	107,57	3119,50	2274,500	-,712	,476
	Hayır	171	99,30	16980,50			
Benlik Saygısı	Evet	29	90,09	2612,50	2177,500	-1,051	,293
	Hayır	171	102,27	17487,50			
Kaygı	Evet	29	102,78	2980,50	2413,500	-,229	,819
	Hayır	171	100,11	17119,50			
YKfizik	Evet	29	101,34	2939,00	2455,000	-,085	,932
	Hayır	171	100,36	17161,00			
YKpsik	Evet	29	91,71	2659,50	2224,500	-,887	,375
	Hayır	171	101,99	17440,50			
YKsosyal	Evet	29	106,53	3089,50	2304,500	-,614	,540
	Hayır	171	99,48	17010,50			
YKcevre	Evet	29	100,78	2922,50	2471,500	-,028	,978
	Hayır	171	100,45	17177,50			
YKçevreTR	Evet	29	102,12	2961,50	2432,500	-,163	,870
	Hayır	171	100,23	17138,50			

Katılımcıların eşlerine karşı nefret hissetmelerine göre ölçek puanları Mann Whitney U testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 37'de sunulmuştur. Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan ortalamalarının, eşlerine nefret hissetme durumlarına göre (p>.05) istatistiki bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Tablo 38. Eşe Karşı Sevgi Hissetmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Sevgi	N	Ort.	ss	t	p>.05
YKfizik	Evet	36	15,46	2,46	-,595	,552
	Hayır	164	15,76	2,79		
YKpsik	Evet	36	14,00	3,10	-,994	,321
	Hayır	164	14,56	3,03		
YKsosyal	Evet	36	13,26	3,33	-,701	,484
	Hayır	164	13,66	3,05		
YKcevre	Evet	36	14,18	2,48	,553	,581
	Hayır	164	13,91	2,71		
YKçevreTR	Evet	36	14,04	2,29	,039	,969
	Hayır	164	14,02	2,58		
Puan	**Sevgi**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p<.05**
Depresyon	Evet	36	21,78	13,00	3,796	,000
	Hayır	164	13,94	10,80		

Benlik Saygısı	Evet	36	65,00	14,67	-2,355	,020
	Hayır	164	72,17	16,92		
Kaygı	Evet	36	49,14	11,80	4,565	,000
	Hayır	164	39,80	10,95		

Katılımcıların eşlerine karşı sevgi hissetmelerine göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 38'de sunulmuştur. Katılımcıların tüm yaşam kalitesi puan ortalamalarının, eşlerine sevgi hissetme durumlarına göre (p>.05) istatistiki bir farklılık göstermediği görülmektedir. Katılımcıların depresyon (p=.000), benlik saygısı (p=.020) ve kaygı (p=.000) puan ortalamalarının, eşlerine sevgi duygusu taşıma durumlarına göre istatistiki bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Eşine hala sevgi duyan kişilerin benlik saygılarının daha düşük, depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 39. Eşe Karşı Özlem Hissetmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	**Özlem**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p>.05**
YKfizik	Evet	40	14,96	3,17	-1,955	,052
	Hayır	160	15,89	2,58		
YKpsik	Evet	40	13,68	3,63	-1,567	,123
	Hayır	160	14,65	2,86		
YKsosyal	Evet	40	12,80	3,32	-1,809	,072
	Hayır	160	13,78	3,01		
YKcevre	Evet	40	13,68	3,03	-,748	,455
	Hayır	160	14,03	2,57		
YKçevreTR	Evet	40	13,63	2,80	-1,090	,277
	Hayır	160	14,12	2,45		
Puan	**Özlem**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p<.05**
Depresyon	Evet	40	23,03	14,16	4,039	,000
	Hayır	160	13,43	10,02		
Benlik Saygısı	Evet	40	63,90	16,98	-3,009	,003
	Hayır	160	72,63	16,26		
Kaygı	Evet	40	49,13	11,93	4,898	,000
	Hayır	160	39,58	10,80		

Katılımcıların eşlerine karşı özlem hissetmelerine göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 39'da sunulmuştur. Tüm yaşam kalitesi puan ortalamalarının, katılımcıların eşlerine özlem hissetme durumlarına göre (p>.05) istatistiki bir farklılık göstermediği görülmektedir. Katılımcıların depresyon (p=.000), benlik saygısı (p=.003) ve kaygı (p=.000) puan ortalamalarının, eşlerine özlem duygusu taşıma durumlarına göre istatistiki bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Eşine hala özlem duyan kişilerin benlik saygılarının daha düşük, depresyon ve kaygı seviyelerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 40. Eşe Karşı Kırgın Hissetmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Kırgınlık	N	S. Ort.	S. Top.	U	Z	p>.05
Depresyon	Evet	13	89,15	1159,00	1068,000	-,732	,464
	Hayır	187	101,29	18941,00			
Benlik Saygısı	Evet	13	99,04	1287,50	1196,500	-,094	,925
	Hayır	187	100,60	18812,50			
Kaygı	Evet	13	97,42	1266,50	1175,500	-,198	,843
	Hayır	187	100,71	18833,50			
YKfizik	Evet	13	107,73	1400,50	1121,500	-,467	,640
	Hayır	187	100,00	18699,50			
YKpsik	Evet	13	104,46	1358,00	1164,000	-,256	,798
	Hayır	187	100,22	18742,00			
YKsosyal	Evet	13	98,77	1284,00	1193,000	-,113	,910
	Hayır	187	100,62	18816,00			
YKcevre	Evet	13	97,19	1263,50	1172,500	-,214	,831
	Hayır	187	100,73	18836,50			
YKçevreTR	Evet	13	96,54	1255,00	1164,000	-,256	,798
	Hayır	187	100,78	18845,00			

Katılımcıların eşlerine karşı kırgın hissetmelerine göre ölçek puanları Mann Whitney U testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 40'ta sunulmuştur. Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan ortalamalarının, eşlerine kırgınlık duygusu taşıma durumlarına göre (p>.05) istatistiki bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Tablo 41. Eşe Karşı Hiçbir Duygu Hissetmemeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Hiçbir Duygu Hissetmeme	N	Ort.	ss	t	p>.05
YKfizik	Evet	95	16,05	2,60	1,697	,091
	Hayır	105	15,40	2,81		
YKsosyal	Evet	95	13,82	3,18	1,035	,302
	Hayır	105	13,37	3,01		
YKcevre	Evet	95	14,16	2,65	1,011	,313
	Hayır	105	13,78	2,69		
YKçevreTR	Evet	95	14,26	2,53	1,292	,198
	Hayır	105	13,80	2,52		
Puan	**Hiçbir Duygu Hissetmeme**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p<.05**
Depresyon	Evet	95	12,55	9,36	-3,385	,001
	Hayır	105	17,89	12,81		
Benlik Saygısı	Evet	95	74,61	16,32	3,061	,003
	Hayır	105	67,50	16,45		
Kaygı	Evet	95	37,54	10,58	-4,805	,000
	Hayır	105	45,06	11,46		
YKpsik	Evet	95	14,92	3,00	2,061	,041
	Hayır	105	14,04	3,04		

Katılımcıların eşlerine hiçbir şey hissetmeme durumlarına göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 41'de sunulmuştur. Katılımcıların ykfizik, yksosyal, ykçevre, ykçevreTR puan ortalamalarının, eşlerine hiçbir duygu hissetmeme durumuna göre (p>.05) istatistiki bir farklılık göstermediği görülmektedir. Katılımcıların depresyon (p=.001), benlik saygısı (p=.003), kaygı (p=.000) ve ykpsik (p=.041) puan ortalamalarının, eşlerine hiçbir duygu hissetmeme durumuna göre istatistiki bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Eşine hiçbir duygu hissetmeyenlerin, hissedenlere oranla ykpsik ve benlik saygısı düzeyinin daha yüksek olduğu, depresyon ve kaygı seviyesinin daha düşük olduğu görülmektedir.

4.6. Katılımcıların Boşanma Sonrasına Dair Kaygılarına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Tablo 42. Maddi Kaygı Duymaya Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Maddi Kaygı	N	Ort.	ss	t	p>.05
Depresyon	Evet	70	17,37	13,05	1,712	,090
	Hayır	130	14,26	10,62		
Benlik Saygısı	Evet	70	68,46	18,19	-1,445	,151
	Hayır	130	72,18	15,81		
Puan	**Maddi Kaygı**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p<.05**
Kaygı	Evet	70	43,73	11,08	2,014	,045
	Hayır	130	40,28	11,81		
YKfizik	Evet	70	15,01	2,86	-2,680	,008
	Hayır	130	16,08	2,58		
YKpsik	Evet	70	13,60	3,19	-2,978	,003
	Hayır	130	14,92	2,87		
YKsosyal	Evet	70	12,88	2,98	-2,413	,017
	Hayır	130	13,97	3,09		
YKçevre	Evet	70	12,71	2,41	-5,169	,000
	Hayır	130	14,63	2,56		
YKçevreTR	Evet	70	12,92	2,36	-4,768	,000
	Hayır	130	14,62	2,42		

Katılımcıların boşanmadan sonra en çok kaygı duyacağını düşündüğü konunun maddi sıkıntı olması durumuna göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 42'de sunulmuştur. Katılımcıların depresyon ve benlik saygısı puan ortalamalarının, boşanmadan sonra maddi kaygı taşıyıp taşımadığına göre (p>.05) istatistiki bir farklılık göstermediği görülmektedir. Katılımcıların kaygı (p=.045), ykfizik (p=.008), ykpsik (p=.003), yksosyal (p=.017), ykçevre (p=.000), ykçevreTR (p=.000) puan düzeylerinin, boşanmadan sonra maddi kaygı taşıma durumlarına göre istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Boşanma sürecinde maddi kaygı taşıyanlar, taşımayanlara göre daha yüksek kaygı ortalaması ve tüm yaşam kalitesi puan türlerinde daha düşük puan ortalaması göstermişlerdir.

Tablo 43. Alışkanlıklar Konusunda Kaygı Duymaya Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Alışkanlıklar	N	Ort.	ss	t	p>.05
Benlik Saygısı	Evet	58	67,17	19,82	-1,804	,075
	Hayır	142	72,39	15,11		
YKsosyal	Evet	58	13,10	3,53	-1,301	,197
	Hayır	142	13,78	2,88		
YKçevre	Evet	58	13,92	2,96	-,119	,906
	Hayır	142	13,97	2,55		
YKçevreTR	Evet	58	13,90	2,85	-,435	,664
	Hayır	142	14,07	2,39		
Puan	**Alışkanlıklar**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p<.05**
Depresyon	Evet	58	19,93	14,97	3,051	,003
	Hayır	142	13,48	9,32		
Kaygı	Evet	58	45,57	13,74	2,876	,005
	Hayır	142	39,82	10,27		
YKfizik	Evet	58	15,06	3,02	-2,146	,033
	Hayır	142	15,97	2,56		
YKpsik	Evet	58	13,66	3,32	-2,409	,017
	Hayır	142	14,78	2,87		

Katılımcıların boşanmadan sonra en çok kaygı duyacağını düşündüğü konunun alışkanlıklar olması durumuna göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 43'te sunulmuştur. Benlik saygısı ve yksosyal, ykçevre, ykçevreTR puan ortalamalarının, kişilerin alışkanlıklar konusunda kaygılı olma durumlarına göre (p>.05) istatistiki bir farklılık göstermediği görülmektedir. Depresyon, kaygı, ykfizik ve ykpsik puan türlerinde, kişilerin boşanma sürecinde alışkanlıklar konusunda kaygılı olma durumlarına göre (p<.05) istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Boşanma sürecinde alışkanlıklarının değişeceği konusunda kaygı taşıyanlar, taşımayanlara göre daha yüksek depresyon ve kaygı ortalaması, daha düşük ykfizik ve ykpsik ortalaması göstermişlerdir.

Tablo 44. Aile Baskısı Konusunda Kaygı Duymaya Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Aile Baskısı	N	S. Ort.	S. Top.	U	Z	p>.05
Depresyon	Evet	19	113,92	2164,50	1464,500	-1,064	,288
	Hayır	181	99,09	17935,50			
Kaygı	Evet	19	119,66	2273,50	1355,500	-1,517	,129
	Hayır	181	98,49	17826,50			
YKfizik	Evet	19	102,82	1953,50	1675,500	-,184	,854
	Hayır	181	100,26	18146,50			
YKpsik	Evet	19	86,74	1648,00	1458,000	-1,092	,275
	Hayır	181	101,94	18452,00			
YKsosyal	Evet	19	94,21	1790,00	1600,000	-,503	,615
	Hayır	181	101,16	18310,00			
Puan	**Aile Baskısı**	**N**	**S. Ort.**	**S. Top.**	**U**	**Z**	**p<.05**
Benlik Saygısı	Evet	19	63,61	1208,50	1018,500	-2,930	,003
	Hayır	181	104,37	18891,50			
YKçevre	Evet	19	75,68	1438,00	1248,000	-1,969	,049
	Hayır	181	103,10	18662,00			
YKçevreTR	Evet	19	74,45	1414,50	1224,500	-2,067	,039
	Hayır	181	103,23	18685,50			

Katılımcıların boşanmadan sonra en çok kaygı duyacağını düşündüğü konunun aile baskısı olması durumuna göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 44'te sunulmuştur. Katılımcıların depresyon, kaygı, ykfizik, ykpsik ve yksosyal puan ortalamalarının, aile baskısı konusunda kaygılı olma durumlarına göre (p>.05) istatistiki bir farklılık göstermediği görülmektedir. Katılımcıların benlik saygısı (p=.003), ykçevre (p=.049) ve ykçevreTR (p=.039) puanlarının, aile baskısı konusunda kaygılı olma durumlarına göre istatistiki bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Aile baskısı konusunda kaygı duyanların, kaygı duymayanlara göre daha düşük benlik saygısı, ykçevre ve ykçevreTR ortalamasına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 45. Eşin ve Çevrenin Rahatsız Etmesi Konusunda Kaygı Duymaya Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Eşin ve Çevrenin Rahatsız Etmesi	N	Ort.	ss	t	p>.05
Depresyon	Evet	66	15,65	12,37	,258	,797
	Hayır	134	15,20	11,23		
Benlik Saygısı	Evet	66	71,39	16,32	,304	,761
	Hayır	134	70,63	16,99		
Kaygı	Evet	66	40,47	10,61	-,864	,388
	Hayır	134	41,99	12,14		
YKfizik	Evet	66	15,84	2,96	,472	,638
	Hayır	134	15,64	2,61		
YKpsik	Evet	66	14,46	3,14	,026	,979
	Hayır	134	14,45	3,01		
YKsosyal	Evet	66	13,54	3,06	-,164	,870
	Hayır	134	13,61	3,12		
YKçevre	Evet	66	13,66	2,90	-1,111	,268
	Hayır	134	14,10	2,54		
YKçevreTR	Evet	66	13,70	2,77	-1,280	,202
	Hayır	134	14,18	2,39		

Katılımcıların boşanmadan sonra en çok kaygı duyacağını düşündüğü konunun eşin ve çevrenin rahatsız etmesi durumuna göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 45'te sunulmuştur. Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan ortalamalarının, çevrenin rahatsız etmesi konusunda kaygılı olma durumlarına göre (p>.05) istatistiki bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Tablo 46. Velayeti Söz Konusu Müşterek Çocuk Sayısına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Çocuk Sayısı	N	Ort.	ss	t	p>.05
Depresyon	1	86	13,8605	10,64857	-1,902	,060
	1'den fazla	62	17,9032	14,08255		
Puan	**Çocuk Sayısı**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p<.05**
Benlik Saygısı	1	86	74,2326	15,09942	4,065	,000
	1'den fazla	62	63,5484	16,67596		
Kaygı	1	86	39,4767	10,85923	-3,161	,002
	1'den fazla	62	45,3065	11,35650		

YKfizik	1	86	16,2193	2,35389	2,253	,026
	1'den fazla	62	15,2350	2,95558		
YKpsik	1	86	15,0078	2,71282	2,351	,020
	1'den fazla	62	13,8495	3,26692		
YKsosyal	1	86	14,1550	2,74526	2,999	,003
	1'den fazla	62	12,6882	3,18230		
YKçevre	1	86	14,4826	2,22875	2,678	,009
	1'den fazla	62	13,3145	2,86619		
YKçevreTR	1	86	14,5633	2,09760	3,062	,003
	1'den fazla	62	13,3047	2,70270		

Katılımcıların velayeti söz konusu olan müşterek çocuk sayısına göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, elde edilen veriler tablo 46'da sunulmuştur. Katılımcıların depresyon ortalamalarının, kişilerin velayeti söz konusu müşterek çocuk sayısına göre (p>.05) istatistiki bir farklılık göstermediği görülmektedir. Katılımcıların benlik saygısı (p=.000), kaygı (p=.002), ykfizik (p=.026), ykpsik (p=.020), yksosyal (p=.003), ykçevre (p=.009), ykçevreTR (p=.003) puanlarının, velayeti söz konusu çocuk sayısı açısından istatistiki bir farklılık göstermiştir. Velayeti söz konusu bir çocuk sahibi olanların, birden fazla çocuk sahibi olanlara göre daha düşük kaygı ortalaması, daha yüksek benlik saygısı ve yaşam kalitesi puanları sergilediği görülmektedir. Velayeti söz konusu bir çocuk sahibi olanların daha az kaygı duyduğu, fakat daha yüksek benlik saygısı ve yaşam kalitesine sahip oldukları söylenebilir.

Tablo 47. Velayette Çekişmeye Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Puan	Velayette Çekişme	N	Ort.	ss	t	p>.05
Benlik Saygısı	Evet	52	67,15	17,70	-1,410	,161
	Hayır	96	71,17	15,87		
Kaygı	Evet	52	44,29	13,04	1,748	,084
	Hayır	96	40,64	10,26		
YKfizik	Evet	52	15,54	3,00	-,904	,368
	Hayır	96	15,95	2,45		
YKpsik	Evet	52	14,04	3,47	-1,346	,182
	Hayır	96	14,78	2,70		
YKsosyal	Evet	52	13,13	2,70	-1,227	,222
	Hayır	96	13,76	3,16		

YKçevre	Evet	52	13,57	2,64	-1,489	,139
	Hayır	96	14,22	2,52		
YKçevreTR	Evet	52	13,52	2,54	-1,904	,059
	Hayır	96	14,31	2,35		
Puan	**Velayette Çekişme**	**N**	**Ort.**	**ss**	**t**	**p<.05**
Depresyon	Evet	52	20,19	13,37	3,299	,001
	Hayır	96	13,04	10,99		

Katılımcıların velayet konusunda çekişme durumlarına göre ölçek puanları bağımsız örneklemli t testi ile değerlendirilmiş, sonuçlar tablo 47'de sunulmuştur. Katılımcıların benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan ortalamalarının, velayette çekişme durumlarına göre (p>.05) istatistiki bir farklılık göstermediği görülmektedir. Katılımcıların depresyon puan ortalamalarının, velayet konusunda çekişme durumlarına göre (p=.001) istatistiki bir farklılık gösterdiği, velayet konusunda çekişenlerin, çekişmeyenlere göre daha yüksek bir depresyon ortalaması gösterdiği görülmektedir.

5. TARTIŞMA

Bu araştırmada, boşanma davası süren çiftlerde depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerini belirlemek, çiftlerin sosyo-demografik özellikleri, evlilik özellikleri, boşanma durumu ve boşanma davası özellikleri bakımından depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerinin farklılık gösterip göstermediğini saptamak, çiftlerin depresyon, kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerini, boşanmadan sonra yaşam koşullarının daha fazla sorun yaratacağı beklentisinin olduğu durumlar açısından incelemek amaçlanmıştır.

Bulgular bölümünde sunulmuş olan araştırma bulguları 5 bölümde tartışılmıştır.

5.1. Depresyon, Benlik Saygısı, Kaygı ve Yaşam Kalitesi Puanları

Çalışmamızda katılımcıların depresyon puan ortalaması 15,35 olarak bulunmuştur. Hisli (1989) Beck Depresyon Ölçeği'nin geçerliliği üzerine yaptığı çalışmada depresyonun şiddetinin saptanması için kesme noktasını 17 puan olarak bildirmiştir. Bryson ve Pilon (1984) 10-15 puan aralığını hafif, 16-23 puan arasını orta derece depresyon düzeyi olarak**,** Meites, Lovallo ve Pishkin (1980) 11-20 puan aralığını orta derece depresyon düzeyi olarak belirlemiştir. Dolayısıyla klinik düzeyde olmamakla birlikte araştırmamızdaki katılımcıların depresyon puanının hafif/orta depresyon düzeyine denk düştüğü söylenebilir. Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve yaşam kalitesi puan ortalamalarına bakıldığında, en çok depresyondan muzdarip oldukları görülmektedir. Literatür bulguları (Booth ve Amato, 1991; Sbarra, Emery, Beam ve Ocker, 2014; Rosenström, Fawcett, Higginson, Metsä-Simola, Hagen, Houston ve Martikainen, 2017; Ünal ve diğerleri, 2002; Dasteel, 2008) boşanma döneminde depresyon düzeyinin arttığını göstererek araştırmamızın bu bulgusunu desteklemiştir. Literatür, genellikle evlilik sorunlarının depresif dönemlerin öncüsü ve

tetikleyicisi olduğunu göstermektedir (Livingston Bruce ve Kim, 1992). Sbarra ve diğerlerinin (2014) evlilikte çözülme ve major depresyon arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmaya göre; boşanıyor olma major depresyon tanısı alma olasılığını arttırmakta, boşanmadan önce depresyon tanısı alanların, depresyon tanısı olmayanlara göre depresyon yaşama olasılıkları daha yüksek olmaktadır. Bunun nedeni süreçle başa çıkabilmek için sınırlı bir kapasiteye sahip olmalarıdır. Bu bakış açısı, ayrılığın kendisinin depresyona yol açmadığı olasılığını artırmakta; bunun yerine, ayrılmayı takip eden kronik zorlukların, depresyon öyküsü olan insanlar arasında epizodların tekrarlamasında rol oynadığını düşündürmektedir. Metsä-Simola ve Martikainen (2013) de araştırmalarında buna benzer sonuçlara ulaşmış; bireylerin boşanmadan önce antidepresan kullanımlarını artırdığını, boşanmanın sonuçlanmasından kısa bir süre önce antidepresan kullanımının zirveye ulaştığını, boşanmadan sonra kullanımın hızla düştüğünü tespit ederek iki açıklama sunmuşlardır: Birincisi, boşanma sürecinde duygusal rahatsızlıklar yaygın olup kırılgan bireyler major depresyon epizodu geçirirler. İkincisi, boşanmayla ilgili sıkıntı, psikolojik işlev bozukluğunu göstermeyen doğal bir cevap olup keder ve düşük duygudurumun sıklıkla ruhsal bozukluklarla karıştırılabilmesidir.

Katılımcıların benlik saygısı puan ortalaması 70,88 olarak bulunmuştur. Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri'nin geçerlik ve güvenirlik çalışmasını gerçekleştiren Turan ve Tufan'a (1987) göre, 10-30 puan arası düşük, 31-70 puan arası orta, 71-100 puan arası ise yüksek benlik saygısı düzeyini göstermektedir (akt. Özkan ve Özen, 2008). Araştırmamızda elde edilen 70,88 benlik saygısı puan ortalaması orta düzey benlik saygısı aralığının üst sınırında yer almaktadır. Doherty, Su ve Needle'ın (1989) evlilikte bozulma nedeniyle ayrılanların psikolojik refahına dair yaptıkları boylamsal araştırma da, ayrılmanın benlik saygısını etkilemediğini göstermiştir. Diğer yandan Losso (2003) kırılgan, gruba ve sosyal içeriğe bağımlı, her zaman "diğerlerine" atıfta bulunan kimlik duygusunun ayrılma ve

boşanma durumunda tehdit edildiğini, kayıplarla birlikte bilinmeyen bir gelecekle yüzleşmek zorunda kalındığını iddia etmiştir. Özellikle evliliği bir kimlik oluşturma alanı olarak görenler için boşanma, bir bakıma bağımlı ilişkinin sona ermesi, rolün, evliliğin ve eşin kaybedilmesi anlamına geldiği için benlik saygısında düşüş beklenebilir. Juhasz (1979) mağduriyetin benlik saygısı üzerindeki etkisinin bireyden bireye farklılık gösterdiğini, ayrılma ve boşanma sonrasında bireyin güvensiz, sevilmeyen ve istenmeyen biri olarak hissedebildiğini, acı ve reddedilme riskinden korktuklarını, eğer diğerinin gözünde değersizse, benlik saygısının düştüğünü ifade etmiştir. Haber (1990) de boşanma sırasında benlik sorunları yaşandığını ve benlik saygısının düştüğünü, benlikten soyutlanma yaşandığını belirtmiştir**.** Buna göre; irrasyonel fikirler boşanma sırasında aşırı içsel acıya neden olabilmekte, bu durum en çok suçluluk duygusuyla kendini göstermekte, dolayısıyla bireyin öz değerini yeniden belirlemesine zemin hazırlamaktadır (Kessler, 1975).

Katılımcıların kaygı puan ortalaması 41,49 olarak bulunmuştur. Spielberger Durumluk Kaygı Envanteri'nden alınan puan 20-80 arasında değişmekte, düşük puan düşük kaygı düzeyini, yüksek puan yüksek kaygı düzeyini göstermektedir (Öner, 2006). Dolayısıyla katılımcıların kaygı puan ortalaması patolojik düzeyde olmamakla birlikte boşanma sırasında kaygının eşlik ettiğine işaret etmektedir. Alandaki araştırmalar (Hackney ve Ribordy, 1980; Dasteel, 2008), boşanma sırasında genel kaygı ve gelecekle ilgili kaygı yaşandığını desteklemektedir. Özellikle beklenmedik boşanma durumunda duyulan kaygı ayrılık anksiyetesini tetiklemekte, sevilen ve bağlı bulunan nesneden uzaklaşıldığında, birey kendisini desteksiz ve çaresiz hissetmekte (Richter, 1997), diğer yandan zararların kazanımları aştığı algılanan bir ilişkiden ayrılma konusunda rahatlama hissi de oluşabilmekte, değişiklikten sonra kaygı azalabilmektedir (Le Gall, 2006). Sonuç olarak kaygı gelecekte gerçekleşme olasılığı olan olumsuz fikirlerden kaynağını almakta,

dolayısıyla beklenen durum iyi veya kötü şekilde de olsa gerçekleştiğinde artık kaygının azalması beklenmektedir.

Katılımcıların yaşam kalitesi fiziksel alan puan ortalaması 15,71, yaşam kalitesi psikolojik alan puan ortalaması 14,46, yaşam kalitesi sosyal alan puan ortalaması 13,59, yaşam kalitesi çevre alan puan ortalaması 13,96, yaşam kalitesi çevre-TR puan ortalaması 14,02 olarak bulunmuştur. Whoqol Yaşam Kalitesi Ölçeği Kısa Formu'nun alan puanları 4-20 arasında değişmektedir. Buna göre katılımcıların yaşam kalitesinin ortalamanın üzerinde olduğu görülmüştür. Huddleston ve Hawkins'in (1991) Kanada ve ABD örnekleminde fiziksel ve duygusal sağlık değişikliklerini araştırmak için tasarladıkları boylamsal çalışmada fiili ayrılıktan sonra katılımcıların %60'ının yaşam kalitesinin düştüğünü, %20'sinin fiili ayrılıktan hemen sonra yaşam doyumuna sahip olduğunu, boşanma sırasındaki değerlendirmede ise yaşam doyumunun yükseldiğini tespit ederek araştırmamızın bu bulgusuna destek sağlamıştır. Bununla birlikte fiili ayrılık ve boşanma sırasında yaşam kalitesinin düştüğüne dair araştırmalar da bulunmaktadır. Örneğin Cohen ve Finzi-Dottan'ın (2014) İsrail'de boşanma sürecinde olan 78 ebeveyn ile yaptıkları boylamsal araştırmanın sonuçlarına göre özellikle eşler arasında düşmanlık varsa yaşam kalitesi bozulmaktadır. Mastekaasa'nın (1994) farklı kıtalardan 19 ülkenin verileriyle gerçekleştirdiği çalışma, ayrılan ve boşanan bireylerin, evli bireylere göre daha düşük psikolojik refah düzeylerine sahip olduğunu belirlemiştir. Stack ve Eshleman (1998) 17 ülke katılımcılarından oluşan geniş örneklemle yaptıkları çalışmada benzer bulgular bildirmişlerdir. Bu araştırmalar, boşanmanın kültür veya milliyetten bağımsız olarak bireylerin yaşamlarında sorun yaratma potansiyeline sahip olabildiğini göstermektedir. Genel yaşam kalitesi yaşamın her alanı ile etkileşim halindedir. Evlilikteki mutluluk yaşamdan duyulan tatminin önemli belirleyicisi olduğuna göre boşanma durumunda yaşam kalitesini düşebildiği söylenebilir.

Literatür bilgileri ve alanda yapılan araştırmalar genellikle, evliliğin dağılması, ayrılma ve boşanma sürecinin bireylerin ruh sağlığını etkilediğini, yaşam kalitesini ve doyumunu azalttığını (Doherty, Su ve Needle, 1989; Mastekaasa, 1995; Williams, 2003), baş etme kapasitesini düşürdüğünü, bireyleri güçsüz bıraktığını (Erbay, Akgül Gök ve Yüceer Kardeş, 2015), depresyon, ambivalan düşünceler ve duygudurum değişiklikleri yaşamalarına neden olduğunu (Kumbasar, 1998; Simon, 2002), depresyona ek olarak, kaygı, genel mutsuzluk, stres düzeyini ve psikosomatik belirtileri, intihar girişimi ya da intihar düşüncelerini artırdığını (Gove ve Shin, 1989; Booth ve Amato, 1991; Dasteel, 2008, Chiriboga, Brierton, Krystal ve Pierce, 1982)**,** bireylerin yoğun öfke, üzüntü, ümitsizlik ve yalnızlık hissetmelerine, kendilerine acımalarına neden olduğunu (Dokur ve Profeta, 2006), psikolojik sıkıntı yarattığını (Menaghan, 1985) belirlemiştir. Öfke, depresyon, kaygı ve çaresizlik duyguları boşanma için çoğu zaman gereklidir (Kessler, 1975).

Literatürde sıkça olumsuz yaşam olaylarının, en azından uzun vadede mutlaka olumsuz sonuçlar doğurmadığı bildirilmektedir. Çünkü bireyler problem çözmeye ve yaşam deneyimlerinin anlamını aktif olarak yeniden inşa etmeye girişmektedirler (Thoits, 1995). Turner ve Avison (1989), çözümlenemeyen olumsuz olayların psikolojik olarak zarar verebileceğini iddia etmişler, çözümlenmiş olayları bireylerin kendileri ve/veya gelecekleri için olumlu anlamlar elde edebilecekleri deneyimler olarak tanımlamışlar, çözümlenmiş olayların değil de yalnızca çözümlenmemiş olarak görülen olayların depresyon ile ilişkili olduğunu göstermişlerdir. Buna ek olarak boşanma yaşantısının herkeste, her koşulda ve her evrede travmatik olması beklenmemektedir. Stres ve başa çıkma teorileri kişilerarası farklılıklara, stres düzeyine odaklanmaktadır.

Chiriboga ve Cutler'ın (1977) yasal sürecin farklı evrelerinde olan 252 bireyin davranışsal ve duygusal tepkilerini inceledikleri araştırmada bireylerin altı grupta farklılaştığını gözlemlemişlerdir: Kötü zamanları geride bırakan ve daha iyi uyum sağlayan

2 grup: çözümlemişler, çözümlemekte olanlar; somatize edenler ve kişisel krizde bulunanlar olmak üzere 2 grup: halen boşanma sürecinin travmasını yaşayanlar, rahatlama sürecinden biraz uzakta olanlar; hem travma hem de rahatlama ile minimal katılıma devam eden ve hem rahatlama dönemlerine hem de depresif işleyiş dönemlerine yakın, ancak sağlık sorunlarının ötesine geçmiş gibi görünen karma grup olmak üzere 2 grup. Somatize eden ve kişisel kriz yaşayan gruplar en az mutlu olan, en olumsuz duygulanım yaşayan, en fazla psikolojik belirtileri rapor edenlerdir. Çözümlemiş, çözümlemekte olan ve minimal katılım gruplarının birbirinden önemli ölçüde farklı değildirler. Bu çalışma, boşanmayla ilgili en az iki zirve dönemi ve iki düşüş döneminin varlığına işaret etmektedir.

Chiriboga ve Pierce (1981) boşanma davası süren 299 non-klinik örneklem ile stres deneyimlerinin semptom yapısını etkileyip etkilemediğini araştıran çalışmada, örneklemi düşük stres tepkisi gösterenler ve yüksek stres tepkisi gösterenler olmak üzere iki gruba ayırmış, her iki grubun da ruminatif depresyon (depresyon, intihar düşünceleri, hayatın yaşamaya değer olmadığını hissetme gibi olumsuz içerikli zihinsel uğraşlar) derecesine göre önemli ölçüde farklılık gösterdiğini, her iki grubunun anksiyete düzeylerinin anlamlı derecede benzer olduğunu, semptomların yapısının yaşam koşullarına bağlı olarak dalgalanma gösterdiğini tespit etmiştir.

Hackney ve Ribordy'nin (1980) boşanma sürecinin çeşitli aşamalarını temsil etmek üzere kesitsel bir tasarım ile seçtiği 4 grup ile çalışarak (evliliklerini iyi olarak tanımlayan bireyler, evlilik danışmanlığı sürecinde olan bireyler, boşanma davası açmış bireyler ve 6-12 ay önce boşanmış bireyler) boşanmaya duygusal tepkileri inceledikleri araştırmanın sonuçlarına göre, en yüksek psikasteni düzeyi eşit düzeyde evlilik danışmanlığı grubunda ve boşanmakta olan grupta, en yüksek şizofreni düzeyi hemen hemen eşit düzeyde evlilik danışmanlığı grubunda ve boşanmakta olan grupta, en yüksek hipokondria düzeyi hemen hemen eşit düzeyde evlilik danışmanlığı grubunda ve boşanmakta olan grupta, en yüksek

psikopatik sapma düzeyi boşanmakta olan grupta, en yüksek paranoya düzeyi evlilik danışmanlığı grubunda, sonra boşanmakta olan grupta görülmüştür. Bu çalışma, boşanmaya dair travmatik ve uzun süreli stres evresinin, depresyon, anksiyete, artmış duyarlılık, izolasyon, yabancılaşma, yalnızlık, düşmanlık, can sıkıntısı, yaşamdan memnuniyetsizlik, aileyle ilgili şikayetler, kendisinden faydalanıldığında yönelik düşünceler, bedensel şikayetler, kendinden şüphe duymak, değersizlik duyguları ve öfke gibi bir dizi olumsuzlukla nitelendirildiğini göstermiştir.

Chester'ın (1971) evliliğin bozulması ve boşanma süreci ile ilgili olarak sağlık etkilerinin yaşandığı dönemi ortaya çıkarmaya çalıştığı ve 150 kadın ile yaptığı araştırmanın sonuçları, boşanma sürecinin travmatik etkisinin ve ruhsal semptomların evlilik ve ayrılık döneminde yoğunlaştığını, boşanma kararının verildiği ve boşanmadan sonraki dönemin maksimum etkinin görülme zamanı olmadığını, periyodların her katılımcı için mutlaka kronolojik sırada olmadığını, çoğu durumda kronolojik sırada olmalarına rağmen, olayların çeşitli şekillerde açımlandığı bir süreci temsil etiğini göstermiştir. Günlük yaşam için daha önemli etkileri olan ayrılıktır. Ayrılıktan boşanmaya kadar olan süre uzunsa boşanmada uyum için çok süre geçmiş demektir, böylece boşanmanın kendisinin nispeten az etkisi bulunmaktadır. Ancak ülkemiz pratiğinde davalar uzun sürmekte ve ayrılık sürecindeki gibi etki bırakabilmektedir.

Boşanma süreci stres tepkileriyle de sonlanabilmektedir. İşlevsel olan normal stres yaşantısı ruh sağlığı bozukluğu olarak değerlendirilmemelidir. Dasteel (2008) ayrılık ve boşanma sürecinin çeşitli aşamalarında olan 161 kişinin stres yaşadığını tespit etmiş, sonuçlar depresyonun keder sürecinin normal bir parçası olduğunu savunan kriz teorisini desteklemiştir. Sonuçlar ayrıca, evliliğin bozulmasına eşlik eden stresin, karmaşık uyum çabaları tarafından tetiklendiğinden, tahmin edilenden daha şiddetli olabileceğini göstermektedir.

Farklı metodolojilerle yapılan araştırmalar, ruhsal bozuklukların genellikle evliliğin parçalanmasının öncüsü ve nedeni olabildiğini göstermiştir. Araştırmamızda resmi boşanma davası süreci bir kesit olarak belirlenmiş ve çiftlerin bu süreçteki ruhsal durumları, benlik saygısı ve yaşam kalitelerinin araştırılması hedeflenmiştir. Araştırma, her ne kadar resmi boşanma davası süren çiftlerin katılımıyla gerçekleştirilmiş olsa da; modellere, kuramlara ve araştırmalara göre boşanma sürecinin, evlilik çatışmaları sonucu boşanma düşüncelerinin temellenmesi ile birlikte davadan önce başladığı, belli bir dönemi kapsadığı ve boşanmaya uyumun da bu döneme dahil olduğu göz önünde bulundurularak, tartışma bölümünde ağırlıklı olarak boşanma dönemini ele alan araştırmalara yer verilse de boşanma sonrasına dair araştırmalar da incelenmiştir. Başka bir deyişle; örneklem resmi boşanma davası süren çiftler arasından seçilse de araştırmamızda "boşanma" olgusuyla anlatılmak istenen sadece resmi boşanma ile sınırlı sayılmamıştır. Bununla birlikte anlaşmalı boşanan katılımcıların duruşma gününde araştırmaya katılmaları sonucu aslında resmi olarak boşanmış sayıldıkları kabul edilmiştir. Bu kabuller, Booth ve Amato'un (1991) evlilikte çözülme yaklaştıkça psikolojik sıkıntının artıp boşanmanın ardından azaldığı ve/veya bir süre daha devam ettiği görüşüyle desteklenmektedir. Boşanma ve psikolojik sıkıntı arasındaki ilişkiye dair ilk bakış açısı, psikolojik sıkıntının boşanma döneminde arttığını, boşanmayı takiben gerilediğini varsaymaktadır. İkinci bakış açısı, psikolojik sıkıntının boşanma döneminde arttığını ve belirsiz sürede yüksek bir düzeyde kaldığını varsaymaktadır. Üçüncü bakış açısı ise boşanma öncesinde psikolojik sıkıntının yüksek olduğunu ve en azından ruh sağlığı zayıf olan eş için yüksek düzeyde kaldığını varsaymaktadır. Bu bakış açıları, psikolojik sıkıntı ile boşanma arasındaki ilişkinin zaman içinde değişimi hakkında farklı öngörülerde bulunmaktadır. Bununla birlikte Aseltine ve Kessler (1993) evlilik sırasında çok sıkıntı yaşayan bireyler için boşanmanın depresyon belirtilerini azalttığını, Johnson ve Wu (2002) evliliği en sorunlu olan bireylerin, evliliğin çözülmesinden sonra ruh sağlıklarının

iyileştiğini tespit ederek bu durumu stresli bir rolü bırakmanın etkisinin, evliliğin çözülmesine dair krizden daha önemli olmasına bağlamıştır. Evlilik çatışması ile boşanma sürecinin travmatik etkisinin doğru orantılı olduğu düşünülse de Wheaton (1990) evlilikte stres düşük olduğunda boşanmanın psikolojik sıkıntı üzerinde daha büyük etkileri olduğunu tespit etmiştir. Williams'ın (2003) 2348 kişiyle gerçekleştirdiği boylamsal araştırmanın sonuçları, evlilikte uyum düşükse boşanma ve ayrılmayla birlikte depresyon düzeyinin gerilediğini, yaşam doyumunun arttığını göstermektedir. Amato ve Hohmann-Marriot'a (2007) göre ciddi sorunlar bulunan evliliklerdeki bireylerin boşanmada öznel refahları gelişebilmekte, kısmen sorunlu evliliklerdeki bireylerin öznel refahları düşmektedir.

Benzer şekilde Rosenström ve diğerleri (2017) boşanma, psikolojik sorunlara ve strese neden olabilecek birçok faktörü içerdiğinden ve psikolojik sorunlar boşanmanın dönemlerine göre değişiklik gösterdiğinden, üç strese yatkınlık (diathesis-stress) modelinden bahsetmektedir. İlk model (stress-relief model) depresyona yol açan stres faktörlerinin, evlilik çatışması ve evliliği kurtarma veya sonlandırma çabaları gibi boşanma öncesi sıkıntılardan kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Bu stres faktörleri ve major depresyon, boşanmayla birlikte son bulmaktadır. Yani boşanma stres etkisinin sona erdiğini gösterir ve major depresyon stres tepkilerinden kaynaklanmaktadır. İkinci model (stress-induction model) depresyona yol açan stres faktörlerinin, boşanmanın neden olduğu olumsuz etkilerden kaynaklandığını göstermekte, buna göre major depresyon boşanmadan sonra gerçekleşmekte, yani boşanma strese maruz kalmanın başlangıcını göstermektedir. Üçüncü model (peak-stress model), depresyona yol açan stres faktörlerinin boşanmadan önce ve sonra ortaya çıkabileceğini, ancak boşanma döneminde zirve yaptığını belirtmektedir. Ayrıca normal reaksiyon olarak major depresyonu gösteren bir adaptif model önerilmiştir. Rosenström ve diğerlerinin tüm modelleri karşılaştırarak yaptıkları çok geniş örneklemli araştırmanın sonuçlarının, birinci modele ve üçüncü modele uygunluk gösterdiği, buna

karşın, boşanmanın tüm aşamalarının depresyona neden olabileceğini öne süren adaptif modele güçlü şekilde uygunluk gösterdiği görülmüştür.

5.2. Sosyo-Demografik Özellikler

Cinsiyet

Katılımcıların cinsiyete göre tüm ölçeklerden aldıkları puan ortalamaları karşılaştırıldığında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu bulguları destekleyen araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin Hackney ile Ribordy (1980) boşanma zamanında bireylerin depresyon, kaygı ve düşmanlık skorlarında, Cohen ve Finzi-Dottan (2014) boşanma sürecinde olan çocuklu bireylerin yaşam kalitesinde, Johnson ve Wu (2002) boşanma sürecinin bireylerin psikolojik sıkıntısı üzerinde, Doherty, Su ve Needle (1989), Booth ve Amato (1991) ile White (1992) ayrılanların psikolojik refah düzeyinde, Menaghan ve Lieberman (1986) ile Menaghan (1985) henüz boşanmış olanların depresyon skorlarında cinsiyet farklılığına rastlanmamıştır. Buna karşın bazı çalışmalar, evliliğin çözülmesinde erkeklerin psikolojik refahı ve sağlığının kadınlardan daha zayıf olduğunu (Mastekaasa, 1994; Stack ve Eshleman, 1998), ayrılma ve boşanmanın erkeklerde kadınlara oranla depresyon düzeyini artırıp yaşam doyumunu düşürdüğünü (Williams, 2003) göstermekte, bazı araştırmalar ise evliliğin çözülmesinin psikolojik iyi oluş üzerindeki olumsuz etkilerinin kadınlarda daha güçlü olduğunu (Aseltine ve Kessler, 1993; Marks ve Lambert, 1998; Simon ve Marcussen, 1999) göstermektedir. Gähler'in (2006) evliliğin bozulması ve psikolojik sıkıntı üzerine yaptığı boylamsal çalışmaya göre, daha sonra boşanacak olan kadınlar, boşanma gerçekleşmeden önce daha çok ruhsal sıkıntı ve daha düşük refah düzeyi göstermektedir. Erkeklerde böyle bir etki bulunmamıştır. Simon'un (2002) Ulusal Aileler ve Haneler Araştırması örneklemiyle (A.B.D. National Survey of Families and Households - NSFH) 1987-88 yılları ile 1992-1994 yılları arasında iki ayrı ölçme yaparak gerçekleştirdiği

araştırmanın sonuçları kadınların ayrılık ve boşanma nedeniyle çok daha fazla depresyonda olduklarını ortaya koymuştur. Chiriboga ve Cutler'ın (1977) çalışması özellikle yalnızlık, depresyon, kendini umursamama, karamsarlık alanlarında boşanma sürecindeki kadınların erkeklerden daha fazla travmatik davranış belirtisi gösterdiğini gözler önüne sermiştir**.** Kurdek'in (1990) boşanma öyküsü, demografik değişkenler ve psikolojik sorunlar arasındaki ilişkiyi değerlendiği araştırmanın analizlerine göre erkeklerin psikolojik sıkıntısının (somatizasyon, okb, sosyal kaygı, depresyon, anksiyete, fobiler, pananoid düşünce, psikoz), düşük evlilik doyumu ve sosyal destekten memnuniyetsizlikle, kadınların psikolojik sıkıntısının düşük eğitim düzeyi, düşük mesleki statü, düşük evlilik doyumu, sosyal destekten memnuniyetsizlik ve düşük özerklikle ilişkili olduğu ortaya konmuş; boşanma öyküsü, erkekler açısından sadece kaygıyla ilişkili bulunurken kadınlar açısından kaygı, fobiler, paranoid düşünce, psikoz ile ilgili artışa neden olmuştur. Livingston Bruce ve Kim (1992) evliliğin bozulması ve majör depresif epizod arasındaki ilişki boylamsal olarak inceledikleri araştırmada çalışma sırasında ayrılan/boşanan 54 katılımcının her iki cinsiyet açısından majör depresyon için eşit derecede risk altında olduğunu, depresyon öyküsü olmayan kişiler arasında evliliğin bozulmasının erkekler için daha büyük bir risk teşkil ettiğini ortaya koymuşlardır. Chiriboga (1982) boşanmanın ilk aşamalarında olan 310 kişinin psikososyal işleyişini ve uyumunu değerlendirmek amaçlı yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, yakın zamanlarda ayrılan erkekler daha düşük bir genel refah duygusu yaşamakta, kadınlar ise daha fazla duygusal kargaşa, öfke ve huzursuzluk yaşamaktadırlar. Kadınlar yaşamlarından erkeklerden anlamlı derecede daha az tatmin duymaktadırlar. Gelecekteki tatminkarlık projeksiyonlarında cinsiyet farkı bulunmamakla birlikte her iki cinsiyet de memnuniyetinde kademeli bir artış beklemektedir. Bu araştırmalardan yola çıkılarak cinsiyete dair farklılıklar ve benzerliklerin, sürecin hangi aşamasında olunduğuna ve semptomların türüne göre değişiklik gösterebildiği düşünülebilir.

Yaş

Katılımcıların yaş gruplarına göre sadece ykçevre ve ykçevreTR puan düzeyleri anlamlı bir fark göstermiştir. Yaşın ilerlemesine bağlı olarak ykçevre ve ykçevreTR puanlarında düşüş görülmüş, bu durumun boşanma sürecinden bağımsız olduğu düşünülmüştür. Jalili, Najar, Nezamivand-Chegini ve Yaralizadeh'in (2017) İran'da boşanma başvurusunda bulunan 403 kadının boşanma faktörleri ile ruh sağlığı arasındaki ilişkisini araştırdıkları çalışmada, yaş ile ruh sağlığı arasında ilişki bulmamışlardır. Buna rağmen araştırmalar, yaşlıların boşanmaktan daha çok rahatsızlık duyduğunu ve uyum sağlamakta daha zorlandığını (Wang ve Amato, 2000; Nelson, 1981), başa çıkma stratejilerini kullanma konusunda daha az yetenekli olduklarını ve gençlerden daha fazla psikolojik sorunları olduğunu (Farnsworth, Pett ve Lund, 1989)**,** yaşça büyük kadınların, genç kadınlardan daha çok darbe aldığını, oysa yaşça büyük erkeklerin daha olumlu bir tablo sunduğunu göstermektedir (Coates, 2008). Chiriboga (1982) yakın zamanda ayrılan ve boşanmanın ilk aşamalarında olan yaşlıların gençlerden daha fazla psikososyal semptom sergilediklerini, daha mutsuz olduklarını tespit ederek bu durumu boşanmanın yaşamın sonraki dönemlerinde nispeten nadir olması, yeni ilişkiler kurmakta daha az seçeneğe sahip olmaları, gelecekle ilgili daha karamsar olmaları ve belirsizlik duymalarıyla açıklamış, yaşlıların boşanma sürecine olan savunmasızlıklarını göstermiştir. Diğer yandan Kitson, Babri, Roach ve Placidi (1989) boşanmaya uyumun gençler için daha zor olduğunu iddia etmişlerdir. Chiriboga ve diğerlerinin (1982) boşanma davası açılmış olan 310 kişinin psikolojik belirtilerinde risk faktörlerinin rolünü inceledikleri çalışmada, yaşın depresif ya da stres semptomlarını öngördüğünü, genç yaşta olmanın ajite depresyon için risk faktörü olduğunu tespit etmişlerdir.

Eğitim Düzeyi

Katılımcıların benlik saygısı, ykçevre ve ykçevreTR ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Benlik saygısı, ykçevre ve ykçevreTR düzeylerinin eğitim düzeyine paralel olarak artış göstermesinin çevrenin etkisi ve toplumun baskısını daha az önemsemek, bireyselliğe daha fazla değer atfetmekle ilişkili olabileceği düşünülmüştür. Nitekim Amato'ya (2000) göre bu bireyler, girişkenlik, yaratıcılık, kendinden emin olma, zeka, cesaret, özgürlük, yeterlilik, yetkinlik, sosyalizasyon, sosyal olgunluk gibi kişisel özelliklerden yararlanmaktadırlar.

Araştırmamızda eğitim düzeyi arttıkça depresyon düzeyinin düşmesinin, eğitim düzeyinin bir farkındalık göstergesi olarak hizmet edebildiğini ve koruyucu olabildiğini gösterdiği söylenebilir. Bu doğrultuda; Booth ve Amato'nun (1991) araştırmasında, yüksek eğitim düzeyinin boşanma sürecinde stres düzeyinin daha düşük olmasına neden olduğu saptanmıştır. Tschann, Johnston ve Wallerstein'ın (1989) boşanma başvurusu sırasında, başvurudan bir yıl ve iki yıl sonrasında olmak üzere 290 örneklemi değerlendirmeye aldıkları boylamsal araştırmanın sonuçlarına göre ise eğitim düzeyinin yüksek olması, kadınlar için olmasa da erkekler için boşanmada psikolojik uyumu kolaylaştırmaktadır.

Meslek, Çalışma Durumu ve Algılanan Gelir Düzeyi

Katılımcıların benlik saygısı puanı ile meslek grupları arasında; yksosyal, ykçevre ve ykçevreTR puanları ve çalışma durumu arasında; benlik saygısı, depresyon ve tüm yaşam kalitesi puanları ile algılanan gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Profesyonel meslek grubunun diğer meslek gruplarından daha yüksek benlik saygısı düzeyine sahip olduğu, çalışanların çalışmayanlara oranla yksosyal, ykçevre, ykçevreTR düzeylerinin daha yüksek olduğu, algılanan gelir düzeyi arttıkça depresyon düzeyinin azaldığı, benlik saygısı, yaşam kalitesi düzeylerinin arttığı görülmüştür.

Birbiriyle bağlantılı değişkenler olarak meslek grupları, çalışma durumu ve algılanan gelir düzeyinin boşanma sürecinde ruh sağlığı, benlik saygısı ve yaşam kalitesine etkisi birlikte değerlendirildiğinde Booth ve Amato'nun (1991) araştırmasına göz atmak yerinde olacaktır. Booth ve Amato'ya (1991) göre boşanma sürecinde psikosomatik belirtiler ve psikolojik sorunlardan daha ziyade ekonomik olarak sınırlı kaynakları nedeniyle dezavantajlı konumda olanlar yakınmakta, gelirin orta düzeyin üzerinde olması ve kadının çalışması stres düzeylerinin daha az olmasına ve avantajlı bireylerin daha hızlı iyileşmesine neden olmaktadır. Buna ek olarak Wang ve Amato (2000) evliliğin dağılmasına uyum sağlamaya yardımcı olan faktörleri incelemek amacıyla 208 kişilik örneklemle 17 yılda gerçekleştirdikleri boylamsal bir araştırmada eğitim durumu, çalışma durumu ve gelir düzeyi değişkenlerinin boşanma süreciyle başa çıkmada önemli rol oynadığını, eğitim düzeyinin yüksek olmasının çalışma olasılığını arttırarak bireyin bağımsızlaşmasını ve problem çözme becerisini etkilediğini belirtmektedir.

Simon'un (2002) araştırmasının sonuçlarına göre depresyon ile ayrılma veya boşanma arasındaki ilişki, işsizler için çalışanlardan önemli ölçüde daha büyüktür. Benzer şekilde Wheaton (1990) da iş arayan kadınlarda işsiz olanlara göre daha az psikolojik semptomları bulmuştur. Jalili ve diğerlerinin (2017) İran'da boşanma başvurusunda bulunan kadınlar arasında yaptıkları araştırmada en iyi ruh sağlığına daha iyi ve istikrarlı maaş alanların sahip olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla kaynakların kullanımının ruh sağlığını, yaşam kalitesini ve benlik saygısını nispeten koruduğu söylenebilir.

5.3. Evlilik Özellikleri

Evlilik Süresi

Katılımcıların ykfizik, ykpsik, ykçevre, ykçevreTR düzeyleri ile evlilik süreleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Araştırmamızda evliliği 21 yıl ve daha uzun süren

kişilerin en düşük yaşam kalitesi puanlarını almalarının Dominian'ın (1985) belirttiği üzere çocukların evden ayrıldığı ve evlilikte boşluğun ortaya çıktığı döneme rast gelmesiyle, araştırmamızda yaşam kalitesinin evliliğin 6-10 yılları arasında düşüş göstermesinin bireylerin çocuk yetiştirdiği, işle ilgili baskılar yaşadığı ve kişisel gelişimle meşgul olduğu döneme denk gelmesiyle ilişkili olabileceği düşünülmüştür (akt. Turğut, 2009). Buna rağmen Gähler (2006) evlilik süresi ile boşanmada psikolojik refah arasında, Jalili ve diğerleri (2017) İran'da boşanma başvurusunda bulunan kadınların evlilik süresi ile ruh sağlığı arasında anlamlı ilişki bulmamışlardır.

Evlilik Türü

Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı, ykfizik, ykpsik, ykçevre, ykçevreTR düzeyleri ile evlilik türü arasında anlamlı bir fark bulunmuş, anlaşarak evlenenlerin benlik saygısı, ykfizik, ykpsik, ykçevre ve ykçevreTR düzeyleri görücü usulü evlenenlerden daha yüksek, kaygı düzeyleri daha düşük çıkmıştır. Şaşırtıcı bir biçimde anlaşarak evlenenlerin depresyon düzeyleri görücü usulü evlenenlerden daha yüksek çıkmıştır. Bu durumun nedeninin, görücü usulü evliliklerin genellikle rıza olmadan yapılması ve dolayısıyla bu evliliğin bitmesinin ruh sağlığını rahatlatabileceği, anlaşarak ve isteyerek evlenenlerin ise evliliğin bozulmasından kendilerini suçlamaları olabileceği düşünülmüştür. Öyle ki psikanalitik yaklaşıma göre depresyon, sevgi nesnesinin kaybından ve bireyin kendini suçlaması/cezalandırmasından kaynaklanmaktadır (Kozacıoğlu ve Ekberzade Gördürür, 1995). Haghverdi ve Aghaei (2016) İsfahan'da evlilik türleri ve boşanma türlerini karşılaştırmak için 80 anlaşmalı, 35 çekişmeli boşanma davası süren çift olmak üzere 230 kişiyle çalışmışlardır. Sonuçlara göre anlaşmalı boşananlar arasında duygusal evlilik yapanların oranı daha fazladır. Bizim araştırmamızda görücü usulü evlenenlerin örneklemin dörtte birini kapsadığı, her iki dava türünde de anlaşarak

evlenenlerin sayısının görücü usulü evlenenlerden fazla olduğu dikkati çekmiştir.

Günümüzde görücü usulü evliliklerin etkisini kısmen yitirdiği, genel olarak muhafazakar olan, dini kurallara göre yaşayan ve geleneksel görüşü ağır basan toplumlar veya etnik kesimlerde rastlandığı bilinmekle birlikte literatürde anlaşarak ve görücü usulü evlenenler arasında karşılaştırma yapan sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Jalili ve diğerlerinin (2017) İran'da boşanma başvurusunda bulunanların evlilik türü ile ruh sağlığı arasında anlamlı ilişki bulmamışlardır. Bromfield, Ashour ve Rider'in (2016) Birleşik Arap Emirlikleri'nde yaşayan, Müslüman olan ve görücü usulü evlenip boşanmış 21 bireyin deneyimlerini inceledikleri araştırmada cinsiyete dair farklılıklar bulunmuş, erkeklerin çoğunluğunun kadınlar kadar duygusal acı çekmediği ve damgalanma sorunu yaşamadığı ortaya çıkmıştır.

Müşterek Çocuk Varlığı

Katılımcıların depresyon, kaygı, tüm yaşam kalitesi puan düzeyleri ile müşterek çocuk varlığı/yokluğu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamasına rağmen bu puan türlerinin ortalamalarına bakıldığında müşterek çocuğu olmayanların depresyon ve kaygı düzeylerinin daha düşük, yaşam kalitesi düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Boşanma sürecine dair modeller, evliliklerin dağılmasının çocukların varlığında duygusal açıdan daha acı verici olduğunu göstermektedir. Turğut'un (2015) araştırma sonuçlarına göre çocuk sahibi olmayanlar genellikle daha olumlu duygulara sahipler ve yaşadıklarını bir deneyim olarak kabul ediyorlar. Buna paralel biçimde Simon (2002) çocuk sahibi olanların ayrılık ve boşanma nedeniyle daha fazla depresyonda olduğunu tespit etmiştir. Leopold ve Kalmijn'in (2016) Almanya'da uzun vadeli panel analizine dayanarak yaptıkları çalışmada, boşanmada psikolojik refahın azalmasının çocukların varlığında daha keskin olduğunu, bu düşüşün küçük çocuklara sahip olanlarda daha fazla olduğunu tespit etmiştir. Counts ve Sacks'a

(1985) göre de çiftin çocuk sahibi olması ve çocuklarıyla sorun yaşamaları durumunda stres artmaktadır**.** Araştırmamızda benlik saygısı düzeyi ile müşterek çocuk varlığı/yokluğu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş, müşterek çocuğu olmayanların benlik saygısı düzeyi daha yüksek çıkmıştır. Çocukların varlığı boşanmaya uyumu çeşitli nedenlerle olumsuz yönde etkilemekte, çalışmayı veya yeniden evlenmeyi zorlaştırabilmekte, zor ebeveyn-çocuk ilişkileri, ebeveynlerin refahlarını düşürebilmektedir (Tschann, Johnston ve Wallerstein, 1989). Evlilik birliğinde çoğunlukla eşit düzeyde olmasa da çift olarak sorumluluğu birlikte yürütülen velayet yükümlülüğünün derecesinin boşanma sırasında ve sonrasında anne ve baba açısından farklılaşabildiği, otonomi, güç ve tehditler açısından sorunlar yaratabildiği düşünüldüğünde; araştırmamızda çocuk sahibi olanların benlik saygısı düzeyinin daha düşük olması anlaşılabilir hale gelmektedir. Çocuk sahibi olmayanların boşanmayla birlikte yeni yaşam düzeni kurması ve buna bağlı olarak benlik saygısını optimum düzeyde tutması veya geliştirmesi daha olası görünmektedir.

Müşterek Çocuk Sayısı

Katılımcıların depresyon, ykpsik, yksosyal puan düzeyleri ile müşterek çocuk sayısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı, belirtilen puan türlerinde ortalamalara bakıldığında müşterek bir çocuğu olanların birden fazla çocuğu olanlara göre daha düşük depresyon düzeyine, daha yüksek ykpsik ve yksosyal düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Ykçevre, ykçevreTR, ykfizik, benlik saygısı ve kaygı düzeyleri ile müşterek çocuk sayısı arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Müşterek bir çocuğu olanların, birden fazla olanlara göre kaygı düzeyleri daha düşük, benlik saygısı ve ykçevre, ykçevreTR, ykfizik düzeyleri daha yüksektir. Müşterek çocuk varlığı ve müşterek çocuk sayısının benlik saygısıyla ilişkisine bakıldığında; benlik saygısı en yüksek olanların müşterek çocuk sahibi olmayanlar olduğu, bunu bir çocuk sahibi olanların takip ettiği, benlik saygısı en düşük olanların birden fazla

çocuk sahibi olanlar olduğu görülmüştür. Çocuk sayısında artış ailenin daha fazla genişlemesine neden olarak ciddi sorunlar yaratmakta (Dominian, 1974), bu durum boşanma sırasında da kendini gösterebilmektedir. Wheaton (1990) yaşam geçişleri rol deneyimleri ve ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçladığı 60 boşanma davası açan kişiyle yaptığı çalışmada müşterek çocuk sayısının fazlalığının boşanmanın olumsuz psikolojik etkilerini ve kaygıyı artırdığını bulmuştur. Buna karşın Jalili ve diğerlerinin (2017) İran'da boşanma başvurusunda bulunan kadınların müşterek çocuk sayısı ile ruh sağlığı arasında anlamlı ilişki bulmamışlardır. Ancak ruh sağlığı, çocuğu olmayan kadınlarda, en az 3 çocuğu olanlardan daha iyi görünmektedir. Bu durum, çocuklarla ilgili endişeler ve suçluluk duygusundan kaynaklanıyor görünmektedir.

5.4. Boşanma Olgusu ve Boşanma Davası Özellikleri

Dava Türü

Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı, tüm yaşam kalitesi puan düzeyleri ile dava türü arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Çekişmeli boşanma davası olanların anlaşmalı boşanma davası olanlara göre depresyon ve kaygı puan ortalamaları daha yüksek, benlik saygısı ve tüm yaşam kalitesi ortalamaları daha düşük bulunmuş, böylece 1. hipotez desteklenmiştir.

Araştırmamızın en çarpıcı bu bulgusu ve hipotezine güçlü destek sağlayan araştırmalar göze çarpmıştır. Kurdek ve Kennedy (2001) Ohio'da anlaşmalı boşanan 53 çift ile çekişmeli boşanan 59 çiftin özelliklerini karşılaştırdıkları boylamsal çalışmada, çekişmeli boşanma prosedürlerini kullananların anlaşmalı boşanma prosedürlerini kullananlara göre daha yüksek psikolojik sıkıntı bildirdiğini tespit etmişlerdir. Hetherington (2003) da çatışmalı boşanma sürecinin, azalmış psikolojik, sosyal ve fiziksel refah ile ilişkilendirildiğini bildirmiştir. Isaacs ve Leon (1988) 124 kadın ile eşlerinden ayrıldıkları

yılda yaptıkları araştırmanın bulgularını sundukları çalışmada, çekişmenin okb ve anksiyete skorlarıyla ve ilişkinin mevcut halini düşmanca algılama ile anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmüştür.

Levite ve Cohen'in (2012) yüksek ihtilaflı boşanmalarda nesne ilişkileri kuramına göre çiftlerin dinamiklerini inceledikleri makalede, yansıtma, inkar, bölme (splitting) gibi olgunlaşmamış savunma mekanizmalarının sıkça kullanıldığını öne sürerek çekişmeli boşanmanın psikolojik zorluklarına işaret etmiştir. Sclater ve Richards (1995), eşlerin aynı sorunların, kendi psikolojik süreçlerinin çok farklı aşamalarında olma olasılığına rağmen aynı anda ele almalarını gerektiren yasal sistem tarafından artırılabildiğini iddia etmektedir (akt. Pollard, 1999). Mahkemelerin projeksiyonları, ailelerin çaresizlik ve bağımlılıklarını güçlendirebilmektedir (Pollard, 1999). Ayrıca boşanma prosedürünün kendisi genellikle sertlik, düşmanlık, kıskançlık, açgözlülük ve nefret duygularının tutkulu ve abartılı şekilde yaşanmasıyla işlemektedir (Juhasz, 1979). Thabes (1997) yasal temsilin zayıf olmasının depresyon nedeni olduğunu tespit etmiştir. Sbarra ve diğerlerine (2014) göre boşanma sürecinde görülen sıkıntılar, boşanma olgusundan ziyade boşanma ile ilişkili stres faktörlerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla çekişmeli boşanma açısından çatışma alanlarının çeşitliliği, niteliği ve derinliğinin belirleyiciliği de önem taşımaktadır.

Counts ve Sacks (1985) bireylerin ne kadar stresli ayrılacağını etkileyen faktörleri üç kategoriye ayırmıştır. Bu faktörlerden bazıları, çiftin ayrılığı nasıl seçtiğini ve karşılıklı karar verip vermediklerini içermektedir. Ayrılma kararı farklılıkları çözme çabalarının ardından geldiğinde, çift genellikle daha az üzgün olur. Çift, gerginlik ve çatışmaya rağmen, birbirlerine karşı olumlu duygular besliyorsa, ayrılık daha az travmatik olmakta ve duygusal bir savaş ile sonuçlanmayan boşanma yolunu seçmektedirler. Çiftin birbirleriyle savaşmaya teşvik edilmeleri durumunda ise stres ve acı artmaktadır. Kişilik yapısı ve kırılgan yönler olmak üzere intrapsişik faktörler, ayrılan bireylerin olayı yönetme becerisinin ne kadar

ustaca olacağını belirlemektedir. Kişilik yapısıyla ilgili olarak; uyum yeteneği ve ego gücü ne kadar büyükse, içinde bulundukları durumu yönetme olasılığı o kadar artmaktadır. Kırılgan yönlerle ilgili olarak; acı verici etkileri tolere etme kapasitesi düşükse iyileşme zorlaşmaktadır. Bu özellikler, çiftin anlaşmalı veya çekişmeli boşanma kararı vermesinde etkili görünmektedir.

Losso (2003) ”sonlandırılabilir” boşanma ve ”sonlandırılamayan” boşanmayı psikanalitik yaklaşımla incelediği makalesinde, boşanma sürecinde bireylerin ebeveyn olma sürekliliğini korurken, eş ile ilişki bağının kaybını detaylandırabildiği ve duygusal bir ayrılık yakalayabildiği zaman boşanmadan sonlanmasından bahsedilebileceğini, sonlandırılabilir boşanmanın, eşin arzu nesnesi olarak serbest bırakılmasına ve aynı zamanda eşe ebeveyn olarak yeniden yatırım yapmasına yol açan bir süreci ifade ettiğini, sonlandırılamayan boşanmanın ise bu dönüşüm sürecini gerçekleştirmenin imkansızlığıyla ilgili olduğunu, eşlerin uzlaşmaya varmaları ve mahkeme kararlarının gerektirdiği anlaşmaları sürdürmenin zorlaştığını, bu zorluğun dönüşüm için birlikte hareket etmeyi güçleştiren ciddi bir duygusal kopukluğa neden olduğunu, savunmanın baskın olduğunu, psişik bütünlüğün tehdit edildiğini vurgulamıştır. Bu davalarda eşler, çatışmayı çözebilecek otorite olarak bir üçüncüye yatırım yaparak hakimlere karar vermeleri için güvenmekte, diğer yandan bu düzeni sistematik olarak ihlal etmektedirler. Bu durum da, duygusal olarak süreci bitirmenin zorluğunu ifade etmektedir. Bazı vakalarda, yargı sisteminin diğer temsilcileri de oyunun aktif bir parçası olmakta, avukatlar müttefik olarak görev yapmaktadırlar. Eşler, bilinç düzeyinde yasanın meşru müdahalesini arasalar da, bilinçaltı düzeyde narsisistik idealleri haklı çıkarmaya çalıştıklarından, izleyici olarak her süje, oyun, öfke, suçlama veya intikamın sergilendiği aile hayatının yeniden sahnelenmesi haline dönüşebilmekte, kronik bir çatışmaya yol açmaktadır. Sonlandırılabilir boşanma anlaşmalı boşanma, sonlandırılamayan

boşanma çekişmeli boşanma olarak düşünüldüğünde, bu tespitler bulgularımız açısından daha anlaşılır olmaktadır.

Cohen ve Savaya (2003) İsrail'de yaşayan Müslüman Arap kökenli olan 312 vatandaşla yaptıkları araştırmada boşanma sırasındaki stresli olayların sayısı ne kadar az olursa ve mahkeme işlemlerinde memnuniyet ne kadar yüksek olursa ruh sağlığının o kadar iyi olduğunu tespit etmiş, Tschann, Johnston ve Wallerstein (1989), çatışmanın eşe bağlılığı azaltarak uyuma olumlu yönde müdahale ettiğini bildirmiştir. Symoens, Bastaits, Mortelmans ve Bracke'nin (2013) Belçika'da boşanma süreci değişkenlerini incelemek için 728 kişinin Divorce in Flanders anketi verilerini kullanarak yaptıkları araştırma sonuçları ortak kararla boşanmanın daha iyi ruh sağlığıyla ilişkili olduğunu saptamışlardır**.** Nakonezny, Shull ve Rodgers'in (1995) A.B.D. Ulusal Sağlık İstatistikleri Merkezi arşiv verileri kullanılarak 50 eyalette boşanma yasasının boşanma oranına etkisini inceledikleri araştırmada anlaşmalı boşanma kanununun, yasal engelleri ve ekonomik maliyetleri düşürerek boşanmanın psikolojik sonuçlarını hafiflettiğini tespit etmiştir**.**

Boşanmada çatışmayı yok etmek veya azaltmak, anlaşmaya varmak amacıyla arabuluculuk sisteminin etkisinden bahsetmek faydalı olacaktır. Walton, Oliver ve Griffin (1999) arabuluculuk hizmeti öncesi ve sonrasında, 20 ailenin yaşadığı psikolojik stres düzeylerindeki değişiklikleri inceledikleri ataştırmada; ebeveynlerin anksiyete düzeylerinde ve sosyal işlev bozukluğunda arabuluculuk hizmeti sonrası önemli düşüşler tespit edilmiş, ancak depresyon değerlendirmeleri ve somatik şikayetlerinin değişmediği görülmüştür. Arabuluculuk hizmetinin psikolojik refah üzerinde uzun süreli değişikliklerle sonuçlanmak yerine, ihtilafların çözümüyle ilgili acil durumlardan bazılarını geçici olarak hafifletme olasılığı daha yüksektir.

Sonuçlardan anlaşıldığı üzere çekişmeli boşanma davalarında yargılama süresi uzadığından ve boşanma ile boşanmanın sonuçları üzerinde anlaşma sağlanamadığından

bireyler iyice kutuplaşmakta ve "taraf" olmayı içselleştirmektedirler. Evlilik birliğindeki çatışma çoğunlukla boşanma davası üzerinden sürdürülmekte, sorunların taraflar dışında hukuk öğelerince çözüme ulaştırılması yıllar süren noktaya gelebilmektedir. Oysa çekişmesiz yargı olan anlaşmalı boşanmanın temelinde yargılama safhasının kısalığı, duygusal ve ekonomik maliyeti büyük ölçüde en aza indirilmesi, boşanmanın kısa sürede ve sorunsuz şekilde sonuçlandırılması, çocukların etkilenmemesi vb. gibi düşünceler etken olmaktadır. Anlaşmalı boşanma davası olan eşler, boşanmanın sonuçlarına ilişkin anlaşmayı ortak düzenlediklerinden ve kusur ilkesi aranmadığından ilişkiler daha sağlıklı sürdürebilmektedirler (Şıpka, 2005; Coates, 2008). Suç teşkil etmediği müddetçe aslen sadece tarafları ilgilendiren mahrem konuların yayılmaması da onları aile, akraba ve sosyal çevrenin olumsuz etkisi, baskısı, merakı, damgalamasından nispeten korumakta, bireyleri ruhsal olarak önemli ölçüde rahatlatmaktadır. Anlaşmalı boşanma davası olan bireyler yine "taraf" olsalar da aslında aynı amaç doğrultusunda birleşerek aynı tarafta konum almakta, birbirlerine kusur isnat etmekten imtina etmektedirler. Bu anlamda anlaşmalı boşanmanın çatışma düzeyinin düşük olması nedeniyle ruh sağlığına, benlik saygısına ve yaşam kalitesine olumsuz etkisi daha az olmaktadır. Anlaşmalı boşanmalarda ruh sağlığı sorunlarının düşük, benlik saygısı ve yaşam kalitesinin yüksek olmasının bir diğer nedeni, eşlerin anlaşmaya varabilecek kadar iletişim kurabilmeleri ve birbirlerine saygılarının devam etmesinden kaynaklanıyor görünmektedir.

Bununla birlikte anlaşmalı boşanmanın da dezavantajları olduğunu belirtmek gerekmektedir. Anlaşmalı boşanma, duygusal iyileşme ve çekişmeden kaçınma sözü vererek mahkemelerin standartlaşmış kararlarından farklı yönde anlaşmalar yapmaya, boşanmanın duygusal travmasının azaltılmasına ve duygusal istikrarın korunmasına olanak sağlamakla birlikte çiftleri affetme/affedilmeye teşvik ederek ve sorumluluk üstlenmenin önüne geçerek kusurun üstünün örtülmesine ve böylece kusurlu eşin cezalandırılmamasına yol

açabilmektedir (Rebouche, 2017; Carbone ve Cahn, 2015; Tesler, 1999; Woodhouse ve Bartlett, 1994). Yine de çiftlerin, tüm haklarını koruyarak ve elde ederek anlaşmalı olarak boşanmalarının yolu bulunmaktadır.

Davadaki Durum

Katılımcıların benlik saygısı, yksosyal, ykçevre, ykçevreTR puan düzeyleri ile davadaki durumları arasında istatistiki açıdan anlamlılık bulunmamakla birlikte belirtilen puan türlerinde davacıların davalılara göre ortalamaları daha yüksektir. Davacıların benlik saygısı düzeylerinin davalılardan yüksek olmasının nedeninin, davacıların her ne kadar bir başarısızlığı üstleniyor gibi görünseler de yaşamlarıyla ilgili önemli olan boşanma gibi bir kararı verebilme ve harekete geçme kapasitelerinin yüksek olması, kontrol hissini ellerinde tutmaları olduğu düşünülmüştür.

Depresyon, kaygı, ykfizik, ykpsik puan düzeyleri ile davadaki durum arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Davacıların davalılara göre depresyon ve kaygı ortalamaları daha düşük, ykfizik ve ykpsik ortalamaları daha yüksektir. Davalıların davacılara göre depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerinin daha düşük olduğuna dair 2. hipotez depresyon, kaygı, ykfizik ve ykpsik düzeyi açısından desteklenmiş, benlik saygısı, yksosyal, ykçevre, ykçevreTR düzeyi açısından reddedilmiştir.

Boşanmaların çoğunluğu, "başlatıcı" ve "geride kalan"ı içermektedir. Başlatıcı, evlilik problemlerini gören, tanımlayan ve ayrılma sürecinin belirli yönlerini tahmin edip hazırlanacak konumdadır. Öte yandan, geride kalan evlilik sorunlarının önemine dair farkındalığı olmadığından hazırlıksızdır (Wheaton, 1990), inkar, öfke, hassasiyet ve dışlanmışlık hissedebilir (Coates, 2008). Tschann, Johnston ve Wallerstein'ın (1989) çalışmasının sonuçlarına göre ön hazırlık işlevi küçük tamponlama etkilerine sahiptir, yani stres ve gerilimin olumsuz etkilerini azaltmaktadır. Wang ve Amato'nun (2000)

araştırmasının sonuçları boşanma sürecini başlatanların daha iyi uyum sağladıklarını göstermektedir. Benzer şekilde, Melichar ve Chiriboga'nın (1988) boşanma kararı ve fiili ayrılık arasında geçen zaman açısından 333 kişinin psikolojik uyumunu gözlemek amacıyla yaptıkları araştırmada hem ayrılanın, hem de geride kalanın ortak psişik acı yaşamasına rağmen boşanmayı başlatanların evliliğin yasını tamamladığı için eşlerine göre psikolojik açıdan daha uyumlu olduğunu tespit etmişlerdir. Symoens ve diğerlerinin (2013) araştırması, boşanma sürecini başlatanların daha az depresif hissettiklerini göstermiştir.

Jalili ve diğerlerinin (2017) çalışmasında İran'da boşanma başvurusunda bulunan 403 kadın arasında ruh sağlığı en iyi durumda olanların boşanmaya eşiyle ortak karar verenler olduğu, en düşük ruh sağlığına sahip olanların eş tarafından boşanma kararı verilenler olduğu belirlenmiş, ancak fark anlamlı bulunmamıştır. Bununla birlikte, boşanmayı başlatanların bile psikolojik olarak tam bir hazır oluş sergileyemedikleri, dirençle karşılaşabildikleri, tekrarlanan çatışmalarla ilgili kümülatif stres yaşadıkları düşünüldüğünde duygusal sorunların nedeni anlaşılabilmektedir. Buehler (1987) davacı olmanın duygusal refah, psikolojik refah ve boşanmaya bağlı stres üzerindeki etkisini incelediği araştırmada davacılar ve davalıların boşanmaya benzer duygusal tepkiler verdiğini tespit etmiştir. Pettit ve Bloom (1984) da davacılar ve davalılar arasında stres düzeyleri açısından bir fark bulamamış, boşanma sürecinde psikolojik refahın sabit özelliklerden ziyade durumsal tepkileri yansıtabileceği sonucuna varmıştır. Ayrıca, davacılar ve davalıların acı, depresyon, öfke, yalnızlık, reddedilme, suçlama, suçluluk, bağlanma, kişisel kontrol hissi, benlik saygısı gibi duygusal ve psikolojik faktörlerle ilişkili rahatsızlık miktarına göre farklılık gösterebildiklerini tespit etmişlerdir**.** Unutulmaması gereken bir nokta, anlaşmalı boşanma davası açanların ortak hareket etmeleri nedeniyle davadaki durumlarının önem arz etmediği, sadece kural gereği açılan davada birinin davacı, diğerinin davalı olduğudur.

Dava Süresi

Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı, ykfizik, ykpsik, yksosyal puan düzeyleri ile dava süresi arasında anlamlı bir fark bulunmamakla birlikte, dava süresi arttıkça depresyon ortalamaları artmaktadır. Symoens ve diğerlerinin (2013) araştırması dava süresi ile ruh sağlığı semptomları arasında ilişki olmadığını göstermiştir.

Ykçevre ve ykçevreTR puan düzeyleri ile dava süresi arasında anlamlı bir fark bulunmuş, dava süresi uzadıkça ykçevre ve ykçevreTR düzeyinin düştüğü fark edilmiştir. Buna göre, dava süresi uzun olanların kısa olanlara göre depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerinin daha düşük olduğuna dair 3. hipotez ykçevre ve ykçevreTR düzeyleri açısından desteklenmiş, depresyon, benlik saygısı, kaygı, ykfizik, ykpsik ve yksosyal düzeyleri açısından reddedilmiştir. Turğut'un (2015) araştırmasında eşlerinden ayrı yaşamalarına rağmen boşanma sürecinin uzamasıyla evli statüsünde yaşamlarını sürdürenler, sosyal çevrelerinde olumsuz etkilendiklerini, nadiren de olsa sosyal ilişkilerinde baskı, aşağılanma ve dışlanma hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Anlaşmalı boşanma davalarının kısa sürmesi nedeniyle, ek olarak sadece çekişmeli boşanma davası olanların dava süresine göre ölçek puanları da incelenmiş, ancak çekişmeli boşanma davası olanların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan düzeylerinin dava süresine göre anlamlı bir fark göstermediği bulunmuştur. Oysa Spivey ve Scherman'ın (1980) araştırması boşanma davası açtıktan sonraki ilk altı ayın bireyler için en stresli dönem olduğunu göstermiştir. Monden, Metsä-Simola, Saarioja ve Martikainen'in (2015) Finlandiyalı 4558 boşanma çiftiyle boşanmadan önce ve sonrası da dahil olmak üzere eşlerin boşanmanın benzer etkilerini yaşayıp yaşamadıklarını araştırdıkları çalışmada, en sık antidepresan kullanım döneminin boşanmadan yaklaşık 6 ila 9 ay önce, yani kabaca boşanma davaları başladığında gözlendiği tespit edilmiştir. Losso (2003) çiftlerin ayrılık kararına dair zamanlamanın farklı olabildiğini, suçluluk duygusunun "terkeden" partnere,

narsistik yaralanmanın ise "terkedilmiş" partnere düştüğünü, püeril olarak işlev gören eşin, boşanma durumunda anlaşmadan uzaklaşabildiğini, gerçek anlaşmanın çiftler bağları çözdüğünde ve dönüşüm sürecini geliştirdiğinde ortaya çıkacağını ifade etmiştir.

Boşanma Nedenleri

Katılımcıların benlik saygısı, kaygı, ykpsik, ykçevre, ykçevreTR düzeyleri ile boşanma nedeni olarak kişilik/görüş farklılığını görmeleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuş, kişilik/görüş farklılığını boşanma nedeni olarak görenlerin benlik saygısı, ykpsik, ykçevre, ykçevreTR puan ortalamaları kişilik/görüş farklılığını boşanma nedeni olarak görmeyenlere göre daha yüksek, kaygı düzeyleri daha düşük çıkmıştır. Kişilik/görüş farklılığı temelde birçok boşanma nedenini kapsayacak nitelikte genel bir neden olup araştırmamızda en sık görülen boşanma nedeni olarak saptanmış, ancak spesifik olarak bu nedene dayalı araştırmalara literatürde rastlanmamıştır. Bir boşanma nedeni olarak kişilik/görüş farklılığı, eşe karşı duygusal yatırımının karşılılık bulamamasına yönelik hayal kırıklığına atıfta bulunarak, somut olaylardan çok bireylerarası farklarla ilişkili olduğundan ve değişmesi güç bir yapıya işaret ettiğinden, bu nedene dayalı boşanma davası olanların benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerinin yüksek, kaygı düzeylerinin düşük olması anlaşılmaktadır.

Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı, ykfizik, ykpsik düzeyleri ile istismar ve şiddete maruz kalmayı boşanma nedeni olarak görmeleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuş, ilginç şekilde istismar ve şiddete maruz kalmayı boşanma nedeni olarak görenlerin depresyon ve kaygı ortalamaları daha düşük, benlik saygısı, ykfizik ve ykpsik puan ortalamaları daha yüksek çıkmıştır. Araştırmamızın bu bulgusu literatüre uyumsuz görünmektedir. Öyle ki Kitson ve Sussman'ın (1982) boşanma döneminde evlilik şikayetleri (bir anlamda boşanma nedenleri) ile ruh sağlığı semptomları arasındaki ilişkiyi incelediği

araştırmada, fiziksel ve psikolojik istismardan şikayet edenlerin negatif duygulanımı yüksek, psikolojik refahları düşük çıkmıştır. Jalili ve diğerlerinin (2017) araştırmasında boşanma nedenleri arasında fiziksel ve duygusal istismar ile kadınların ruh sağlığı arasında anlamlı ilişki bulunmuş, istismara maruz kalan kadınların ruh sağlığının daha olumsuz olduğu görülmüştür. Sözen, Elmas, Sözen ve Korur Fincancı'nın (1999) bir aile içi istismar olgusunu ele aldıkları çalışmada; psikiyatri konsültasyonu sonucunda travma sonrası stress bozukluğu tanısı konan vakanın fiziksel bulgularının aile içi şiddet öyküsüyle uyumlu olduğu düşünülmüştür. Araştırmamızın bu sonuçlarının, sistematik şiddet görmenin zamanla mağdurda travmatik bağlanmaya ve saldırganla özdeşleşmeye yol açabilmesi, mağdurun maruz kaldığı şiddetin kendi suçu olduğuna inanması, şiddet uygulayanın düzeleceğine inanarak savunma mekanizması kullanmasından kaynaklandığı değerlendirilmiştir. Cinsel şiddet bağlamında da, evlilik içi cinsel şiddetin depresyon ve kaygı üzerindeki olumsuz etkileri olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Ali, Israr, Ali ve Janjua, 2009; Weingourt, 1990). Ancak cinsel şiddetin eş tarafından gerçekleştirilmesinin mağdurda daha az travmaya yol açtığına dair araştırmalar da bulunmaktadır (Ben-David ve Schneider, 2005). Cinsel şiddet fiziksel şiddetin gölgesinde kalarak rıza dışı cinsel davranışlar sorun edilmeyebilmekte, şiddet olarak kabul edilmekten ziyade eşin arzu belirtisi ve sevgi gösterisi olarak algılanabilmektedir (Tetik, Başar ve Şentürk Cankorur, 2017). Simonson ve Subich'in (1999) üniversite öğrencileri ile yaptığı bir araştırmada, evlilikte cinsel şiddetle ilgili senaryo, diğer cinsel şiddet öykülerine göre en az şiddet içeren, mağdurun haklarını en az ihlal eden ve mağdura psikolojik olarak en az hasar veren durum olarak değerlendirilmiştir.

İlginç şekilde katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan ortalamaları ile boşanma nedeni olarak maddi problemleri, geniş aile etkisini, alkol/kumar/madde bağımlılığını, akıl hastalığı/ruh sağlığı bozukluğunu, duygu kaybı,

ilgisizlik ve cinsel problemleri görmeleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatürde rastlanan tüm araştırmalar, bu bulgularla tezat oluşturmaktadır. Kitson ve Sussman'ın (1982) boşanma döneminde boşanma nedenleriyle ruh sağlığı semptomları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada, boşanma nedenleri "çocuklar konusunda anlaşmazlıklar, cinsel sorunlar, fiziksel ve duygusal istismar, kumar alışkanlığı ve kriminal eylemler, hoşnutsuzluk, maddi ve işsizlik sorunları, cinsiyet rolleri çatışması" başlıkları olarak belirlenmiş, bu nedenlerle ruh sağlığı sorunları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş, ancak ruh sağlığı sorunları kategorilerinin evlilik şikayetlerine göre değişiklik gösterebildiği tespit edilmiştir. Araştırmamızın bazı sonuçları Kitson ve Sussman'ın bu araştırmasının sonuçları ile örtüşmekte, bazı sonuçları çelişmektedir. Kitson ve Sussman'ın araştırmasında cinsel şikayetler ile öfke ve antisosyal özellik arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Hayal kırıklığı ve irritasyon gibi duygulara dair şikayetleri olanların ise rahatlama ve refah yaşadıkları, semptom ölçeklerinde daha düşük puan aldıkları bulunmuştur. İletişim eksikliği ve anlayış eksikliğinden şikayetçi olanlar, davranış bozuklukları ölçeğinden daha düşük puanlar almış, tartıştıklarını ve hiç bir konuda uzlaşamadıklarını ifade edenler dürtü kontrol ölçeğinde daha düşük puanlar almıştır. İletişim eksikliği ve anlayış eksikliği, rol çatışması, ekonomik ve sağlıkla ilgili şikayetleri olanlar pozitif duygulanım ölçeğinden yüksek puanlar almış, çocuklarla ilgili çatışmaya dair şikayeti olanlar, negatif duygulanım ölçeğinden yüksek puan almıştır. Kıskançlık, evlilik dışı ilişki şüphesi, güvenilmez olma, immatürite, aile bilincinin olmaması, aile içi kayıp, akrabalarla ilişkiler gibi genel şikayetler ile ruh sağlığı durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır. Güvenilmez olma ve immatüriteden şikayet edenlerin psikolojik sıkıntı puanları yüksek çıkmıştır. Aile bilincinin olmamasından şikayet edenler dürtü kontrol ölçeğinde daha yüksek puanlar almıştır. Akrabalarla ilişkisel sorunlardan şikayet edenler, düşük refah düzeyine sahip olarak,

kıskançlık, evlilik dışı ilişki şüphesi, aile içi kayıp ise yüksek davranış bozukluğu puanlarıyla ilişkili bulunmuştur.

Thabes'in (1997) araştırmasında eşi tarafından ihanete uğrayanların klinik depresyon yaşama olasılığı daha yüksek çıkmıştır. Weiss (1975), bireyin öz değer duygusu üzerindeki etkisinde en yıkıcı olan nedenin eşin sadakatsizliği olduğunu ileri sürmüştür (akt. Kitson ve Sussman, 1982). Bloom, Niles ve Tatcher'ın (1985) hemen hemen hepsi boşanmış olan 153 yeni ayrılmış kişiden oluşan bir örneklem ile yaptıkları araştırmada da evlilik şikayetleri ile ruh sağlığı arasında anlamlı ilişkiler ortaya çıkmıştır. Cinsel sorunlar, evlilik dışı ilişki, fiziksel veya psikolojik istismar tanımlayan katılımcılar, bu şikayetleri tanımlamayanlardan anlamlı derecede daha düşük ruhsal sağlığı skorlarına sahip bulunmuştur. Jalili ve diğerlerinin (2017) araştırmasında boşanma nedenleri arasında eşin madde bağımlılığı, evlilik dışı ilişki yaşaması, suç davranışı ve geniş aile sorunları ile kadınların ruh sağlığı arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu faktörlerin psikolojik baskısı kadınların ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir. Erkek eşlerin madde veya alkol bağımlılığı kadın eşler için bir kayıp duygusu yaratmaktadır. Bağımlılık, aile üyeleri arasındaki bağlılığı ortadan kaldırmakta, böylece eşler arasındaki işbirliği kaybolmaktadır.

Boşanma İsteği

Katılımcıların boşanmayı isteme durumuna göre gruplar arasında; depresyon, benlik saygısı, kaygı, ykfizik, ykpsik, ykçevre, ykçevreTR puan türlerinde anlamlı farklılık görülmektedir. Boşanmayı istemeyenlerin depresyon ve kaygı düzeyleri boşanmayı isteyenlere göre daha yüksek, benlik saygısı, ykfizik, ykpsik, ykçevre ve ykçevreTR puanları daha düşük çıkmış, dolayısıyla boşanmak istemeyenlerin boşanmak isteyenlere göre depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerinin daha düşük olduğuna dair 4. hipotez depresyon, benlik saygısı, kaygı, ykfizik, ykpsik,

ykçevre, ykçevreTR düzeyi açısından desteklenmiş, yksosyal düzeyi açısından reddedilmiştir. Bu sonuçların, boşanmayı istemeyenlerin bir anlamda reddedilmiş olmaları ve narsisistik yara almaları ile, boşanmayı isteyenlerin ise çoğunlukla boşanma sürecini istekleri ve kararları doğrultusunda başlatmalarıyla açıklanabileceği düşünülmektedir. Nitekim Ahrons (1994) boşanmayı istemeyenlerin benlik saygısının tahrip olduğunu, Wang ve Amato'nun (2000) araştırması boşanmaya karar verenlerin boşanmayı istemeyenlere oranla, sürece daha iyi uyum sağladıklarını, Booth ve Amato'nun (1991) boylamsal araştırması evliliği statü sembolü olarak görenlerin, evliliğe aşırı değer verenlerin, evliliğin kalıcı ve önemli olduğuna ve boşanmanın ahlaka aykırı olduğuna inananların stresli ve depresif hissettiklerini, Simon ve Marcussen (1999) tarafından yapılan boylamsal çalışma, evliliğin hayat boyu sürecek bir taahhüt olduğuna kuvvetle inananların, boşanmayla yüksek psikolojik sıkıntı yaşadıklarını, Gähler'in (2006) araştırması boşanmanın ilişkiye daha fazla bağlı olan bireyin psikolojik refahı üzerinde daha olumsuz bir etki yarattığını göstermektedir. Weiss'a (1976) göre terk edilen bireyler, artık saygı duymadıkları veya güvenemeyecekleri bir eşin yokluğunda yalnız kalıp azalan benlik saygısıyla yüzleşebilirler.

Bununla birlikte boşanmak isteyen eş, hukuki ve sağlık sorunları yaşamamasına rağmen ilişkinin yasını tutabilir. Yasal boşanma tamamlandığında, çoğunlukla rahatlama yaşamaktadır. Aksine, evliliğin devam etmesini isteyen eş, yasal boşanma tamamlanana kadar ilişkinin yasını tutmayabilir. Dolayısıyla eşler, boşanma sürecinin farklı aşamalarında farklı duygusal sorunlar yaşayabilmektedirler (Amato, 2000).

Birlikte Yaşama

Katılımcıların benlik saygısı, ykpsik, yksosyal, ykçevre ve ykçevreTR puan ortalamalarının, kişilerin birlikte yaşayıp yaşamadığına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Boşanma sürecinde birlikte yaşayanlar ayrı yaşayanlara göre daha düşük

benlik saygısı ve (psik, sosyal, çevre ve çevreTR alt boyutlarında) yaşam kalitesi düzeyi göstermişlerdir. Böylelikle, boşanma sürecinde birlikte yaşamaya devam edenlerin ayrı yaşayanlara göre depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerinin daha düşük olduğuna dair 5. hipotez benlik saygısı, ykpsik, yksosyal, ykçevre ve ykçevreTR düzeyi açısından desteklenmiş, depresyon, kaygı ve yfizik düzeyi açısından reddedilmiştir.

Johnson ve Wu'nun (2002) bireylerin fiili ayrılmaya doğru ilerledikçe stres düzeyinin arttığını, Jalili ve diğerleri (2017) İran'da boşanma başvurusunda bulunan 403 kadın arasında eşiyle birlikte yaşayanların ruh sağlığının, boşanma başvurusu sırasında ayrı yaşayanlardan daha bozuk olduğunu, Caldwell, Bloom ve Hodges (1983) 49 kişiyle gerçekleştirdikleri boylamsal araştırmada, birlikte yaşayanların psikolojik semptomlarının yüksek olduğunu tespit ederek araştırmamızın bu bulgusunu desteklemişlerdir. Boşanma davasına rağmen, maddi-manevi çeşitli nedenlerle çatışma nesnesiyle halen birlikte yaşamanın, sınırların belirsiz olmasına, sorumluluk paylaşımının değişmesine veya ortadan kalkmasına, rol konfüzyonuna, hayatına yön verememeye ve çatışmanın canlı kalmasına hizmet ettiği, bağımsız hareket edememe, çaresizlik, değersizlik ve yetersizlik hisleri ile birlikte benlik saygısını düşürebilidiği tahmin edilmektedir. Üstelik, eşlerden birinin boşanmak istemediği durumlarda yaşam alanı ortakken evliliğin devam etmesine yönelik ikna çabaları da ister istemez devam edecektir (Margulies, 2007). Bloom ve Hodges'in (1981) 6 ay süren kapsamlı Ayrılma ve Boşanma Müdahale Programını değerlendirmek amacıyla tasarlanan ve ayrılmanın etkisini analiz eden boylamsal araştırmada, fiilen ayrılığın olumlu yönlerinin, kişisel gelişimde iyileşme, bazılarında mutluluk ve bağımsızlık duygusunun artması ve bir rahatlama hissi olduğu görülmüştür.

Fiili ayrılığın bireyler için daha olumsuz sonuçları olduğunu gösteren çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Örneğin Chiriboga ve Cutler'ın (1977) çalışması travma

göstergelerinin zamansal dağılımına bakıldığında ayrılmanın boşanma sürecinin en travmatik aşaması olduğunu, yalnız, depresif, kaygı hissetmenin en çok ayrılık döneminde görüldüğünü göstermiştir. Hewitt, Turrell ve Giskes'in (2012) evliliğin sona gelmesi ve ayrılmanın ruh sağlığı üzerindeki etkilerini araştırmayı amaçladıkları, 5 yıl süren ve 6242 kişiyle yaptıkları boylamsal araştırmada, boşanmak üzere ayrılanların ruh sağlığında düşüş tespit etmişler; ayrıca, boşanmanın değil, ayrılığın ruh sağlığı için kriz noktası olduğunu bulmuşlardır**.** Buna rağmen Doherty, Sue ve Needle'ın (1989) araştırması ayrılmanın benlik saygısını etkilemediğini göstermiştir.

Fiili Ayrılık Süresi

Katılımcıların tüm puan ortalamalarının, fiili ayrılık süresine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Fiilen kısa süredir ayrı olanların uzun süredir ayrı olanlara göre depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerinin daha düşük olduğuna dair 6. hipotez reddedilmiştir.

Bireyler boşanma aşamasında çoğunlukla fiili olarak ayrı yaşamaktadırlar. Fiili ayrılık bir bakıma boşanmadan sonraki hayatın simülasyonudur. Ancak araştırmamızda fiili ayrılığın süresinin bireylerin ruh sağlığı ve yaşam kalitesi üzerinde fark yaratmadığı görülmüştür. Weiss (1976) da yakın zamanda ayrılan bazı bireylerin öforik odabildiğini, ancak özgüven ve benlik saygılarında bir azalma olmadığını belirtmektedir. Erbes ve Cunneen Hedderson'ın (1984) Michigan Üniversitesi Araştırma Merkezi tarafından yürütülen bir çalışmadan elde ettiği veriler ışığında erkeklerin ayrılık/boşanma süreci uzunlamasına inceledikleri çalışmanın sonuçları ayrılma/boşanmadan önce, ayrılma/boşanma sırasında ve ayrılma/boşanmadan sonra olmak üzere üç dönemde psikolojik refahı puanlarının önemli ölçüde değişmediğini göstermiştir. Bununla birlikte Tschann, Johnston ve Wallerstein'ın (1989) araştırma sonuçları fiilen yeni ayrılan bireylerin,

uzun zaman önce ayrılanlardan daha fazla stres ve gerginlik yaşadığını göstermektedir. Kincaid ve Caldwell'in (1995) eşlerinden ayrılmış, ancak henüz boşanmamış 56 kişiyle yaptıkları çalışmada, fiili ayrılık süresi ile psikiyatrik semptomatoloji arasında anlamlı bir ilişki olduğu, en yüksek psikiyatrik problemler yeni ayrılanlarda, en düşük psikiyatrik problemler bir yıldan fazla süredir ayrı olanlarda saptanmıştır. Melichar ve Chiriboga (1988) 199 Kaliforniyalı kadının boşanma kararı ile fiili ayrılık arasındaki süre ve ayrılık sonrası süre açısından psikolojik uyumunu karşılaştırdıkları araştırmada; boşanma kararı ve fiili ayrılık arasında geçen süre uzadıkça kadınların daha işlevsel olduklarını, daha fazla pozitif duygulanım ve daha az gerginlik ve daha düşük depresif belirtileri gösterdiklerini, boşanma kararı ve fiili ayrılık arasında geçen süre kısa ise en yüksek gerginlik, depresyon ve stres skorları gösterdiklerini saptamıştır. Semptomlar, boşanma sürecinin belirli aşamaları arasındaki geçiş hızından etkilenebilmektedir. Chiriboga ve diğerlerinin (1982) boşanma davası açılmış olan 310 kişinin psikolojik belirtilerinde risk faktörlerinin rolünü inceledikleri çalışmada, kısa fiili ayrılık süresinin ajite depresyon için kısmen risk faktörü olduğunu tespit etmişlerdir.

Müşterek Çocukların Kiminle Kaldığı

Katılımcıların depresyon, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan düzeylerinin çocukların kimde kaldığına göre anlamlı fark göstermediği görülmektedir. Dreman ve Aldor (1994) İsrail'de 27 anne ve 25 baba ile yaptığı çalışmada, boşanma sürecinde çocuklarla birlikte yaşayan annelerin, çocuklarla birlikte yaşamayan babalardan daha yüksek durumluk kaygı düzeyi bildirmesine rağmen fark anlamlı olmadığını, bu düzeylerin normal sınırlar içinde olduğunu bildirmişlerdir.

Araştırmamızda katılımcıların benlik saygısı düzeyi ile çocukların kimde kaldığı arasında anlamlı bir fark bulunmuş, en düşük benlik saygısı puanına ailece birlikte

yaşayanların sahip olduğu, çocuklar "bende" diyenlerin "eşimde" diyenlerden daha yüksek benlik saygısına sahip olduğu görülmüştür. Müşterek çocuklarla birlikte yaşamayanların birlikte yaşayanlara göre depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerinin daha düşük olduğuna dair 7. hipotez benlik saygısı düzeyi açısından desteklenmiş, depresyon, kaygı ve tüm yaşam kalitesi düzeyleri açısından reddedilmiştir.

Çocuklar sorumluluk getirirken aynı zamanda yaşamın anlamına işaret ettiğinden tedbiren velayete sahip olmama, onlarla birlikte yaşayamama, her istediği zaman görememe, kişisel ilişki çerçevesinin yeterli gelmemesi gibi durumlar hayal kırıklığı ve özlemi beraberinde getirebilmekte, bireyin kendisini ebeveyn olarak değeri ve rolü konusunda yeniden değerlendirmesine yol açabilmekte, dolayısıyla benlik saygısı etkilenebilmektedir. Çocukları olan ve onlarla birlikte yaşamayan bireyler, daha düşük benlik saygısı (Lehr, MacMillan, 2001), daha fazla kaygı ve daha düşük mutluluk bildirmektedirler (Hughes, 1989). Çocuklarla birlikte yaşamayan babaların görüşleri hakkındaki beş araştırmayı inceleyen Dudley (1996) babalar için çocukları, ebeveyn rolünü ve onların günlük yaşamlarındaki yerini kaybettiğine dair inancın daha yüksek düzey depresyon, anksiyete ve sıkıntıya yol açtığını, bu babaların boşanma davalarında genel olarak kendilerine haksızlık yapıldığını düşündüklerini, yoğun öfke hissettiklerini, velayet, kişisel ilişki tesisi ve nafaka konusunda memnuniyetsizlik bildirdiklerini, avukatların eylemlerinin eşleriyle arasında çatışma yarattığını ya da çatışmayı daha kötü hale getirdiğini bildirdiklerini ifade etmiştir.

Destek Alma

Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı, ykfizik, ykpsik ve ykçevre puan ortalamalarının, destek alıp almama durumuna göre bir farklılık göstermediği görülmekle birlikte belirtilen tüm puan türlerinde destek alanlar almayanlara göre daha avantajlı

durumdadır. Ayrıca destek alanlar, almayanlara göre anlamlı şekilde daha yüksek yksosyal ve ykçevreTR düzeyi göstermişlerdir. Destek almayanların destek alanlara göre depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerinin daha düşük olduğuna dair 8. hipotez yksosyal ve ykçevreTR düzeyleri açısından desteklenmiş, depresyon, benlik saygısı, kaygı, ykfizik, ykpsik ve ykçevre düzeyleri açısından reddedilmiştir.

Araştırmamızın bu bulguları, Sbarra ve diğerlerinin (2014) ruh sağlığı sorunları göstermeyenlerin başa çıkmak için duygusal ve toplumsal araçlara sahip olanlar olduğu görüşüyle örtüşmektedir. Boşanmanın olumsuz etkilerini azaltan kaynaklar bireyin içinde (öz yeterlilik, başa çıkma becerileri, sosyal beceriler) olduğu kadar, kişilerarası ilişkilere, çeşitli rol, ortam ve hizmetlere de bağlıdır (Amato, 2000). Destekleyici aile, akraba ve arkadaşlardan oluşan sosyal ağların boşanmaya uyumu kolaylaştırdığını (Aseltine ve Kessler, 1993; Cotton, 1999; DeGarmo ve Forgatch, 1999; Lawson ve Thompson, 1996), boşanma döneminde sosyal desteğin, daha iyi psikolojik uyum ve daha az sağlık sorunu ile ilgili olduğunu gösteren araştırmalar (Clarke-Stewart ve Bailey, 1989) bulunmaktadır. Çok yakın bir arkadaşa sahip olanlar daha az depresif ve anksiyöz hissetmektedir (Menaghan ve Lieberman, 1986). Diğer yandan, akrabalarla görüşmenin sıklıkla daha düşük bir psikolojik refah ile ilişkili olduğunu, arkadaşlarla görüşmenin sıklıkla daha iyi bir refah ile ilişkili olduğunu gösteren bir araştırmaya göre bunun nedeni zorunlu sosyal bağların refah üzerinde olumsuz bir etkisi olabileceği, gönüllü sosyal bağların olumlu bir etkisi olabileceğidir (Gähler, 2006). Ancak destekleyici bir aile, boşanmada bireylerin geçişini ve uyumunu kolaylaştıran güvenli bir alan sağlayarak onay ve yardım sunabilmektedir (Johnson ve Wu, 2002). Profesyonel destek alma açısından Byrne'in (1990) çalışmasına göz atmak yararlı olacaktır. Bu çalışmanın temel amacı, boşanmaya uyumun kolaylaştırılmasında "Başlangıç Deneyimi Atölyesi", "Destek Atölyesi" ve "Bilgilendirme Atölyesi"nin karşılaştırmalı etkinliğini ölçmektir. En

az 10 seans profesyonel destek alanların depresyon, anksiyete, genel sıkıntı ve kendinden şüphe etme düzeyi azalmış, benlik saygısı ve empati düzeyleri gelişmiş, yaşam kaliteleri yükselmiştir. Strouse ve Roehrle'nin (2011) 20 makaleyi tarayarak yaptığı meta-analizde, ruhsal tedavilerin önemli bir etkinliğe sahip olduğunu, boşanma müdahalelerinin boşanmanın olumsuz psikolojik sonuçlarını (öfke, düşük benlik saygısı, depresyon, kaygı, stres ve çatışma) hafifletmede yardımcı olduğunu gözlemlemiştir.

Eşe Karşı Duygular

Katılımcılardan eşe karşı hiç bir şey hissetmeyenlerin çoğunlukta olduğu, eşe karşı en fazla hissedilen duygunun öfke, en az hissedilen duygunun kırgınlık olduğu görülmektedir. Eşe karşı en fazla hissedilen duygunun öfke ve en az hissedilen duygunun kırgınlık olması ülkemizdeki boşanma sürecinin yapısına uygun görünmektedir. Ayrılma, boşanma ve bunların sonuçlarıyla ilgili anlaşmazlıklar, korku, suçluluk, pişmanlık, aşağılanma, keder, öfke ve intikam isteği gibi aşırı duyguları tetikleyebilir (Wallerstein, 1990).

Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan ortalamalarının, kişilerin eşlerine öfke, nefret ve kırgınlık gibi olumsuz duygular hissetme durumlarına göre bir farklılık göstermediği görülmektedir. Hukuk sisteminin genelde agresyon ve düşmanlığı teşvik etmesine, pek çok bireyin düşmanca duygularının açığa çıkmasına direnememesine yönelik gözlemlere rağmen Hackney ve Ribordy (1980) düşmanca düşüncelerin boşanma boyunca sürdüğünü; ancak boşanmadan sonraki 6 ila 12 ayda bu düşüncelerin keskin şekilde ortadan kaybolduğunu saptamıştır. Thabes (1997) eşe karşı güçlü olumsuz duyguların depresyon nedeni olduğunu, Cohen ve Finzi-Dottan (2014) boşanma sürecinde düşmanlık ne kadar fazlaysa, yaşam kalitesinin o ölçüde zayıf olduğunu tespit etmiştir. Dreman ve Aldor (1994) boşanma sürecinde annelerin babalardan daha öfkeli

olduğunu tespit etmiş ve bu durumu kadınların çalışmasına yönelik olumsuz toplumsal tutumlar, iş yükü, yetersiz maddi kaynaklar ve geleneksel toplumda sosyal temasların başlatılması veya sürdürülmesine yönelik fırsatların azalmasına atfetmiştir. Isaacs ve Leon (1988) ise ayrılmanın ilk dönemlerinde öfkenin, depresyona karşı koymak ve hayatı yeniden inşa etmek için kullanılabilir bir enerji sağlayabileceğini; ancak boşanma sürecinde devam eden öfkenin işlevsiz ve yıkıcı olduğunu, öfkenin gereğinden fazla uzatılmasının korunma olasılığı düşüreceğini öne sürmektedir.

Katılımcıların depresyon, benlik saygısı ve kaygı puan ortalamalarının, kişilerin eşlerine sevgi ve özlem duymalarına göre bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Eşine hala sevgi ve özlem duyanların benlik saygılarının daha düşük, depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Hissedilen olumlu duygular ve içinde bulunulan durum arasında çelişkinin bu sonuçta etkili olduğu düşünülmüştür. Evliliğin bozulması, evliliğin niteliğinden veya sona ermesi arzusundan bağımsız olarak duygusal bir sıkıntı yaratmaktadır. Evlilikler mutlu ya da mutsuz olsun, ayrılık istesin ya da istemesin, sevginin bileşenleri kaybolsa da eşe bağlılık ve olumlu duygular devam edebilmektedir. Çekişme, bazen düşmanlık aktarımıyla ilişkiyi canlı tutmak için tek amaç olarak görünmektedir. Bazıları hem ayrılığı düşünürken hem de eşin yokluğunu deneyimlerken endişeli, korkmuş, aşırı duyarlı, huzursuz veya dehşete düşmüş hissetmektedirler. Eş kaybına verilen tepkiler, ayrılmanın yol açtığı diğer bozulmalara verilen tepkilerle birbirine karışmaktadır (Weiss, 1976).

Bağlanma kaybı, Parkes (1972) tarafından açıklanan “ayrılma sıkıntısı” sendromunun birincil nedeni olarak görülebilir. Bağlanma kaybı, kaybedilen figüre dikkatin yönlendirilmesini, onunla temasa geçme dürtüsünü, kaybı yaratmanın suçluluğunu ve kayıp figürün geri dönüşüne dair göstergelere aşırı duyarlılık, huzursuzluk ve korku ya da panik hissi de dahil olmak üzere alarm reaksiyonunun varlığını içermektedir (akt. Weiss, 1976).

Zeiss ve Zeiss'ın (1980) boşanmaya ilişkin uyumu değerlendirmek ve boşanmanın niteliği hakkında bilgi edinmek için boşanma davası olan 133 kişiyle yaptıkları boylamsal çalışmada, erkeklerin kadınlar hakkında anlamlı düzeyde daha güçlü olumlu duygular bildirdiğini tespit etmiştir. Cohen ve Finzi-Dottan'ın (2014) çalışmasında babaların savunma mekanizmalarının olgunlaşması ne kadar fazlaysa, yaşam kalitelerinin o kadar iyi olduğu tespit edilmiş, annelerin savunma mekanizmalarının olgunluğu ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yani olgun savunma mekanizmaları olumsuz öğeleri bir anlamda olumluya çevirmektir. Baum (2006), boşanma sürecinde ambivalan duyguların paranoid-şizoid pozisyondan depresif pozisyona geçmeye benzediğini tarif ederken Klein'ın dilini kullanmaktadır: Paranoid-şizoid konumunda iken öfke dayanılmaz hissedilir, saldırgan dürtüler ya bölünür (split) ya da yansıtılır (projected). Depresif duruma geçerken, boşanmanın iyi ve kötü kısımları yaşanabilir, bu da ambivalansa tahammül edilebileceği anlamına gelmektedir.

Katılımcıların depresyon, benlik saygısı, kaygı ve ykpsik puan ortalamalarının, eşe hiçbir duygu hissetmeme durumuna göre anlamlı fark gösterdiği, eşine hiçbir duygu hissetmeyenlerin, ykpsik ve benlik saygısı düzeyinin daha yüksek, depresyon ve kaygı düzeyinin daha düşük olduğu görülmektedir. Bu sonuç, herhangi bir duygu hissetmemenin boşanma döneminde koruyucu faktör olabileceğini göstermiştir.

5.5. Boşanma Sonrasına Dair Kaygılar

Katılımcıların boşanma sonrasına dair en çok maddi kaygı duydukları, en düşük kaygı duydukları konunun aile baskısı olduğu görülmektedir.

Katılımcıların depresyon ve benlik saygısı puan ortalamalarının, boşanmadan sonra maddi sıkıntı kaygısı taşıyıp taşımadığına göre bir farklılık göstermemekle birlikte maddi sıkıntı kaygısı içinde olanların depresyon ortalamaları daha yüksek, benlik saygısı

ortalamaları daha düşük çıkmıştır. Menaghan ve Lieberman'ın (1986) araştırması boşanmanın ekonomik sorunlar, yaşam standardında algılanan bozulma, geçmişin şimdiki zamanla karşılaştırılmasının depresyon düzeyini artırdığını göstermektedir. Araştırmamızda kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan türlerinde, boşanmadan sonra maddi kaygı taşıma durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Boşanma sonrasına dair kaygı taşıyanlar, taşımayanlara göre daha yüksek kaygı ortalaması ve tüm yaşam kalitesi türlerinde daha düşük puan ortalaması göstermişlerdir. Boşanma süreci, finansal ayrılığı da beraberinde getirmekte, mal paylaşımı, nafaka ve tazminat konularında ciddi çatışmalar ortaya çıkabilmekte, hatta birçok boşanma davası sadece bu nedenle bile uzayabilmektedir. Ancak Johnson ve Wu'nun çalışması (2002) yüksek psikolojik sıkıntı düzeylerinin, maddi koşullardaki değişikliklerden kaynaklanmadığını tespit etmiştir.

Katılımcıların depresyon, kaygı, ykfizik ve ykpsik puan türlerinde, boşanmadan sonra alışkanlıklar konusunda kaygılı olma durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Boşanma sürecinde alışkanlıklarının değişeceği konusunda kaygı taşıyanlar, taşımayanlara göre daha yüksek depresyon ve kaygı ortalaması, daha düşük ykfizik ve ykpsik ortalaması göstermişlerdir. Thabes'in (1997) araştırması eş rolünden çıkmanın zaman aldığını, Menaghan ve Lieberman'ın (1986) araştırması yakın ve güven verici ilişkilerin daha az erişilebilir olmasının depresyon düzeyini artırdığını, Dasteel'in (2008) çalışması boşanmanın çeşitli aşamalarında olanların en çok mutsuzluk hissettiklerini, gelecekle ve tekrar bekar kalacak olmakla ilgili kaygı duyduklarını, Esmaeili, Yaacob, Juhari ve Schoebi (2015) eğitim düzeyi, çocuk sayısı ve ekonomik sıkıntı gibi faktörlerin bazı kadınları boşanmayla ilişkili strese karşı diğerlerinden daha savunmasız hale getirdiğini göstermiştir. "Tek" bir kimlik oluşturma zorunluluğu ile karşı karşıya kalmak, boşanmaya uyum döneminde önemli bir sorundur (Dasteel, 2008).

Katılımcıların benlik saygısı, ykçevre ve ykçevreTR puan ortalamaları, aile baskısı konusunda kaygılı olma durumlarına göre anlamlı farklılık göstermiştir. Aile baskısı konusunda kaygı duyanların, kaygı duymayanlara göre daha düşük benlik saygısı, ykçevre ve ykçevreTR ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Geleneksel bakış açısına göre bireyin kendi görüş, duygu ve düşüncelerini bastırarak evliliğe devam etmesi beklenmektedir. Stresli yaşam olaylarıyla başa çıkmada sosyal desteğin önemi bilinmekteyken, toplumun algısıyla uğraşılmak zorunda kalınmaktadır. Nitekim bir araştırmada boşanma sırasında aile ve sosyal çevre desteğinin olmaması kadınlar açısından depresyon nedeni olarak bulunmuştur (Thabes, 1997). Boşanma kararı ve süreci bireylere rahat hissettirse bile başkalarının görüşüyle ilgili endişeler büyük travma yaratabilmektedir (Kessler,1975). Gerstel'in (1988) boşanma sürecinin farklı dönemlerinde 104 kişiyle yaptığı görüşmelere dayanan bir araştırma özellikle pratik yardım için akrabalara güvenildiğini göstermektedir. Ancak erkekler için, akrabalarla ilişki yüksek depresyon oranı ile ilişkiliyken kadınlar için daha fazla akraba sayısı ve onlarla daha sık etkileşim, özellikle hem maddi hem de manevi destek alıyorlarsa düşük bir depresyon düzeyi ile ilişkilidir. Jalili ve diğerlerinin (2017) araştırmasında kadınların korunmasında destekleyici rol oynayan ailenin görüşünün, ruh sağlığını etkileyen bir faktör olduğu, ailenin boşanmaya ilişkin görüşü ile boşanmak için başvuran kadınların ruh sağlığı arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu gözlenmiştir.

Katılımcıların tüm ölçeklerden aldıkları puan ortalamaları ile, eşin ve çevrenin rahatsız etmesi konusunda kaygılı olma durumlarına göre bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Boşanma çoklu kayıplar açısından kavramsallaştırılmıştır (Menaghan ve Lieberman, 1986). Evlilik biterken bireylerin duygularını, davranışlarını ve sağlığını etkileme potansiyeline sahip yeni olaylar ortaya çıkmaktadır. Örneğin velayeti (tedbiren

velayet dahil) alanların çocuklarla ilgili konularda tek sorumlu olması, velayete sahip olmayanların çocuklarla iletişimi kaybetmesi, nafaka ve kişisel ilişki konularda çatışma, duygusal desteğin kaybedilmesi, bireylerin işlevselliğini ve iyi-oluşunu etkileyen olayları temsil etmektedir (Amato, 2000). Kaygı alanları birbiriyle içiçe gemekte ve birbirlerini etkilemekte, bireylerin genel kaygı, gelecekle ilgili kaygı, dikkati sürdürmede güçlük, düşük benlik duygusu ve istikrar, benlikten soyutlanma, eş olmadan kimliklerini sorgulama, kayıp duygusu, benliklerini ve hayatlarını yönetmekte kontrol kaybı ile karşılaşmalarıyla fonksiyonellikleri tehlikeye düşebilmektedir (Haber, 1990). Ayrılma ve boşanmadan bir süre önce duyulan yüksek psikolojik sıkıntı düzeyi, boşanma olgusunun kendisinin etkisinden ziyade boşanmış birey olarak yaşanacak sorunların öngörülmesiyle ilişkilidir (Mastekaasa, 1995).

Wallerstein (1986) 1970 ve 1971 yıllarında fiilen ayrılan ve boşanma davası açan 60 ailenin 10 yıllık izlemine dair raporunda; katılımcıların yarıdan fazlasında, eski eşlerden sadece birinin yaşam kalitesinin yükseldiği, %10'unda yaşam kalitesinin her iki eski eş için gözle görülür şekilde iyileştiği, %20'sinde eski eşlerin her ikisinin de yaşam kalitesinin önemli ölçüde kötüleştiği, %8'inde her iki eski eşin önemli ölçüde psikolojik gelişme gösterdiği, %59'unda, eski eşlerden sadece birinin önemli psikolojik gelişme gösterirken, diğeri nispeten değişmeden kaldığı veya psikolojik bozulma yaşadığı, kaynakları kullanabilenlerin psikolojik olarak geliştiği ve özgüvenlerinin arttığı görülmüştür. Dolayısıyla boşanma döneminde duyulan kaygı bu bilinen gerçeklerin içselleştirilmesinden kaynaklanıyor diyebiliriz.

Velayeti Söz Konusu Müşterek Çocuk Sayısı

Katılımcıların depresyon ortalamalarının, kişilerin velayeti söz konusu müşterek çocuk sayısına göre anlamlı farklılık göstermediği görülmekle birlikte bir çocuğu olanların,

birden fazla çocuğu olanlara göre daha düşük depresyon ortalaması gösterdiği bulunmuştur. Benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan ortalamaları, velayeti söz konusu çocuk sayısı açısından farklılık göstermiştir. Velayeti söz konusu bir çocuk sahibi olanların, birden fazla çocuk sahibi olanlara göre daha düşük kaygı ortalaması, daha yüksek benlik saygısı ve yaşam kalitesi puanları sergilediği görülmektedir. Wheaton (1990) boşanma davası açanlar arasında müşterek çocuk sayısının fazla olmasının boşanmanın olumsuz psikolojik etkilerini ve kaygıyı artırdığını bulmuştur. Buna karşın Jalili ve diğerlerinin (2017) araştırmasına göre müşterek çocuk sayısı ile ruh sağlığı arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Ancak ruh sağlığı, çocuğu olmayan kadınlarda, en az 3 çocuğu olanlardan daha iyi görünmektedir.

Velayette Çekişme

Katılımcıların benlik saygısı, kaygı ve tüm yaşam kalitesi puan ortalamalarının, kişilerin velayette çekişme durumlarına göre anlamlı bir fark göstermediği görülmekte; fakat velayet konusunda çekişenlerin, çekişmeyenlere göre daha düşük benlik saygısı, daha yüksek kaygı ortalaması gösterdiği görülmektedir. Depresyon puan ortalamalarının, kişilerin velayet konusunda çekişme durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği; velayet konusunda çekişenlerin, çekişmeyenlere göre daha yüksek bir depresyon ortalaması gösterdiği görülmektedir.

Counts ve Sacks (1985) her iki ebeveynin de çocuklarla ilgili katılımının devam etmesinin psikolojik felci sınırlamaya yardımcı olduğunu bildirmiştir. Aile ilişkileri ayrılık/boşanma ile bitmemekte, ebeveynler ilişkiyi sürdürmek durumdadırlar. Bu nedenle, aile ortak bir ikamet tarafından değil, ortak ilişkilerle tanımlanmaktadır (Emery ve Dillon, 1994). Ancak anne veya babaların kendilerini çocuklardan sorumlu tek ebeveyn ve çocukların sahibi olarak görmeleri sadece kendilerinin onların üzerinde hak, sorumluluk ve tasarrufları olabileceği düşüncesine yol açmakta, bu da çocukları öfke aktarım nesnesi haline

getirmektedir. Oysa evlilik birliğinde eşlerin birlikte sorumlu olduğu velayet hakkı, fiili ayrılık ve boşanmayla birlikte çocukların yüksek yararı ilkesine göre gelişim basamaklarını sağlıklı şekilde geçebilmelerini, ihtiyaçlarının uygun şekilde karşılanmasını öngörmektedir.

Boşanma ile ilişkili olarak çocuklara dair kaygılar; çocuğun diğer tarafla ilişkisi ve görüşmesi, maddi-manevi ihtiyaçları, boşanma algısı, çocuğun ruhsal olarak etkilenmesi kaygısı ve tekrar biraraya gelmelerini istemesine dair korku, tek başına sorumluluk üstlenme, diğer tarafın çocuk üzerindeki manüplasyonları olarak sıralanabilir. Dominian'a (1975) göre çocuklar, ebeveynin başka bir yolla elde edemediklerine sahip olmaları için bir araç haline gelmektedirler. Bu da çocuk açısından fiziksel, ruhsal, gelişimsel, akademik sorunlara yol açmaktadır. Bu durum da ebeveyni kaygıya sürüklemektedir.

6. SONUÇ

Dünyada ve Türkiye'de boşanma üzerine yapılan araştırmalar genellikle boşanma sonrası döneme ve o dönemde görülen ruhsal sorunlara odaklanmıştır. Buna karşın bu araştırma boşanma davası sürecini kesit alarak boşanma davası süren çiftlerin ruh sağlığı özelliklerine, benlik saygısı ve yaşam kalitesine dair bir profil sunmuştur. Evlilik çatışmasının etkisini ayırdetmek amacımızın dışındadır. Araştırmanın bazı bulgularına dair literatürde karşılık bulunamaması tartışma açısından kısıtlılığa sürüklese de araştırmanın önemini artırmaktadır. Boşanma sürecinin çok çeşitli özelliklerine ve farklı ruh sağlığı göstergelerine odaklanarak bu araştırma, boşanma süreciyle ilişkiyle ilgili önemli sonuçlar vermektedir.

Anlaşmalı ve çekişmeli olmak üzere her iki türde boşanma davası süren çiftlerin depresyon ve kaygı puanları hafif/orta düzeyde, benlik saygısı ve yaşam kalitesi puanları ortalamanın üzerinde olduğu bulunmuştur. Ancak anlaşmalı ve çekişmeli boşanma davası süren çiftlerin ruh sağlığı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi puanları karşılaştırıldığında tüm puan türleri açısından çekişmeli boşanma davası olanların dezavantajlı olduğu fark edilmiş, anlaşmalı boşanma davası olanların evlilik birliğinde çatışsa da ortak bir hedefte birleşebildiklerini göstermiştir. Bu bulgu, araştırmanın beklenen yönde ve en çarpıcı bulgusudur. Coates'e (2008) göre kişisel değerler sisteminin sorgulamasına neden olan boşanma sırasında olumsuz duygu ve deneyimler, hukuki sürecin kendi doğası ile birleşmekte, hukuk sistemleri genelde agresif ve düşmanca davranışları teşvik etmektedir. Mahkeme bağlamında, pek çok birey yasal sistemin bu davranışları açığa çıkarmasına direnememektedir. Bununla birlikte, ruh sağlığı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerinin bireylerin davadaki durumları ve dava süresi gibi diğer mahkeme faktörleriyle

kısmen ilişkili olduğu bulunmuş, beklenen ölçüde ikincil travmatizayon yaratmadığı görülmüştür.

Araştırmamızda mahkeme dışı faktörler olan boşanma isteği ile ruh sağlığı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri arasında, halen birlikte yaşama ile benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri arasında, müşterek çocukların hangi ebeveynle kaldığı ile benlik saygısı düzeyi arasında, destek alma ile bazı yaşam kalitesi alanları arasında ilişki bulunmuş, fiili ayrılık süresi ile ruh sağlığı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri arasında hiç ilişki bulunmamıştır.

Boşanma nedenlerinden sadece kişilik/görüş farklılığını ve istismar/şiddeti boşanma nedeni olarak görenler ile görmeyenler arasında ruh sağlığı, benlik saygısı ve bazı yaşam kalitesi alanları açısından anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Bu sonuç, kişilik/görüş farklılığı için beklenen yönde olsa da istismar/şiddet için ters yönde çıkarak araştırmanın en şaşırtıcı bulgusu olarak karşımıza çıkmıştır. Eşe karşı duygulardan olumlu ve nötr hissetme ile ruh sağlığı ve benlik saygısı düzeyleri arasında kısmen ilişki olduğu bulunmuştur.

Sosyo-demografik özelliklere göz atıldığında; ruh sağlığı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri ile cinsiyet arasında anlamlı ilişki bulunmamış, yaş ile bazı yaşam kalitesi alanları arasında, meslek grubu ile benlik saygısı arasında, eğitim düzeyi ve çalışma durumu ile bazı yaşam kalitesi alanları arasında, algılanan gelir düzeyi ile depresyon ve yaşam kalitesi düzeyleri arasında ilişki bulunmuştur.

Evlilik özelliklerine bakıldığında; evlilik süresi ile yaşam kalitesi düzeyleri arasında, evlilik türü ile ruh sağlığı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri arasında, müşterek çocuk varlığı ile benlik saygısı arasında, müşterek çocuk sayısı ile kaygı, benlik saygısı ve bazı yaşam kalitesi alanları arasında ilişki bulunmuştur.

Boşanmadan sonrasına dair kaygı alanlarına bakıldığında; kaygı ve yaşam kalitesi düzeyleri ile maddi kaygı duyma arasında, ruh sağlığı ve bazı yaşam kalitesi alanları ile

alışkanlıklar konusunda kaygı duyma arasında, benlik saygısı ve bazı yaşam kalitesi alanları ile aile baskısı konusunda kaygı duyma arasında ilişki olduğu görülmüştür. Velayeti söz konusu müşterek çocuk sayısı ile kaygı, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeyleri arasında, velayette çekişme ile depresyon düzeyi arasında ilişki bulunmuştur.

Araştırmadan elde edilen bulgular, genel olarak literatürü kısmen destekler niteliktedir. Sonuçlar, ruh sağlığı ve yaşam kalitesini bozan, benlik saygısını düşüren nedenlerin tek başına boşanma faktörleri olmadığını, evlilik faktörleri ve yaşam koşullarının değişmesi ya da değişmesine yönelik kaygıların etkili olduğu literatür bulgularıyla uyumludur. Boşanmakta olan bireylerin semptomatolojisi, boşanmada karşılaşılan yıkıcı koşullardan, ayrılığı çevreleyen streslerden ve ilgili diğer koşullardan, bireysel özelliklerden kaynaklanmakta, çeşitliliği yansıtmaktadır. Aynı zamanda başa çıkma stratejilerinin de öneminini göstermektedir. Araştırmalar mutlu bir evliliğe kıyasla, boşanmanın aileler için birçok dezavantajla ilişkili olduğunu, ancak zor bir evlilikle karşılaştırıldığında, genel olarak boşanmanın yararları olduğunu göstermektedir.

Çatışmayı derinleştirmek yerine iyileşmeye yardımcı olan anlaşmalı boşanma hizmeti, işbirliği sağlamaya yönlendirmesi açısından boşanma reformuna dair anlamlı bir çağrıdır (Rebouche, 2017).

7. ÖNERİLER

Araştırmamızda resmi boşanma davası süreci bir kesit olarak belirlenmiş ve çiftlerin bu süreçteki ruhsal durumları, benlik saygıları ve yaşam kalitelerinin araştırılması hedeflenmiştir. Hukuk sistemi ile etkileşim, bireyin başa çıkması gereken birçok yeni deneyimin ilkidir. Boşanma prosedürleri, evlilik ve boşanma deneyiminin gerçekliğini yansıtmaz, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlara karşı yeterince duyarlı değildir. Ruhsal durum, benlik saygısı ve yaşam kalitesinin daha kapsamlı olarak incelenmesi için; boşanma süreciyle birlikte boşanma öncesi ve boşanma sonrası koşulların göz önünde bulundurulması ve bu olaylardan önceki göstergelerin sonraki göstergelerle karşılaştırılması önem taşımaktadır. Boşanma sürecine odaklanan büyük örneklemlerle ileriye dönük çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Böylece evlilik faktörlerinin faktörlerin boşanma süreciyle nasıl etkileşime girdiği ve nasıl sonuçlara yol açtığını daha iyi anlayabiliriz. Bu aşamada boşanmanın etkisini değiştiren bireysel kişisel kaynaklar ve başa çıkma stratejilerinin rolü de göz önünde bulundurulmalıdır.

Çekişmeli boşanma davalarında bireyler hem kendileriyle hem de eşleriyle hesaplaşmaktadırlar. Mahremiyeti korumak isterken diğer yandan tüm yaşanmışlıklarını ortaya dökmektedirler. Hukuk sisteminin çatışmaları yüksek ailelerin ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak tasarlanmış hizmetler geliştirmesi gerekmektedir.

Anlaşmalı boşanma ise çiftlere kendi şartlarına göre boşanma olanağı vererek yaşamlarındaki kontrol hissini sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle anlaşmalı boşanmayı teşvik eden planlamaların yapılması ve anlaşmalı boşanmanın öne çıkarılması aile bireylerini ve toplum sağlığını koruyucu bir rol üstlenecektir.

Anlaşmalı boşanmayla birlikte davasız boşanma yöntemi olan aile arabuluculuğu konusunda yasal çalışmalar yapılmalıdır.

Boşanma işlemlerinin bireylerin istek ve ihtiyaçlarını uygun şekilde ifade etmeleri, eşlerinin ihtiyaçlarını anlama ve bunlara cevap vermeleri için bir fırsat sağlaması gerekmektedir. Bu anlamda Aile Mahkemesi uzmanlarının süreç içinde daha efektif görev almaları, bireylerin ruh sağlığını da gözeterek daha etkin görev yapmaları desteklenmelidir.

Aile Mahkemesi'nin çalışma esaslarının düzenlenmesi için Aile Mahkemesi Yönetmeliği'nin hazırlanması ve bireylerin ruh sağlığı sorunlarına dair çözüm önerilerine detaylı şekilde yer verilmesi, yardımın etkili bir şekilde verilmesinin gündeme gelmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

8. REFERANSLAR

Ahrons, C. (1994). The Good Divorce, First Edition. New York: HarperCollins Publishers.

Akıntürk, T. (2003). Türk Medeni Hukuku, Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Aile Hukuku. 8. Baskı, Cilt 2, İstanbul: Beta Basım.

Al Gharaibeh, F., Bromfield, N.F. (2012). An Analysis of Divorce Cases in the United Arab Emirates: A Rising Trend: Journal of Divorce & Remarriage, 53(6): 436-452.

Ali, F.A., Israr, S.M., Ali, B.S., Janjua, N.Z. (2009). Association of Various Reproductive Rights, Domestic Violence and Marital Rape with Depression among Pakistani Women. BMC Psychiatry, 9:77-89.

Amato, P.R. (2000). The Consequences of Divorce for Adults and Children. Journal of Marriage and Family, 62: 1269-1287.

Amato, P.R., Irving, S. (2006). Historical Trends in Divorce in the United States. Fine, M.A., Harvey, J.H (Ed.) Handbook of Divorce and Relationship Dissolution içinde. New York: Taylor and Francis: pp.41-57.

Amato, P.R., Hohmann-Marriot, B. (2007). A Comparison of High- and Low-Distress Marriages that End in Divorce. Journal of Marriage and Family, 69(3): 621-638.

Anıl, Y.Ş. (2008). Boşanma Sebebi Olarak Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması, Geçimsizlik. 1. Baskı, İstanbul: Beta Basım.

Arıkan, Ç., Aygör, B., Başıbölükoğlu, G., Eraslan, H., Karaca, Y. (1989). Boşanmanın Kadın ve Erkekler Üstündeki Etkileri. XXV. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları, 15-21 Ekim 1989. Mersin, s.671-674.

Arıkan, Ç. (1996). Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Aseltine, R.H., Kessler, R.C. (1993). Marital Disruption and Depression in a Community Sample. Journal of Health and Social Behavior, 34(3): 237-251.

Asutay, H. (2006). Nikah ve Boşanma. İstanbul: Semerkand Basım Yayın.

Aydemir, Ö., Köroğlu, E. (2009). Psikiyatride Kullanılan Klinik Ölçekler. 4. Baskı, Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Battal, A. (2008). Boşanma Sebepleri. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Baum, N. (2006). A Kleinian Perspective on the Divorce Process: From the Paranoid-Schizoid to the Depressive Position. Clinical Social Work, 34(3): 279-292.

Baxter, L.A. (1984). Trajectories of Relationship Disengagement. Journal of Social and Personal Relationships, 1(1): 29-48.

Ben-David, S., Schneider, O. (2005). Rape Perceptions, Gender Role Attitudes, and Victim-Perpetrator Acquaintance. Sex Roles, 55(5/6): 385-389.

Beştepe, E., Erbek, E., Saatçioğlu, Ö., Akar Özmen, H., Eradamlar, N. (2010). Psikiyatrik Yardım Talebi Olan, Olmayan ve Boşanma Aşamasındaki Çiftler Arasında Cinsiyet Yönünden Uyum, Problem Çözme Becerisi, Boyun Eğici Davranış ve Öfke Tutumunun Karşılaştırılması. Nöropsikiyatri Arşivi, 47(1): 15-22.

Bilge, Y., Kendi, Ö., Ayhan, K. (2000). Boşanma Kararı Verilen 236 Vakanın Retrospektif İncelenmesi. Adli Tıp Bülteni, 5(3): 151-156.

Blazer, D.G. Mood Disorders: Epidemiology. In Sadock, B.J., Sadock, V.A. (Ed.). (2000). Comprehensive Textbook of Psychiatry, Seventh Edition. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins Publishers, pp.1298-1308.

Bloom; B.L., Hodges, W.F. (1981). The Predicament of the Newly Separated. Community Mental Health Journal, 17(4): 277-193.

Bloom, B.L., Niles, R.L., Tatcher, A.M. (1985). Sources of Marital Dissatisfaction among Newly Separated Persons. Journal of Family Issues, 6(3): 359-373.

Bohannan, P. The Six Stations of Divorce. In Bohannan, P. (Ed.). (1970). In Divorce and After, First Edition. New York: Doubleday & Company, Inc.

Booth, A., Amato, P. (1991). Divorce and Psychological Stress. Journal of Health and Social Behavior, 32(4): 396-407.

Bromfield, N.F., Ashour, S., Rider, K. (2016). Divorce from Arranged Marriages: An Exploration of Lived Experiences. Journal of Divorce & Remarriage, 57(4): 280-297.

Bryson, S.E., Pilon, D.J. (1984). Sex Differences in Depression and the Method of Administering the Beck Depression Inventory. Journal of Clinical Psychology, 40(2): 529-534.

Budak, S. (2000). Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Buehler, C. (1987). Initiator Status and the Divorce Transition. Family Relations, 36(1): 82-86.

Caldwell, R.A., Bloom, B.L., Hodges, W.F. (1983). Sex Differences in Separation and Divorce: A Longitudinal Perspective. Issues in Mental Health Nursing, 5(1-4): 103-120.

Carbone, J., Cahn, N.R. (2015). Whither/Wither Alimony? Texas Law Review, 93(4): 925-952.

Cargan, L., Whitehurst, R. (1990). Adjustment Differences in the Divorced and the Redivorced. Journal of Divorce & Remarriage, 14(2): 49-78.

CDC. (2017). National Marriage and Divorce rates. https://www.cdc.gov/nchs/data/dvs/national-marriage-divorce-rates-00-17.pdf. 13 Ocak 2019 tarihinde erişildi.

Cherlin, A.J. (2004). The Deinstitutionalization of American Marriage. Journal of Marriage and Family, 66(4): 848-861.

Chester, R. (1971). Health and Marriage Breakdown: Experience of a Sample of Divorced Women. British Journal Preventive Social Medicine, 25: 231-235.

Chiriboga, D.A., Cutler, L. (1977). Stress Responses among Divorcing Men and Women. Journal of Divorce, 1(2): 95-106.

Chiriboga, D.A., Pierce, R.C. (1981). The Influence of Stress Upon Symptom Structure. Journal of Clinical Psychology, 37(4): 722-728.

Chiriboga, D.A. (1982). Adaptation to Marital Separation in Later and Earlier Life. Journal of Gerontology, 37(1): 109-114.

Chiriboga, D.A., Brierton, P., Krystal, S., Pierce, R.C. (1982). Antecedents of Symptom Expression During Marital Separation. Journal of Clinical Psychology, 38(4): 732-741.

Clarke-Stewart, A., Bailey, B.L. (1989). Adjusting to Divorce: Why Do Men Have it Easier? Journal of Divorce, 13(2): 75-94.

Clarke-Stewart, A., Brentano, C. (2006). Divorce, Causes and Consequences. New Haven: Yale University Press.

Coates, B.A. (2008). Divorce with Decency. Third Edition. University of Hawai‘i Press.

Cohen, O., Savaya, R. (2003). Adjustment to Divorce: A Preliminary Study among Muslim Arab Citizens of Israel. Family Process, 42(2): 269-290.

Cohen, O., Finzi-Dottan, R. (2014). Contribution of Health, Coparenting, and Maturity of Defence Mechanisms to the Quality of Life of Divorcing and Divorced Parents: A Longitudinal Study. Marriage & Family Review, 50(5): 395-415.

Collange, C. (1996). Boşanma Salgını. (S. Akten, Çev.) Ankara: Doruk Yayımcılık.

Counts, R.M., Sacks, A. (1985). The Need for Crisis Intervention During Marital Separation. Social Work, 30(2): 146-150.

Cotton, S.R. (1999). Marital Status and Mental Health Revisited: Examining the Importance of Risk Factors and Resources. Family Relations, 48(3): 225-233.

Cüceloğlu, D. (1998). İnsan ve Davranışı, 8. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çiftçi, A., Biçici, İ. (2005). Aile Rehberi. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Dasteel, J.C. (2008). Stress Reactions to Marital Dissolution as Experienced by Adults Attending Courses on Divorce. Journal of Divorce, 5(3): 37-47.

DeGarmo, D.S., Forgatch, G.C. (1999). Identity Relevance and Disruption as Predictiors of Psychological Distress for Widowed and Divorced Women. Journal of Marriage and Family, 58(4): 983-997.

Demirci, Ş., Günaydın, G., Doğan, H., Aynacı, Y. (2005). Konya İlindeki Boşanmaların Retrospektif Değerlendirilmesi. Adli Tıp Dergisi, 19(1): 22-28.

Doherty, W.J., Su, S., Needle, R. (1989). Marital Disruption and Psychological Well-Being. Journal of Family Issues, 10(1): 72-85.

Dokur, M. Profeta, Y. (2006). Aile ve Çift Terapisi. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Dominian, J. (1974). Cinsel, Psikolojik ve Toplumsal Açıdan Boşanma. 1. Baskı, İstanbul: Koza Yayınları.

Dreman, S., Aldor, R. (1994). A Comparative Study of Custodial Mothers and Fathers in the Stabilization Phase of the Divorce Process. Journal of Divorce & Marriage, 21(3/4): 59-79.

Dudley, J.R. (1996). Noncustodial Father Speak About Their Parental Role. Family and Conciliation Courts Review, 34(3): 410-426.

Durmuş, B., Yurtkoru, E., Çinko, M. (2013). Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi. İstanbul: Beta Yayıncılık.

EC. (2017). Marriage and Divorce Statistics. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics. 29 Eylül 2017 tarihinde erişildi.

Emery, R.E., Dillon, P. (1994). Conceptualizing the Divorce Process: Renegotiating Boundaries of Intimacy and Power in the Divorced Family System. Family Relations, 43(4): 374-379.

Emery, R.E. (2013). Evlilik, Boşanma ve Çocukların Uyumu. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Erbay, E., Akgül Gök, F., Yüceer Kardeş, T. (2015). Aile Mahkemelerine Başvuran ve Boşanma Sürecinde Olan Ailelerin Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(1), 139-154.

Erbes, J.T., Cunneen Hedderson, J.J. (1984). A Longitudinal Examination of the Separation/Divorce Process. Journal of Marriage and Family, 46(4): 937-941.

Eser, E., Fidaner, H., Fidaner, C., Eser, S.Y., Elbi, H. (1999). Whoqol-100 ve Whoqol-Bref'in Psikometrik Özellikleri. 3P Dergisi, 7(Ek 2): 23-40.

Esmaeili, N.S., Yaacob, S.N., Juhari, R., Schoebi, D. (2015). Predictors of Psychological Distress among Divorced Women in Iran. Journal of Divorce & Remarriage, 56(3): 248-259.

Farnsworth, J., Pett, M.A., Lund, D.A. (1989). Predictors of Loss Management and Well-Being in Later Life Widowhood and Divorce. Journal of Family Issues, 10(1): 102-121.

Filiz, O. (2009). Türkiye'de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Gähler, M. (2006). To Divorce is to Die a Bit...: A longitudinal Study of Marital Disruption and Psychological Distress Among Swedish Women and Men. The Family Journal, 14(4): 372-382.

Garvin, V., Kalter, N., Hansell, J. (1993). Divorced Women: Individual Differences in Stressors, Mediating Factors, and Adjustment Outcome. American Journal of Orthopsychiatry, 63(2): 232-240.

Gençcan, Ö.U. (2008). Boşanma, Tazminat ve Nafaka Hukuku. Ankara: Yetkin Yayınları.

Gerstel, N. (1988). Divorce and Kin Ties: The Importance of Gender. Journal of Marriage and Family, 50(1): 209-219.

Gillet, R., Pietroni, P.C. (1990). Depresyon: Stresler-Bunalımlar, Nedenleri, Önlemleri, Tedavileri. (Kütevin, Z., Çev.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Glick, P.C., Lin, S. (1986). Recent Changes in Divorce and Marriage. Journal of Marriage and Family, 48(4): 737-747.

Gove, W.R. (1972). The Relationship Between Sex Roles, Marital Status, and Mental Health. Social Forces, 51(1): 34-44.

Gove, W.R., Shin, H. (1989). The Psychological Well-Being of Divorced and Widowed Men and Women: An Empirical Analysis. Journal of Family Issues, 10(1): 122-144.

Guttmann, J. (1993). Divorce in Psychosocial Perspective: Theory and Research. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Haber, J. (1990). A Family Systems Model for Divorce and the Loss of Self. Archives of Psychiatric Nursing, 4(4): 228-234.

Habibi, M., Hajiheydari, Z., Darharaj, M. (2015). Causes of Divorce in the Marriage Phase From the Viewpoint of Couples Referred to Iran's Family Courts. Journal of Divorce & Remarriage, 56(1): 43-56.

Hackney, G.R., Ribordy, S.C. (1980). An Empirical Investigation of Emotional Reactions to Divorce. Journal of Clinical Psychology, 36(1): 105-110.

Haghverdi, M., Aghaei, A. (2016). The Comparison Two Kinds of Consensual Divorce and Nonconsensual Divorce, in a Variety of Marriage (forced, intellectual, emotional, and rational-emotional) among Couples of Applicant Divorce who Referred to the Justice Department of Isfahan Province. International Journal of Educational and Psychological Researches, 2(2): 123-128.

Hetherington, E.M. (2003). Intimate Pathways: Changing Patterns in Close Personal Relationships Across Time. Family Relations, 52(4): 318-331.

Hewitt, B., Baxter, J., Western, M. (2005). Marriage Breakdown in Australia: The Social Correlates of Separation and Divorce. 41(1): 163-183.

Hewitt, B., Turrell, G., Giskes, K. (2012). Marital Loss, Mental Health and the Role of Perceived Social Support: Findings from Six Waves of an Australian Population Based Panel Study. Journal of Epidemiology and Community Health, 66(4): 308-314.

Hisli, N. (1988). Beck Depresyon Envanteri'nin Geçerliği Üzerine Bir Çalışma. Psikoloji Dergisi, 6(22): 118-126.

Huddleston, R.J., Hawkins, L. (1991). A Comparison of Physical and Emotional Health After Divorce in a Canadian and United States' Sample. Journal of Divorce & Remarriage, 15(1): 193-207.

Hughes, M. (1989). Parenthood and Psychological Well-Being among the Formerly Married: Are Children the Primary Source of Psychological Distress? Journal of Family Issues, 10(4): 463-481.

Isaacs, M.B., Leon, G. (1988). Divorce, Disputation, and Discussion: Communicational Styles among Recently Separated Spouses. Journal of Family Psychology, 1(3): 298-311.

Jalili, L., Najar, S., Nezamivand-Chegini, S., Yaralizadeh, M. (2017). The Relationship Between Factors Related to Divorce Request and Mental Health among Divorce Applicant Women Referred to Legal Medicine Organization in Ahvaz, Iran. Journal of Family and Reproductive Health, 11(3): 128-137.

Johnson, D.R., Wu, J. (2002). An Empirical Test of Crisis, Social Selection, and Role Explanatons of the Relationship Between Marital Disruption and Psychological Distress: A Pooled Time-Series Analysis of Four-Wave Panel Data. Journal of Marriage and Family, 64: 211-224.

Johnson, M.P., Caughlin, J.P., Huston, T.L. (1999). The Tripartite Nature of Marital Commitment: Personal, Moral, and Structural Reasons to Stay Married. Journal of Marriage and Family, 61(1): 160-177.

Juhasz, A.M. (1979). A Concept of Divorce: Not Busted Bond but severed Strand. Journal of Family and Economic Issues, 2(4): 471-482.

Kessler, S. (1975). The American Way of Divorce: Prescriptions for Change. Chicago: Nelson-Hall.

Kılınç, S., Torun, F. (2011). Türkiye'de Klinikte Kullanılan Depresyon Değerlendirme Ölçekleri. Dirim Tıp Gazetesi, 86(1): 39-47.

Kincaid, S.B., Caldwell, R.A. (1995). Marital Separation. Journal of Divorce & Remarriage, 22(3/4): 109-128.

Kitson, G.C., Sussman, M.B. (1982). Marital Complaints, Demographic Characteristics, and Symptoms of Mental Distress in Divorce. Journal of Marriage and Family, 44(1): 87-101.

Kitson, G.C., Babri, K.B., Roach, M.J., ve Placidi, K.S. (1989). Journal of Family Issues, 10(1): 5-32.

Kozacıoğlu, G., Ekberzade Gördürür, H. (1995). Bireyden Topluma Ruh Sağlığı. 1. Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Kposowa, A.J. (2000). Marital Status and Suicide in the National Longitudinal Mortality Study. Journal of Epidemiology & Community Health, 54(4): 254-261.

Kumbasar, H. (1998). İlişki Sorunları. Güleç, C., Köroğlu, E. (Ed.), Psikiyatri Temel Kitabı, Cilt 2 içinde. Ankara: Hekimler Yayın Birliği, s.817-822.

Kurdek, L.A., Blisk, D. (1983). Dimensions and Correlates of Mothers' Divorce Experiences. Journal of Divorce, 6(4): 1-24.

Kurdek, L.A. (1990). Divorce History and Self-Reported Psychological Distress in Husbands and Wives. Journal of Marriage and the Family, 52: 701-708.

Kurdek, L.A. (1991). The Relations Between Reported Well-Being and Divoce History, Availability of a Proximate Adult, and Gender. Journal of Marriage and Family, 53(1): 71-78.

Kurdek, L.A., Kennedy, C. (2001). Differences Between Couples Who End Their Marriage by Fault or No-Fault Legal Procedures. Journal of Family Psychology, 15(2): 241-253.

Lawson, E.J., Thompson, A. (1996). Black Men's Perceptions of Divorce-Related Stressors and Strategies for Coping with Divorce. Journal of Family Issues, 17(2): 249-273.

Le Gall, A. (1976). Anksiyete ve Kaygı. (Yerguz, İ., Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Lehr, R., MacMillan, P. (2001). The Psychological and Emotional Impact of Divorce: The Noncustodial Fathers' Perspective. Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services, 82(4): 373-382.

Leopold, T., Kalmijn, M. (2016). Is Divorce More Painful When Couples Have Children? Evidence from Long-Term Panel Data on Multiple Domains of Well-Being. Demography, 53(6): 1717-1742.

Levinger, G. (1965). Marital Cohesiveness and Dissolution: An Integrative Review. Journal of Marriage and Family, 27(1): 19-28.

Levinger, G. (1966). Sources of Marital Dissatisfaction Among Applicants for Divorce. American Journal of Orthopsychiatry, 36(5). 803-807.

Levite, Z., Cohen, O. (2012). The Tango of Loving Hate: Couple Dynamics in High-Conflict Divorce. Clinical Social Work, 40(1): 46-55.

Livingston Bruce, M., Kim, K.M. (1992). Differences in the Effects of Divorce on Major Depression in Men and Women. American Journal of Psychiatry, 149(7): 914-917.

Losso, R. (2003). Divorce Terminable and Interminable: A Psychoanalytic and Interdisciplinary Approach. Journal of Applied Psychoanalytic Studies, 5(2): 321-334.

Margulies, S. (2007). Working with Divorcing Couples. New York: The Guilford Press.

Marks, N.F., Lambert, J.D. (1998). Marital Status Continuity and Change Amoung Young and Midlife Adults: Longitudinal Effects os Psychological Well-Being. Journal of Family Issues, 19(6): 652-686.

Mastekaasa, A. (1994). Marital Status, Distress, and Well-Being: An International Comparison. Journal of Comparative Family Studies, 15(2): 183-205.

Mastekaasa, A. (1995). Marital Dissolution and Subjective Distress: Panel Evidence. European Sociology Review, 11(2): 173-185.

Meites, K., Lovallo, W., Pishkin, V. (1980). A Comparison of Four Scales for Anxiety, Depression, and Neuroticism. Journal of Clinical Psychology, 36(2): 427-432.

Melichar, J.F., Chiriboga, D.A. (1988). Significance of Time in Adjustment to Marital Separation. American Journal of Orthopsychiatry, 58(2): 221-227.

Menaghan, E.G. (1985). Depressive Attack and Subsequent Divorce. Journal of Family Issues, 6(3): 295-306.

Menaghan, E.G., Lieberman, M.A. (1986). Changes in Depression Following Divorce. Journal of Marriage and Family, 48(2): 319-328.

Metsä-Simola, N., Martikainen, P. (2013). Divorce and Changes in the Prevalence of Psycotropic Medication Use: A Resgister-Based Longitudinal Study Among Middle-Aged Finns. Social Science & Medicine, 94: 71-80.

Monden, C. WS., Metsä-Simola, N., Saarioja, S., Martikainen, P. (2015**).** Divorce and Subsequent Increase in Uptake of Antidepressant Medication: A Finnish Registry-Based Study on Couple Versus Individual Effects. BMC Public Health, 15: 1-8.

Muzaffar, B. (2016). The Development and Validation of a Scale to Measure Training Culture: The TC Scale. Journal of Culture, Society and Development, 23: 49-58.

Nakonezny, P.A., Shull, R.D., Rodgers, J.L. (1995). The Effect of No-Fault Divorce Law on the Divorce Rate Across the 50 States and Its Relation to Income, Edcuation, and Religiosity. Journal of Marriage and Family, 57(2): 477-488.

Nelson, G. (1981). Moderators of Women's and Children's Adjustment Following Parental Divorce. Journal of Divorce, 4(3): 71-83.

Oktay Özdemir, S. (2007). Aile Hukukunda Eşitliğe Aykırı Hükümler. İstanbul Barosu Dergisi, Aile Hukuku Özel Sayı, 1: 3-18.

Oktay Özdemir, S. (2015). Türk Hukukunda Boşanma Sisteminde Revizyon İhtiyacı. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 35(1): 29-46.

ONS. (2017). Births Deaths and Marriages. https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/divorce. 13 Ocak 2019 tarihinde erişildi.

Orçan, M., Kar, M. (2008). Türkiye'de Erken Yaşta Yapılan Evlilikler ve Risk Algısı: Bismil Örneği. Aile ve Toplum Dergisi, 4(14): 97-111.

Öner, N. (2006). Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testlerden Örnekler: Bir Başvuru Kaynağı. Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Özgüven, İ.E. (1999). Psikolojik Testler. Ankara: Pdrem Yayınları.

Özkan, İ.A., Özen, A. (2008). Öğrenci Hemşirelerde Boyun Eğici Davranışlar ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 7(1): 53-58.

Pettit, E.J., Bloom, B.L. (1984). Whose Decision was it? The Effects of Initiator Status and Adjustment to Marital Disruption. Journal of Marriage and Family, 46(3): 587-595.

Pollard, R. (1999). Managing Conflict: A Psychodynamic Approach to Understanding Court Welfare Practice. Journal of Social Work Practice, 13(1): 19-28.

Rebouche, R. (2017). A Case Against Collaboration. Maryland Law Review, 76: 547- 592.

Resmi Gazete (08.12.2001; 4721). Türk Medeni Kanunu. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/12/20011208.htm#1. 3 Haziran 2017 tarihinde erişildi.

Richter, H.E. (1997). Hasta Aile. (Koptagel-İlal, G, Çev.). İstanbul: Mert Basın Yayıncılık.

Riessman, C.K., Gerstel, N. (1985): Marital Dissolution and Health: Do Male sor Families Have Greater Risk? Social Science & Medicine, 20(6): 627-635.

Rollie, S. S., Duck, S. Divorce and Dissolution of Romantic Relationships: Stage Models and Their Limitations. In M.A., Harvey, J.H (Ed.). (2005). Handbook of Divorce and Relationship Dissolution. New York: Taylor and Francis: pp.223-240.

Rosenström, T., Fawcett, T.W., Higginson, A.D., Metsä-Simola, N., Hagen, E.H., Houston, A.I., Martikainen, P. (2017). Adaptive and Non-Adaptive Models of Depression: A Comparison Using Register Data on Antidepressant Medication During Divorce. Plos One, 12(6): 1-25.

Sbarra, D.A., Emery, R.E., Beam, C.R., Ocker, B.L. (2014). Marital Dissolution and Major Depression in Midlife: A Propensity Score Analysis. Clinical Psychological Science, 2(3): 249-257.

Simon, R.W., Marcussen, K. (1999). Marital Transitions, Marital Beliefs, and Mental Health. Journal of Health and Social Behavior, 40(2): 111-125.

Simon, R.W. (2002). Revisiting the Relationships among Gender, Marital Status, and Mental Health. American Journal of Sociology, 107(4): 1065-1096.

Simonson, K., Subich, L.M. (1999). Rape Perceptions as a Function of Gender-Role Traditionality and Victim-Perpetrator Association. Sex Roles, 40(7/8): 617-634.

Skevington, S.M., Lotfy, M., O'Connell, K.A. (2004). The World Organization's Whoqol-Bref Quality of Life Assessment: Psychometric Properties and Results of the International Field Trial, A Report From the Whoqol Group. Quality of Life Research, 13(2): 299-310.

South, S.J. (1985. Economic Conditions and the Divorce Rate: A Time-Series Analysis if the Postwar United States. Journal of Marriage and Family, 47(1): 31-41.

Sözen, M.Ş., Elmas, İ., Sözen, A., Korur Fincancı, Ş. (1999). Aile İçi Bir İstismar Olgusu. Adli Tıp Bülteni, 4(3): 109-112.

Spanier, G.B., Anderson, E.A. (1979). The Impact of the Legal System on Adjustment to Marital Separation. Journal of Marriage and Family, 41(3): 605-613.

Spivey, P.B., Scherman, A. (2008). The Effects of Time Lapse on Personality Characteristics and Stress on Divorced Women. Journal of Divorce, 4(1): 49-59.

Sposito, V.A., Hand, M.L., Skarpness, B. (1983). On the Efficiency of Using the Sample Kurtosis in Selecting Optimal Lpestimators. Communications in Statistics - Simulation and Computation, 12(3): 265–272.

Stack, S., Eshleman, J.R. (1998). Marital Status and Happiness. Journal of Marriage and Family, 60(2): 527-536.

Stephenson Holmes, T., Holmes, T.H. (1970). Short-Term Intrusions into the Life Style Routine. Journal of Psychomatic Research, 14(2): 121-132.

Symoens, S., Bastaits, K., Mortelmans, D., Bracke, P (2013). Breaking Up, Breaking Hearts? Characteristics of the Divorce Process and Well-Being After Divorce. Journal of Divorce & Remarriage, 54(3): 177-196.

Şıpka, Ş. (2005). Karşılaştırmalı Hukukta Evliliğin Sona Erme Nedenleri ve Sonuçlarına Toplu Bakış. Şıpka, Ş., Şensöz, E., Şenol, A.N., Özbilen, A.B. (Ed.), Uygulamalı Aile Hukuku Sertifika Programı: Medeni Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk ile İlişkili Güncel Aile Hukuku Meseleleri içinde. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları, s.33-44.

Şıpka, Ş., Şıpka, L. (2007). Hukuki ve Psikolojik Bakış Açısı ile Boşanma Çatışmaları ve Boşanmada Kusur İlkesi. İstanbul Barosu Dergisi, Aile Hukuku Özel Sayı 1: 103-111.

Thabes, V. (1997). A Survey Analysis of Women's Long-Term, Postdivorce Adjustment. Journal of Divorce & Remarriage, 27(3/4): 163-175.

Tesler, P.H. (1999). Collborative Law: A New Paradigm for Divorce Lawyers. Psychology, Public Policy, and Law, 5(4): 967-1000.

Tetik, S., Başar, K., Şentürk Cankorur, V. (2017). Evlilik içi Cinsel Şiddet. Sözlü Bildiri. 4. Adli Psikoloji Sempozyumu, 12-13 Mayıs 2017. Ankara.

Thoits, P.A. (1995). Stress, Coping, and Social Support Processess: Where are We? What Next? Journal of Health and Social Behavior, 35: 53-79.

Tschann, J.M., Johnston, J.R., Wallerstein, J.S. (1989). Resources, Stressors, and Attachment as Predictors of Adult Adjustment after Divorce: A Longitudinal Study. Journal of Marriage and Family, 51(4): 1033-1046.

TUİK. (2018). Boşanma Nedeni, Boşanma Yılı ve Boşanma Sayısı. https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr. 11 Mart 2019 tarihinde erişildi.

TUİK. (2018). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri. http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30698. 11 Mart 2019 tarihinde erişildi.

TUİK. (2018). Evlenme Sayısı, Kaba Evlenme Hızı, Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Hızı. http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1593. 11 Mart 2019 tarihinde erişildi.

Turğut, M., Abduşoğlu, A. (2009). The Researches on Family. Ankara: T.R. Prime Ministry Directorate General of Family and Social Research.

Turğut, M. (2015). Research on Reasons for Divorce in Türkiye. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Turner, R.J., Avison, W.R. (1989). Gender and Depression: Assessing Exposure and Vulnerability to Life Events in a Chronically Strained Population. Journal of Nervous and Mental Disease, 177(8): 443- 455.

Türkarslan, N. (2007). Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Başetme Yolları. Aile ve Toplum Dergisi, 3(11): 98-108.

Uçan, Ö. (2007). Boşanma Sürecinde Kriz Merkezine Başvuran Kadınların Retrospektif Olarak Değerlendirilmesi. Klinik Psikiyatri, 10(1): 38-45.

Ünal, S., Küey, L., Güleç, C., Bekaroğlu, M., Evlice, Y.E., Kırlı, S. (2002). Depresif Bozukluklarda Risk Etkenleri. Klinik Psikiyatri, 5: 8-15.

Wallerstein, J.S. (1986). Women After Divorce: Preliminary Report from a Ten-Year Follow-Up. American Journal of Orthopsychiatry, 56(1): 65-77.

Wallerstein, J.S. (1990). Transference and Countertransference in Clinical Intervention with Divorcing Families. American Journal of Orthopsychiatry, 60(3): 337-345.

Walton, L., Oliver, C., Griffin, C. (1999). Divorce Mediation: The Impact of Mediation on the Psychological Well-Being of Children and Parents. Journal of Community & Applied Social Psychology, 9(1): 35-46.

Wang, H., Amato, P.R. (2000). Journal of Marriage and the Family, 62: 655-668.

Watsby, M., Svedin, C.G. (1992). Divorce: Different Experiences of Men and Women. Family Practice-An International Journal, 9(4): 451-460.

Weingourt, R. (1990). Wife Rape in a Sample of Psychiatric Patients. Journal of Nursing Scholarship, 22(3): 144-147.

Weiss, R.S. (1976). The Emotional Impact of Marital Separation. Journal of Social Issues, 32(1): 135-145.

Wheaton, B. (1990). Life Transitions, Role Histories, and Mental Health. American Sociological Review, 55(2): 209-223.

White, L.K. (1990). Determinants of Divorce: A Review of Research in the Eighties. Journal of Marriage and Family, 52(4): 904-912.

White, J.M. (1992). Marital Status and Well-Being in Canada. Journal of Family Issues, 13(3): 390-409.

Williams, K. (2003). Has the Future Marriage Arrived? A Contemporary Examination of Gdner, Marriage, and Psychological Well-Being. Journal of Health and Social Behavior, 44(4): 470-487.

Wineberg, H. (1988). Duration Between Marriage and First Birth and Marital Instability. Social Biology, 35(1-2) 91-102.

Wiseman, R.S. (1975). Crisis Theory and the Process of Divorce. Social Casework, 56(4): 205-212.

Woodhouse, B.B., Bartlett, K.T. (1994). Sex, Lies, and Dissipation: The Discourse of Fault in a No-Fault Era. The Georgetown Law Journal, 82: 2525-2569.

Yıldırım, N. (2004). Türkiye'de Boşanma ve Sebepleri. Bilig Dergisi, 28: 59-81.

Yurtkuran Demirkan, S., Günindi Ersöz, A., Beder Şen, R., Ertekin, E., Sezgin, Ö., Turğut, A.M., Şehitoğlu, N. (2009). Boşanma Nedenleri Araştırması. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Zeiss, A.M., Zeiss, R.A. (1980). Sex Differences in Initiation of and Adjustment to Divorce. Journal of Divorce, 4(2): 21-33.

EKLER

EK 1

GÖRÜŞME FORMU

A. Sosyo-Demografik Bilgiler

1. Cinsiyetiniz
    a. Kadın
    b. Erkek

2. Yaşınız

3. Eğitim durumunuz
    a. Okur-yazar değil
    b. Okur-yazar
    c. İlkokul
    d. Ortaokul
    e. Lise
    f. Üniversite
    g. Lisansüstü

4. Mesleğiniz

5. Çalışma durumunuz
    a. Hiç çalışmadım
    b. Önceden çalışıyordum, şimdi çalışmıyorum
    c. Çalışıyorum

6. Gelir düzeyiniz
    a. Çok düşük
    b. Düşük
    c. Orta
    d. İyi
    e. Çok iyi

7. Sosyal güvenceniz var mı?
    a. Evet
    b. Hayır

8. Sosyal güvenceniz varsa hangisidir?

B. Evlilik Süreci İle İlgili Bilgiler

9. Kaç yıldır evlisiniz?

10. Kaçıncı evliliğiniz?

11. Nasıl evlendiniz?
    a. Anlaşarak
    b. Görücü usulü
    c. Diğer.....

12. Müşterek çocuğunuz var mı?
    a. Evet
    b. Hayır

13. Varsa kaç tane?

14. Cinsiyeti/cinsiyetleri nedir ve yaşları kaçtır?

15. Çocuk/çocuklar şu anda kimde/nerde kalıyor?

16. Evliliğinizde çatışma ne zamandır vardır?

17. Hangi alanlarda çatışma yaşıyordunuz? Açıklayınız.

18. Evliliği sürdürmeyi denediniz mi?
    a. Evet
    b. Hayır

19. 'Evet' ise ne tür yöntem kullandınız? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
    a. Aile meclisine danıştım
    b. Çevremizdekilerle görüştüm
    c. Aile veya eş terapisi sürecine başvurdum
    d. Diğer.....

20. Eşiniz tarafından hiç aşağıladınız, kötü şekilde adlandırıldınız veya davranışlarınız kontrol edildi mi?
    a. Evet
    b. Hayır

21. 'Evet' ise ne zamandan beri?

22. 'Evet' ise sıklığı ne kadardı?
    a. Birkaç kez
    b. Bazen
    c. Sık sık
    d. Sürekli – Her zaman

23. Eşiniz tarafından hiç öfkelendiği için sizin, ailenizin veya arkadaşlarınızın güvenliği tehdit edildi mi?
    a. Evet
    b. Hayır

24. 'Evet' ise ne zamandan beri?

25. 'Evet' ise sıklığı ne kadardı?
    a. Birkaç kez
    b. Bazen
    c. Sık sık
    d. Sürekli – Her zaman

26. Eşiniz tarafından hiç dövüldünüz, yumruklandınız, tekmelendiniz, sarsıldınız veya benzer fiziksel zorlamalara maruz kaldınız mı ?
    a. Evet
    b. Hayır

27. ‘Evet’ ise ne zamandan beri?

28. ‘Evet’ ise sıklığı ne kadardı?
    a. Birkaç kez
    b. Bazen
    c. Sık sık
    d. Sürekli – Her zaman

29. Eşiniz hiç sizi fiziksel güç kullanarak, zorlayarak veya tehdit ederek oral, vaginal veya anal giriş içeren bir cinsel ilişkiye zorladı mı?
    a. Evet
    b. Hayır

30. ‘Evet’ ise ne zamandan beri?

31. ‘Evet’ ise sıklığı ne kadardı?
    a. Birkaç kez
    b. Bazen
    c. Sık sık
    d. Sürekli – Her zaman

32. Eşiniz hiç sizi fiziksel güç kullanarak, zorlayarak veya tehdit ederek oral, vaginal veya anal giriş içermeyen bir cinsel ilişkiye zorladı mı?
    a. Evet
    b. Hayır

33. ‘Evet’ ise ne zamandan beri?

34. ‘Evet’ ise sıklığı ne kadardı?
    a. Birkaç kez
    b. Bazen
    c. Sık sık
    d. Sürekli – Her zaman

35. Eşinizin alkol/madde alışkanlığı ya da bağımlılığı var mıydı?
    a. Evet
    b. Hayır

36. Varsa hangi tür bağımlılık ya da alışkanlıktı?
    a. Alkol
    b. Madde

37. Eşinizin kumar alışkanlığı var mıydı?
    a. Evet
    b. Hayır

C. Boşanma Davası İle İlgili Bilgiler

38. Davanız hangi mahkemede görülmektedir?
    a. İstanbul 1. Aile Mahkemesi
    b. İstanbul 2. Aile Mahkemesi

39. Davanızın türü nedir?
    a. Çekişmeli
    b. Anlaşmalı

40. Davadaki durumunuz nedir?
    a. Davacı
    b. Davalı

41. Davanız ne zamandır devam ediyor?
    a. 0-6 ay
    b. 6 ay-1 yıl
    c. 1-2 yıl
    d. 2 yıldan fazla

42. Duruşmalara girdiniz mi?
    a. Hepsine girdim
    b. Bazılarına girdim
    c. Hiçbirine girmedim

43. Mahkeme sürecinde eşinizin tehdit, baskı vs. gibi etkileri oluyor mu?
    a. Evet
    b. Hayır

44. Eşinizden tedbir nafakası alıyor musunuz?
    a. Kendim için alıyorum
    b. Çocuk/çocuklar için alıyorum
    c. Kendim ve çocuk/çocuklar için alıyorum
    d. Tedbir nakafası bağlanmadı
    e. Tedbir nakafası bağlandı ama eşim ödemiyor/ödeyemiyor
45. Eşinize tedbir nafakası veriyor musunuz?
    a. Evet
    b. Hayır

46. Çocuğunuza/çocuklarınıza tedbir nafakası veriyor musunuz?
    a. Evet
    b. Hayır

D. Boşanma Süreci ile ilgili Bilgiler

47. Daha önce eşinize boşanma davası açtınız mı?
    a. Evet
    a. Hayır

48. Daha önce eşiniz size boşanma davası açtı mı?
    b. Evet
    c. Hayır

49. Boşanma kararını kim verdi?
    a. Ben
    b. Eşim
    c. Ortak karar

50. Boşanma nedeniniz nedir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
    a. Kişilik ve görüş farklılığı (hangi alanda olduğunu açıklayınız)
    b. Maddi problemler
    c. Çocuk/çocuklarla ilgili anlaşmazlıklar
    d. İstismar ve şiddet
    e. Cinsel problemler

f. Evlilik dışı ilişki
g. Aile etkisi
h. Alkol/kumar/madde bağımlılığı
i. Akıl hastalığı/ruh sağlığı bozuklukları
j. Duygu kaybı
k. Sorumsuzluk
l. İlgisizlik
m. Kıskançlık
n. Eğitim düzeyi/kültür farkı

51. Sizce eşinizin boşanma nedeni nedir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
    a. Kişilik ve görüş farklılığı (hangi alanda olduğunu açıklayınız)
    b. Maddi problemler
    c. Çocuk/çocuklarla ilgili anlaşmazlıklar
    d. İstismar ve şiddet
    e. Cinsel problemler
    f. Evlilik dışı ilişki
    g. Aile etkisi
    h. Alkol/kumar/madde bağımlılığı
    i. Akıl hastalığı/ruh sağlığı bozuklukları
    j. Duygu kaybı
    k. Sorumsuzluk
    l. İlgisizlik
    m. Kıskançlık
    n. Eğitim düzeyi/kültür farkı

52. Boşanmak istiyor musunuz?
    a. Evet
    b. Hayır

53. Eşiniz boşanmak istiyor mu?
    a. Evet
    b. Hayır

54. Boşanabileceginizi düşünüyor musunuz?
    a. Evet
    b. Hayır

55. Boşanmanız çatışmalı mı sürüyor?
    a. Evet
    b. Hayır

56. Boşanma sürecinde birlikte mi yaşıyorsunuz?
    a. Evet
    b. Hayır

57. Ne kadar süredir fiilen ayrısınız?
    a. 0-6 ay
    b. 6 ay-1 yıl
    c. 1-2 yıl
    d. 2 yıldan fazla

58. İletişiminiz devam ediyor mu?
    a. Evet
    b. Hayır

59. İletişiminiz devam ediyorsa hangi konularda ediyor?

60. Dava sürecinde destek gördünüz mü/aldınız mı?
    a. Evet
    b. Hayır

61. Nafaka istiyor musunuz?
    a. Evet
    b. Hayır
62. Eşiz sizden nafaka istiyor mu?
    a. Evet
    b. Hayır

63. Tazminat istiyor musunuz?
    a. Evet
    b. Hayır

64. Eşiniz sizden tazminat istiyor mu?
    a. Evet
    b. Hayır

65. Boşandıktan sonra maddi sıkıntı çekeceğinizi düşünüyor musunuz?
    a. Evet
    b. Hayır

66. Boşandıktan sonra hangi gelir düzeyinde olacağınızı düşünüyorsunuz?
    a. Çok düşük
    b. Düşük
    c. Orta
    d. İyi
    e. Çok iyi

67. Boşanma sürecinde en çok kaygı duyduğunuz konu nedir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
    a. Maddi kaygı
    b. Alışkanlıklar
    c. Çocuk/çocukların velayeti ve/veya kişisel ilişki tesisi
    d. Çocuk/çocukların sorumluluğu
    e. Çocuk/çocukların psikolojik durumu
    f. Aile baskısı
    g. Eşin rahatsız etmesi
    h. Çevrenin rahatsız etmesi

68. Evlilikte edinilen ortak mallar ağırlıklı olarak kimindir?

69. Eşinize karşı şimdi ne hissediyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)
    a. Öfke
    b. Nefret
    c. Sevgi
    d. Özlem
    e. Hiçbirşey
    f. Diğer.....

70. Boşandıktan sonra eşinizle ilişkinizin düzeleceğine inanıyor musunuz?

a. Evet
b. Hayır

E. Çocuk/Çocuklarla İlgili Bilgiler

71. Velayet durumu sözkonusu mu?
    a. Evet
    b. Hayır

72. Varsa kaç çocuk için sözkonusudur?

73. Velayet istiyor musunuz?
    a. Evet
    b. Hayır

74. Eşiniz velayet istiyor mu?
    a. Evet
    b. Hayır

75. Eşinizle aranızda velayet konusunda çekişme var mı?
    a. Evet
    b. Hayır

76. Çocuk/çocukların boşanma süreci hakkında bilgisi var mı?
    a. Evet
    b. Hayır
77. Çocuk/çocuklarınız boşanma sürecinden olumsuz etkilendi mi?
    a. Evet
    b. Hayır

78. Çocuk/çocuklar tekrar biraraya gelmenizi istiyor mu?
    a. Evet
    b. Hayır

79. Eşinizin çocuk/çocukları görecek olması sizi rahatsız ediyor mu?
    a. Evet
    b. Hayır

80. Eşinizin çocuk/çocukları görecek olması sizi neden rahatsız ediyor?
    a. Beni kötülüyor
    b. İlgi göstermiyor/İhtiyaçlarını karşılamıyor
    c. Hırpalıyor
    d. Geri göndermez diye korkuyorum
    e. Diğer.....

EK 2

BECK DEPRESYON ÖLÇEĞİ

Aşağıda gruplar halinde bazı sorular yazılıdır. Her gruptaki cümleleri dikkatle okuyunuz. Bugün dahil, geçen hafta içinde kendinizi nasıl hissettiğinizi en iyi anlatan cümleyi seçiniz. Seçmiş olduğunuz cümlenin yanındaki numaranın üzerine
(x) işareti koyunuz. Eğer bu grupta durumunuzu anlatan birden fazla cümle varsa her birine (x) koyarak işaretleyiniz. Seçiminizi yapmadan önce her gruptaki cümlelerin hepsini dikkatle okuyunuz.

1- (0) Kendimi üzüntülü ve sıkıntılı hissetmiyorum.
(1) Kendimi üzüntülü ve sıkıntılı hissediyorum.
(2) Hep üzüntülü ve sıkıntılıyım.Bundan kurtulamıyorum.
(3) O kadar üzüntülü ve sıkıntılıyım ki artık dayanamıyorum.

2- (0) Gelecek hakkında umutsuz ve karamsar değilim.
(1) Gelecek hakkında karamsarım.
(2) Gelecekten beklediğim hiçbir şey yok.
(3) Geleceğim hakkında umutsuzum ve sanki hiçbir şey düzelmeyecekmiş gibi geliyor.

3- (0) Kendimi başarısız bir insan olarak görmüyorum.
(1) Çevremdeki birçok kişiden daha çok başarısızlıklarım olmuş gibi hissediyorum.
(2) Geçmişime baktığımda başarısızlıklarla dolu olduğunu görüyorum.
(3) Kendimi tümüyle başarısız bir kişi olarak görüyorum.

4- (0) Birçok şeyden eskisi kadar zevk alıyorum.
(1) Eskiden olduğu gibi her şeyden hoşlanmıyorum.
(2) Artık hiçbir şey bana tam anlamıyla zevk vermiyor.
(3) Her şeyden sıkılıyorum.

5- (0) Kendimi herhangi bir şekilde suçlu hissetmiyorum.
(1) Kendimi zaman zaman suçlu hissediyorum.
(2) Çoğu zaman kendimi suçlu hissediyorum.
(3) Kendimi her zaman suçlu hissediyorum.

6- (0) Kendimden memnunum.
(1) Kendi kendimden pek memnun değilim.
(2) Kendime çok kızıyorum.
(3) Kendimden nefret ediyorum.

7- (0) Başkalarından daha kötü olduğumu sanmıyorum.
(1) Zayıf yanlarım veya hatalarım için kendi kendimi eleştiririm.
(2) Hatalarımdan dolayı her zaman kendimi kabahatli bulurum.
(3) Her aksilik karşısında kendimi kabahatli bulurum.

8- (0) Kendimi öldürmek gibi düşüncelerim yok.
(1) Zaman zaman kendimi öldürmeyi düşündüğüm oluyor fakat yapmıyorum.
(2) Kendimi öldürmek isterdim.
(3) Fırsatımı bulsam kendimi öldürürüm.

9- (0) Her zamankinden fazla içimden ağlamak gelmiyor.
(1) Zaman zaman içimden ağlamak geliyor.
(2) Çoğu zaman ağlıyorum.
(3) Eskiden ağlayabilirdim şimdi istesemde ağlayamıyorum.

10- (0) ßimdi her zaman olduğumdan daha sinirli değilim.
(1) Eskisine kıyasla kolay kızıyor ya da sinirleniyorum.
(2) ßimdi hep sinirliyim.
(3) Bir zamanlar beni sinirlendiren şeyler şimdi hiç sinirlendirmiyor.

11- (0) Başkaları ile görüşmek konuşmak isteğimi kaybetmedim.
(1) Başkaları ile eskisinden daha az görüşmek konuşmak istiyorum.
(2) Başkaları ile konuşma ve görüşme isteğimi kaybettim.
(3) Hiç kimseyle görüşüp konuşmak istemiyorum.

12- (0) Eskiden olduğu kadar kolay karar verebiliyorum.
(1) Eskiden olduğu kadar kolay karar veremiyorum.
(2) Karar verirken eskisine kıyasla çok güçlük çekiyorum.
(3) Artık hiç karar veremiyorum.

13- (0) Aynada kendime baktığımda bir değişiklik görmüyorum.
(1) Daha yaşlanmışım çirkinleşmişim gibi geliyor.
(2) Görünüşümün çok değiştiğini ve çirkinleştiğini hissediyorum.
(3) Kendimi çok çirkin buluyorum.

14- (0) Eskisi kadar iyi çalışabiliyorum.
(1) Bir şeyler yapabilmek için gayret göstermek gerekiyor.
(2) Herhangi bir şeyi yapabilmek için kendimi çok zorlamam gerekiyor.
(3) Hiçbir şey yapamıyorum.

15- (0) Her zamanki gibi uyuyabiliyorum.
(1) Eskiden olduğu gibi uyuyamıyorum.
(2) Her zamankinden 1-2 saat daha erken uyanıyorum ve tekrar uyuyamıyorum.
(3) Her zamankinden çok daha erken uyanıyorum ve tekrar uyuyamıyorum.

16- (0) Her zamankinden daha çabuk yorulmuyorum.
(1) Her zamankinden daha çabuk yoruluyorum.
(2) Yaptığım hemen her şey beni yoruyor.
(3) Kendimi hiçbir şey yapamayacak kadar yorgun hissediyorum.

17- (0) İştahım her zamanki gibi.
(1) İştahım eskisi kadar iyi değil.
(2) İştahım çok azaldı.
(3) Artık hiç iştahım yok.

18- (0) Son zamanlarda kilo vermedim.
(1) İki kilodan fazla kilo verdim.
(2) Dört kilodan fazla kilo verdim.
(3) Altı kilodan fazla kilo verdim.
(4) Daha az yiyerek kilo vermeye çalışıyorum. evet hayır

19- (0) Sağlığım beni fazla endişelendirmiyor.
(1) Ağrı, sancı, mide bozukluğu veya kabızlık gibi rahatsızlıklar beni endişelendiriyor.
(2) Sağlığım beni endişelendirdiği için başka şeyler düşünmek zorlaşıyor.
(3) Sağlığım hakkında o kadar endişeliyim ki başka hiçbir şey düşünemiyorum.

20-(0) Son zamanlarda cinsel konulara olan ilgimde değişme fark etmedim.
(1) Cinsel konularla eskisinden daha az ilgileniyorum.
(2) Cinsel konularla şimdi çok daha az ilgiliyim.
(3) Cinsel konulara olan ilgimi tamamen kaybettim.

21- (0) Bana cezalandırılmışım gibi gelmiyor.
(1) Cezalandırılabileceğimi seziyorum.
(2) Cezalandırılmayı bekliyorum.
(3) Cezalandırıldığımı hissediyorum.

EK 3

COOPERSMİTH BENLİK SAYGISI ENVANTERİ

Aşağıda insanların kendileri ile ilgili bazı duygularını açıklayan ifadeler yer almaktadır.Bu cümlelerden size uygun olanları "benim gibi" uygun olmayanlara ise "benim gibi değil" sütununa (X) işaretinin koyunuz.Teşekkürler.

		Benim Gibi	**Benim Gibi Değil**
1.	Çevremde olup bitenlerden genellikle rahatsız olmam.		
2.	Başkalarının önünde konuşmak bana zor gelir.		
3.	Eğer elimde olsaydı kendimdeki pek çok şeyi değiştirmek isterdim.		
4.	Karar vermede fazla zorluk çekmem.		
5.	İnsanlar benimle olmaktan hoşlanırlar.		
6.	Evde kolayca moralim bozulur.		
7.	Yeni şeylere kolay alışamam.		
8.	Yaşıtlarım arasında sevilen bir kişiyim.		
9.	Ailem genelde duygularıma önem verir.		
10.	Başkalarının söylediğini kolaylıkla kabul ederim.		
11.	Ailem benden çok şey bekler.		
12.	Benim yerimde olmak oldukça zordur.		
13.	Hayatımın karmakarışık olduğuna inanıyorum.		
14.	Genellikle başkaları düşüncelerimi kabul eder.		
15.	Kendimi yetersiz buluyorum.		
16.	Sık sık evden kaçmayı düşünüyorum.		
17.	Yaptığım işten çoğunlukla memnun olmam.		
18	Başkaları kadar güzel / yakışıklı değilim.		
19.	Söylenecek sözüm varsa onu söylemekten kaçınmam.		
20.	Ailem benim duygularımı anlar.		
21.	Çok sevilen bir kimse değilim.		
22.	Genellikle ailemin beni dışladığını hissediyorum.		
23.	Yaptığım şeyler genellikle cesaretimi kırar.		
24.	Sık sık keşke başka biri olsam diye düşünürüm.		
25	Güvenilir bir kişi olmadığımı düşünüyorum.		

EK 4

DURUMLULUK KAYGI ÖLÇEĞİ

Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatmada kullandıkları bir takım ifadeler verilmiştir.Her ifadeyi okuyunuz,sonra da o anda nasıl hissetiğinizi ifadelerin sağ tarafındaki parantezlerden uygun olanını işaretleyiniz.Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman sarf etmeksizin anında nasıl hissettiğinizi gösteren cevabı işaretleyiniz.

		Hiç	Biraz	Çok	Tamamiyle
1.	Şuanda sakinim.	( )	( )	( )	( )
2.	Kendimi emniyette hissediyorum.	( )	( )	( )	( )
3.	Şu anda sinirlerim gergin.	( )	( )	( )	( )
4.	Pişmanlık duygusu içindeyim.	( )	( )	( )	( )
5.	Şu anda huzur içindeyim.	( )	( )	( )	( )
6.	Şu anda hiç keyfim yok.	( )	( )	( )	( )
7.	Başıma geleceklerde endişe ediyorum.	( )	( )	( )	( )
8.	Kendimi dinlenmiş hissediyorum.	( )	( )	( )	( )
9.	Şu anda kaygılıyım.	( )	( )	( )	( )
10.	Kendimi rahat hissediyorum.	( )	( )	( )	( )
11.	Kendime güvenim var.	( )	( )	( )	( )
12.	Şu anda asabım bozuk.	( )	( )	( )	( )
13.	Çok sinirliyim.	( )	( )	( )	( )
14.	Sinirlerimin çok gergin olduğunu hissediyorum.	( )	( )	( )	( )
15.	Kendimi rahatlamış hissediyorum.	( )	( )	( )	( )
16.	Şu anda halimden memnunum.	( )	( )	( )	( )
17.	Şu anda endişeliyim.	( )	( )	( )	( )
18.	Heyecandan kendimi şaşkına dönmüş hissediyorum.	( )	( )	( )	( )
19.	Şu anda sevinçliyim.	( )	( )	( )	( )
20.	Şu anda keyfim yerinde.	( )	( )	( )	( )

EK 5

WHOQOL-BREF (TR)

WHOQOL TÜRKİYE GRUBU-İZMİR

Türkçe Yaşam Kalitesi Ölçeği Kısa Formu

SİZİNLE İLGİLİ

Başlamadan önce kendinizle ilgili genel bir kaç soruyu cevaplamanızı istiyoruz. Lütfen doğru yanıtları yuvarlağa alınız ya da verilen boş yerleri doldurunuz.

Cinsiyetiniz nedir? Erkek Kadın

Doğum tarihiniz nedir? _____/_____/_____
GÜN / AY / YIL

Gördüğünüz en yüksek eğitim derecesi nedir?
Hiç eğitim almadım
İlkokul-ortaokul
Lise veya eşdeğeri
Yüksek

Medeni durumunuz nedir?

hiç evlenmemiş	ayrılmış
evli	boşanmış
evli gibi yaşıyor	eşi ölmüş

Şu anda bir hastalığınız var mı? evet hayır

Eğer şu anda sağlığınızla ilgili yolunda gitmeyen bir durum varsa, sizce bu nedir?

_____
hastalık / sorun

Yönerge

Bu anket sizin yaşamınızın kalitesi, sağlığınız ve yaşamınızın öteki yönleri hakkında neler düşündüğünüzü sorgulamaktadır. **Lütfen bütün soruları cevaplayınız.** Eğer bir soruya hangi cevabı vereceğinizden emin olamazsanız, **lütfen size en uygun görünen cevabı** seçiniz. Genellikle ilk verdiğiniz cevap en uygunu olacaktır.

Lütfen kurallarınızı, beklentilerinizi, hoşunuza giden ve sizin için önemli olan şeyleri sürekli olarak gözönüne alınız. Yaşamınızın **son iki haftasını** dikkate almanızı istiyoruz. Örneğin bir soruda son iki hafta kastedilerek şöyle sorulabilir:

		Hiç	Çok az	Orta derecede	Çokça	Tamamen
	İhtiyacınız olan desteği başkalarından alabiliyor musunuz?	1	2	3	4	5

Son iki hafta boyunca başkalarından aldığınız desteğin miktarını en iyi karşılayan rakamı yuvarlağa almalısınız. Buna göre, eğer başkalarından çokça yardım aldıysanız, aşağıdaki gibi 4 rakamını yuvarlağa almanız gerekiyor:

		Hiç	Çok az	Orta derecede	Çokça	Tamamen
	İhtiyacınız olan desteği başkalarından alabiliyor musunuz?	1	2	3	4	5

Son iki hafta içinde, ihtiyacınız olan desteği başkalarından hiç alamadıysanız, 1 rakamını yuvarlağa almalısınız.

Lütfen her soruyu okuyunuz, duygularınızı değerlendiriniz ve her bir sorunun ölçeğinde size en uygun olan yanıtın rakamını yuvarlağa alınız.

		Çok kötü	Biraz kötü	Ne iyi, ne kötü	Oldukça iyi	Çok iyi
1 G1	Yaşam kalitenizi nasıl buluyorsunuz?	1	2	3	4	5

		Hiç hoşnut değil	Çok az hoşnut	Ne hoşnut, ne de değil	Epeyce hoşnut	Çok hoşnut
2 G4	Sağlığınızdan ne kadar hoşnutsunuz?	1	2	3	4	5

Aşağıdaki sorular son iki hafta içinde kimi şeyleri **ne kadar** yaşadığınızı soruşturmaktadır.

		Hiç	Çok az	Orta derecede	Çokça	Aşırı derecede
3 F1.4	Ağrılarınızın yapmanız gerekenleri ne kadar engellediğini düşünüyorsunuz?	1	2	3	4	5
4 F11.3	Günlük uğraşlarınızı yürütebilmek için herhangi bir tıbbi tedaviye ne kadar ihtiyaç duyuyorsunuz?	1	2	3	4	5
5 F4.1	Yaşamaktan ne kadar keyif alırsınız?	1	2	3	4	5
6 F24.2	Yaşamınızı ne ölçüde anlamlı buluyorsunuz?	1	2	3	4	5

		Hiç	Çok az	Orta derecede	Çokça	Son derecede
7 F5.3	Dikkatinizi toplamada ne kadar başarılısınız?	1	2	3	4	5
8 F16.1	Günlük yaşamınızda kendinizi ne kadar güvende hissediyorsunuz?	1	2	3	4	5
9 F22.1	Fiziksel çevreniz ne ölçüde sağlıklıdır?	1	2	3	4	5

Aşağıdaki sorular son iki haftada kimi şeyleri ne ölçüde **tam olarak** yaşadığınızı ya da yapabildiğinizi soruşturmaktadır.

		Hiç	Çok az	Orta derecede	Çokça	Tamamen
10 F2.1	Günlük yaşamı sürdürmek için yeterli gücünüz kuvvetiniz var mı?	1	2	3	4	5
11 F7.1	Bedensel görünüşünüzü kabullenir misiniz?	1	2	3	4	5
12 F18.1	İhtiyaçlarınızı karşılamaya yeterli paranız var mı?	1	2	3	4	5
13 F20.1	Günlük yaşantınızda size gerekli bilgi ve haberlere ne ölçüde ulaşabiliyorsunuz?	1	2	3	4	5
14 F21.1	Boş zamanları değerlendirme uğraşları için ne ölçüde fırsatınız olur?	1	2	3	4	5

Aşağıdaki sorularda, son iki hafta boyunca yaşamınızın çeşitli yönlerini ne ölçüde **iyi ya da doyurucu** bulduğunuzu belirtmeniz istenmektedir.

		Çok kötü	Biraz kötü	Ne iyi, ne kötü	Oldukça iyi	Çok iyi
15 F9.1	Bedensel hareketlilik (etrafta dolaşabilme, bir yerlere gidebilme) beceriniz nasıldır?	1	2	3	4	5

		Hiç hoşnut değil	Çok az hoşnut	Ne hoşnut, ne de değil	Epeyce hoşnut	Çok hoşnut
16 F13.3	Uykunuzdan ne kadar hoşnutsunuz?	1	2	3	4	5
17 F10.3	Günlük uğraşlarınızı yürütebilme becerinizden ne kadar hoşnutsunuz?	1	2	3	4	5
18 F12.4	İş görme kapasitenizden ne kadar hoşnutsunuz?	1	2	3	4	5
19 F6.3	Kendinizden ne kadar hoşnutsunuz?	1	2	3	4	5
20 F13.3	Aileniz dışındaki kişilerle ilişkilerinizden ne kadar hoşnutsunuz?	1	2	3	4	5
21 F15.3	Cinsel yaşamınızdan ne kadar hoşnutsunuz?	1	2	3	4	5
22 F14.4	Arkadaşlarınızın desteğinden ne kadar hoşnutsunuz?	1	2	3	4	5
23 F17.3	Yaşadığınız evin koşullarından ne kadar hoşnutsunuz?	1	2	3	4	5
24 F19.3	Sağlık hizmetlerine ulaşma koşullarınızdan ne kadar hoşnutsunuz?	1	2	3	4	5
25 F23.3	Ulaşım olanaklarınızdan ne kadar hoşnutsunuz?	1	2	3	4	5

Aşağıdaki soru son iki hafta içinde bazı şeyleri **ne sıklıkta** hissettiğiniz ya da yaşadığınıza ilişkindir.

		Hiçbir zaman	Nadiren	Arasıra	Çoğunlukla	Her zaman
26 F8.1	Ne sıklıkta hüzün, ümitsizlik, bunaltı, çökkünlük gibi olumsuz duygulara kapılırsınız?	1	2	3	4	5

		Hiç	Çok az	Orta derecede	Çokça	Aşırı derecede
U. 27	Yaşamınızda size yakın kişilerle (eş, iş arkadaşı, akraba) ilişkilerinizde baskı ve kontrolle ilgili zorluklarınız ne ölçüdedir?	1	2	3	4	5

Bu formun doldurulmasında size yardım eden oldu mu? ……

Bu formun doldurulması ne kadar süre aldı? ……..

EK 6

Bilgilendirilmiş Onay Formu

Sayın Katılımcı,

İstanbul 1. ve 2. Aile Mahkemeleri'ne boşanmak başvurmuş çiftlerle ilgili bir doktora tez çalışması yapmaktayım. Çalışmanın amacı; boşanma davası süren çiftlerde depresyon ve anksiyete varlığını, benlik saygısı ve yaşam kalitesi düzeylerini belirlemektir. Araştırma, boşanma sırasında çiftlerin karşılaştığı ruhsal sorunları tanımak, boşanma sürecini daha az sorunlu bir şekilde atlatılabilmesi ve boşanma durumunun daha iyi değerlendirilebilmesi için ruh sağlığı sorunlarını farketmek ve çözümlenmesine katkı sağlamak açısından önem taşımaktadır.

Boşanma davası süren 100 çift ile gerçekleştirilecek olan çalışmada, biri bilgi toplama aracı ve dördü ölçek olmak üzere beş değerlendirme aracından yararlanılacaktır. Bu değerlendirme araçları, "**Görüşme Formu**", "**Beck Depresyon Ölçeği**", "**Coppersmith Benlik Saygısı Envanteri**", "**Durumluk Kaygı Envanteri**" ve "**Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği Kısa Formu**"ndan oluşmaktadır.

Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayalıdır. Katılma ya da katılmama yönünde karar vermeden önce aşağıda belirtilenleri okuyunuz.

1. Araştırma sırasında kimlik bilgileriniz istenmeyecek ve verdiğiniz her türlü bilgi gizli tutulacaktır.
2. Doldurulan değerlendirme ölçekleri gizli tutulacak ve topluca değerlendirilecektir.
3. Araştırmanın hiçbir aşamasında sizlerden herhangi bir ücret talep edilmeyecek veya bağlı bulunduğunuz sosyal güvenlik kuruluşuna bir araştırma gideri yüklenmeyecektir.
4. Araştırmanın herhangi bir aşamasında araştırmadan vazgeçmekte özgür bulunmaktasınız.
5. Araştırma sırasında doğabilecek herhangi bir sorundan dolayı sorumlu olacağımı bildiririm.
6. Cevapsız bırakılmış sorusu olan form ve ölçeklerin araştırmada kullanılması mümkün olmadığından, cevapsız soru bırakmadan doldurmanız çok önem taşımaktadır.
7. Araştırmada doğru sonuçlara ulaşılması için soruları içtenlikle yanıtlamanız çok önemlidir.

İlginiz ve katkınız için teşekkür ederim. 01.09.2009

Merve İŞKOL FİDAN
İstanbul 2. Aile Mahkemesi
Uzman Psikolog

Katılımcı Araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

Ad, Soyad, Tarih

Araştırmacı

Ad, Soyad, Tarih

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında İstanbul'da doğdum. Yeşilköy Pansiyonlu İlkokulu, İstek Özel Uluğbey Lisesi (ortaokul), Erenköy Kız Lisesi mezunu olup lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümünde 2002 yılında tamamladım. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı yüksek lisans programına kabul edildim. 2005 yılında "Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Yuvaları'nda Barınan Çocukların WISC-R Skorlarının Değerlendirilmesi" adlı tezimin kabulu ile birlikte "Adli Bilimler Uzmanı" olarak eğitimimi tamamladım. 2003-2004 yılları arasında özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde çalıştım. 2005 yılından bu yana İstanbul 2. Aile Mahkemesi'nde kadrolu psikolog olarak görev yapmaktayım. 2001-2007 yılları arasında K- IFTI Psikoterapi Merkezi'nde, 500 saatlik Aile Terapisi sertifika programını tamamlayarak "Aile ve Evlilik Terapisti" ünvanını aldım. 2002-2003 yılları arasında İçgörü Psikoterapi Merkezi'nde Teorik Psikanaliz Seminerleri'ne katıldım. Wechsler Çocuklar İçin Zeka Ölçeği (WISC-R) sertifikası sahibiyim. Adalet Sistemi Uzmanları Derneği'nin kurucu üyesi olup dört yıl genel sekreteri olarak görev yaptım. Türk Psikologlar Derneği, Aile ve Evlilik Terapileri Derneği ve AKUT Arama Kurtarma Derneği üyesiyim.